

A
MAGYAR ORSZÁGGYÜLÉSEK TÖRTÉNETE

I. FERDINÁND KIRÁLY ALATT.

(1526–1563.)

ÍRTA

Dr FRAKNÓI VILMOS

A M. TUD. AKADÉMIA RENDES TAGJA ÉS FŐTITKÁRA.

KÜLÖNNYOMAT A MAGYAR ORSZÁGGYÜLÉSI EMLÉKEK I–IV.
KÖTETEIBŐL.

Ára 5 frt.

BUDAPEST.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

A
MAGYAR ORSZÁGGYÜLÉSEK
TÖRTÉNETE.

NEGYEDIK KÖTET.

(1557—1565.)

I.

A pozsonyi országgyűlés 1557. júniusban.

Bármily kielégítő volt Ferdinánd királyra nézve az 1556-iki januárban tartott pozsonyi országgyűlés eredménye : ügyei mind roszabbra fordultak.

A portával megkezdett békealkudozások nem vezettek célhoz, és a budai basa parancsot vett, hogy egész erejével segítse János Zsigmondot. Az erdélyi rendek pedig, február 9-én tartott gyűlésükből felkérték a királyt, hogy vagy küldjön elégséges haderőt Erdélybe, mely a törökök ellen megtartalmazza, vagy oldja fel őket a hűség esküje alól. A válasz kitérő volt, s a rendeket ki nem elégítette. Mire ezek behívták Petrovicsot, és meghódoltak János Zsigmondnak. Isabella fiával október 22-én ünnepélyesen bevonult Kolosvárra. Dobó István, a Ferdinánd által kinevezett erdélyi vajda erőyes ellenállást fejtett ki ugyan, de ezzel az év végén fel kellett hagyania. Erdély Ferdinándra nézve véglegesen el volt veszve.

Ez alatt Magyarországbán megújult a török háború. Június közepén a budai basa ostrom alá vette Szigetvárt, melyet Horvát-Stansich Márk megvédett. Nádasdy Tamás, Zrinyi Miklós, majd Ferdinánd főherceg, jelentékeny haderővel siettek a fenyegetett országrész megmentésére. Mindazáltal a hadjáratnak nem voltak fontosabb eredményei. A következő év (1557.) elején a háború Ferdinándra nézve szerencsétlenül folyt. A törökök Horvátországban foglalásokat tettek, Tatát megvítették, míg Nagyváradot Isabella hadvezérei ejtették hatalmukba.

Végtére a felvidéken is komolyan fenyegetve volt Ferdinánd uralma. Bebek Ferencz és György, kiket az 1556-ik évi országgyűlés hűteleneknek nyilvánított, több főúrral és nemes-sel Isabellához pártoltak, majd a töröktől is segítséget nyer-

vén, nyílt háborút indítottak meg, a mely változó szerencsével folyt.

Ferdinánd ennyi baj által környezve, kész volt Erdélyről lemondani, és a portánál levő követeit felhatalmazta, hogy a tényleg fenálló birtokviszonyok alapján is megköthetik a békét.

Mivel azonban még így is kétes volt, vajjon a szultán rá áll-e, szükségesnek látta minden eshetőségre előkészülni. Emiatt a német birodalom, Csehország és az ő örökös tartományainak rendeitől, háború esetére, jelentékeny segítséget eszközölt ki,¹⁾ május 7-én pedig a *magyar országgyűlést* június első napjára Pozsonyba hívta össze, feladatául az ország védelmére vonatkozó ügyek tárgyalását tűzvéen ki.²⁾

Erdélybe már nem küldettek meghívó levelek. Magyarországra is csak 32 megyéhez — ennyire olvadt le a király területe.³⁾

A *magyar kamara* ezen alkalommal több rendbeli javaslatokat tett a királynak, melyeket az országgyűlési előterjesztésbe felvételni óhajtott. Mindenekelőtt az adó kivetése és behajtása körül új eljárási módokat megállapítását látta szükségesnek, hogy ezentúl a visszaéléseknek elejét venni és a kincstárnak lehető legnagyobb hasznot lehessen biztosítani.

Tervük a következő volt: A dicátorok minden faluban számtsák össze a házakat, és azután, a bírák, esküdtek meg földesurak tanácsával, vessék ki az egyes jobbágysokra az adót, tekintetbe véve mindegyiknek vagyoni helyzetét. A molnárok, kézművesek, szénégetők, szakácsok sat. adómentessége szűnjék meg, mivel azok között sokan vagyonosabbak az adófizető jobbágysoknál. A szegényeket mindazáltal jövőben is kimélni

¹⁾ L. Horváth Mihály Magyarország Történelme. IV. 278. s. kk. II.

²⁾ Pozsony, Soprony, Lőcse és más királyi városok levéltáraiban találhatók a meghívólevelek eredeti példányai.

³⁾ Ezek a következők: Torna, Zemplén, Szepes, Záránd, Békés, Abauj, Közép-Szolnok, Heves, Ung, Sáros, Szatmár, Szabolcs, Gömör, Árva, Túróc, Liptó, Trencsin, Sopron, Zala, Vas, Somogy, Győr, Mosony, Veszprém, Bars, Hont, Nógrád, Zólyom, Nyitra, Pozsony, Komárom. (Catalogus literarum regalum Viennae distributarum et per Cameram Hung. diebus 11, 12, 13. Maji A. 1557. ad Status transmissarum. — Kovachich kéziratai között a Nemzeti Múzeum könyvtárában.)

kell; a kamara ugyanis kétségtelennek tartja, hogy az eddigi eljárás, mely szerint a szegények ép úgy, sőt gyakran jobban voltak terhelve, mint a gazdagok, Isten haragját idézte fel az ország ellen. Továbbá az országban megtelepedett ráczok, rutlenek és oláhok ezentúl szintén fizessék az adót; illő ugyanis, hogy ők, kik az ország többi lakóival közös előnyökben részesülnek, és közös veszélyeknek vannak kitéve, a közterhekben is részesüljenek. Általán a király, az ország rendjeinek hozzájárulásával, vonja vissza mindazon felmentvényeket, melyek úgy az adóktól, mint a kamarai nyereségtől, vámok- és harminczadoktól, alapos ok nélkül adtak.

Továbbá az alispánoknak, kik az utóbbi országgyűléseken megszavazott adók behajtására ki voltak küldve, szigorú büntetés alatt, tétessék kötelességükké, hogy a kamara előtt jelenjenek meg, és adjanak számot. Azok ellen, akik ezt megtenni makacsul vonakodnak, kímélet nélkül kell eljárni.

Mivel ekkoráig a király többeknek az adókból fizetését utalványozott, anélkül, hogy meggyőződést szerzett volna magának a felől, vajjon az illetők kiállítják-e a kellő számú hadakat, és e tekintetben sokféle visszaélések fordultak elő; ezentúl az összes adó a királyi kincstárba szállíttassék, s azok a kik hadakat tartanak, a kamarától nyerjék fizetésöket, miután előbb a király által kirendelt biztosok hadaik felett szemlét tartottak.

Mint hogy a sopronyi országgyűlés (1553). a királyt felhatalmazta, hogy bárhol állíthasson fel harminczadokat, és a kamara ennek folytán Galgócson állított fel harminczadi hivatalt; a király ujíttassa meg a sopronyi végzést, és gondoskodjék arról, hogy azt mindenki tartsa tiszteletben. Továbbá mint hogy a török területről és az Isabellát uraló részekből nagymennyiségű söt, marhákat és különféle török árucikkeket szoktak a harminczad lefizetése nélkül a király területére behozni, és viszont innen különféle czikkeket, főleg gabonát és fegyvereket visznek ki: a király állapíttassa meg az országgyűlésen, hogy ezentúl az ily behozott és kivitt czikkek is a harminczad alá esnek; fegyvereket pedig és élelmi czikkeket az ellenség területére kivinni nem szabad.

A kereskedést űző vagy kereskedőkkel társuló nemesek,

kik a harminczad fizetése alól kivonják magukat, és a tisztviselők, kik a kamarának beszámolni vonakodnak, ekkoráig csak hosszú per után voltak kényszeríthetők, hogy tartozásuknak eleget tegyenek; gondoskodni kell arról, hogy erre őket rövid uton is rá lehessen venni. A kereskedőktől a nagy vámok miatt számos panaszok érkezvén a királyhoz, a rendek mondják ki, hogy a régi vám-díjak változatlanul fenntartandók.

A kamara nem tartja ugyan a maga hivatásához tartozónak, hogy a jobbágyok költözési szabadsága tárgyában fel szólaljon; de mivel tapasztalja, hogy az ez iránt alkotott országgyűlési végzéseket nem tartja meg, és a földesurak magaviselete Isten haragját idézi fel az ország ellen: ajánlja, hogy a király az országgyűlésen a korábbi törvényeket újíttassa meg.

Többféle hátrányokat szül az is, hogy a bírák és ítélőmesterek a bírságok kétharmadát maguknak tartják meg, és az általuk kiállított oklevelekért nagy díjat szednek, egy ritkán frott ívért egy forintot számítván; a király tanácskozzék a rendekkel arról, hogy a bírák és ítélőmesterek a kincstárból rendes fizetést nyerjenek, a bírságok pedig, a kincstárba folyjanak.

Végre minthogy a végvárok birtokosai, bár a várakhoz tartozó jószágokból jelentékeny jövedelmet élveznek, ebből azokra semmitsem fordítanak, hanem folytonosan a királyt zaklatják: a rendek intézkedjenek, hogy ama várak szükségéről kötelesek legyenek maguk gondoskodni.¹⁾

Azonban a király nem látta időszerűnek ezen pontokat a proposíciókba felvenni; úgy látszik, az volt óhajta, hogy az országgyűlés lehető rövid idő alatt fejezze be tanácskozásait.

A rendek csak csekély számban jelentek meg,²⁾ és több

¹⁾ A kamara felterjesztésének eredeti példánya a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A lőcsei követ június 10-én írja, hogy a király e napon fogja »sein Willen den versamleten, der wenig sein, für tragen.« (Lőcse város levéltárában.) A rendek magok egyik feliratukban kiemelik, hogy »Statut et Ordines Regni, qui nunc perpauci hic sunt,« magokat új törvények alkotására és a régi jogok módosítására nem tartják illetékeseknek. — A jelenlevő megyei követek közül egyiknek sem ismerjük nevét. Nagyszombat város követei: *Kazdagh Balázs* és *Thewrek Imre*, kiknek magyar követ, jelentéseik ki vannak adva a »Magyar Nyelvmélekek« között; II. 130—133.

napig várakoztak a királyra. Ez, ifjabbik fia Károly főherczeg kíséretében, június 9-én hajón érkezett meg. ¹⁾

Másnap maga köré gyűjtötte a rendeket és bemutatta proposícióit.

Mínthogy a korábbi országgyűléseken ismételve és tüzetesen előadta: mit tett és menyinyit áldozott Magyarország érdekében, feleslegesnek tartja azt ismételni, és annak elmondására szorítkozik, a mit a közelebb tartott gyűléseken Magyarország számára kieszközölt; ugyanis mind a regensburgi birodalmi gyűlés, mind a csehországi rendek jelentékeny segílyt ígérték. És mínthogy ekként a külső országok oly készséggel hoznak áldozatot, illő, hogy a magyar rendek is teljesítsék kötelességöket. Intézkedjenek mindenekelőtt a közfelkelésről; mert habár a korábbi országgyűlések is alkottak e tárgyban végzéseket, azóta fontos változások állottak be, a mennyiben az ország némely részei a töröknek hódoltak meg, és több helyen nyílt lázadás tört ki. Továbbá a vég helyek fenntartása folyvást nagy költséget igényel; a király ekkoráig sajátjából nagy összegeket fordított e célra, de bár jövőben sem fogja megvonni hozzájárulását, szükséges, hogy a rendek is ajánljanak megadót, és a romlásnak indúlt erődítmények kijavítására ingyen munkákat. Végre gondoskodjanak arról is, hogy háború esetén a hadsereg élelmi szerekben hiányt ne szenvedjen. ²⁾

A proposíciók felolvasása után, a király élő szóval is buzdította az egybegyűlt rendeket áldozatkészségök bebizonyítására. ³⁾

Még ugyanazon napon délután az urak, a megyei és városi követek Oláh Miklós primásnak lakására hívtak meg, hol

11. 9. — Bártfa követe: *Keyl Márk*. Lőcse város követei: *Hyllt Balázs* és *Kempler Balázs*. *Körmöcz városáé: Masckho Boldizsár* mester és *Nuntaller János*.

¹⁾ Lőcse város követének június 10-iki jelentése.

²⁾ A kir. proposíciók egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban. (Úgy látszik, ezen példány nem egészen egyez meg azzal, a mely az országgyűlésen felolvasatott. Ebben ugyanis — mint a bártfai követ június 12-iki jelentéséből kitűnik — a regensburgi gyűlés által megajánlott lovasok és gyalogok száma meg volt említve.)

³⁾ Erről az országgyűlés felirata tesz említést.

Forgách Ferencz nagyváradí püspök, mint az 1556-ik évi országgyűlés által a birodalmi gyűlésre küldött követtségnek fejeztett jelentést. Előadta, hogy a gyűlés kérelmeiket figyelemmel hallgatta meg, és 8000 lovas meg 40000 gyalog kiállítására nyolcz havi zsoldot ajánlott meg.¹⁾ Együttal bemutatta a birodalmi rendeknek a magyar országgyűléshez intézett válsziratát.²⁾

Ezen jelentés nem gyakorolt a gyülekezetre oly öröndetes hatást, mint tartalma után következtetni lehetne. A rendek már ismételve tapasztalták, hogy a birodalom által ígért segély papíron maradt, minélfogva bizalmatlansággal fogadták az újabb ajánlatokat.

Annyi bizonyos, hogy azok a rendek hangulatára semmi befolyással nem bírtak. E hangulat igen komor, sőt elkeseredett volt. Az ország sokféle és mindinkább súlyosbodó szenvedései, melyeknek orvoslásán az országgyűlések eredménytelenül fáradoztak, végre a kétségbeesés küszöbére vezették a nemzetet.

Mindenki érezte, hogy elérkezett a komoly elhatározások ideje. És úgy látszik, e válságos napokban, a főrendek és követek között teljes egyetértés uralkodott. Mert már két nappal az országgyűlés megnyitása után létrejött azon nagyhorderejű megállapodás: hogy mindaddig nem bocsátkoznak a királyi propositiók tárgyalásába, míg a királyi hadak által okozott károknak megtérítése, és jövőben a katonák között szigorú figyelemnek fenntartása iránt biztosítást nem nyernek.

A rendek ugyanis június 12-iki feliratukban, hálájukat, fejezték ki ugyan a királynak buzgalma- és áldozatkészségeért;

¹⁾ A nagyszombati követek június 11-iki jelentésében olvassuk: »Tegnap napig semmi gyülekezéssek avagy zóllások nem volt az országban, . . . hanem tegnap ebéd után három órán az urak, kik itt vannak, az varmegyekből és az zabad varosokból valasztot emberek ersek uram hazaban begyűltenek volt . . . Az minemű 'keveteket Rezembe (Regensburgba) kültének volt, azok mi válaZZal jartanak . . az sommnája revédeden ez . . .« A körmőczi követek június 12-iki jelentése is röviden említést tesz ezen ülésről.

²⁾ A körmőczi követek idézett jelentésében olvassuk, hogy a nagyváradí püspök »auch der Reichsständ adhortacion und schreiben publicet.« Ezen válsziratot nem ismerjük.

elismerték továbbá, hogy a proposíciókban foglalt négy kívá-
nat teljesítése az ország védelmének mellőzhetetlen feltétele :
mindazáltal mielőtt azoknak tárgyalásába bocsátkoznának,
szükséges, hogy a király hárítson el egy nehézséget, melynek
fennmaradása mindent, bármit végezzenek is a királyi kívána-
tok tárgyában, sikertelenné tenne.

E nehézség nem más, mint az ország összes nemes és
nemnemes lakóinak hihetetlen elnyomatása, melyet már több
év óta szenvednek, és pedig különösen a király hadaitól, a me-
lyek pogány zsarnokok módjára büntetlenül követtek el szám-
talan rablást, szentségtörést, gyilkosságot, gyújtogatást és
egyéb büntényeket. Sőt a várak őrségeinek vakmerősége odáig
terjed, hogy több helyütt, a törökök nyomaiba lépve, magok
között felosztják a körülfekvő helységeket, és osztályrészükben,
fizetés nélkül, elvisznek mindent, a mit találhatnak; a szegény jobb-
ágyoknak gyakran ruhájukat és a legszükségesebb eszközöket
sem hagyva meg; a zsákmánynyal pedig nyilvánosan kereske-
dést űznek. Kassa táján megtörtént, hogy 100 szarvasmarhát
60 talléron, 100 lovat 100 talléron, 100 sertést 6 talléron bo-
csátottak áruba. -- És mindez nem lázadók birtokain történik,
miként a királyt hihetőleg informálják, hanem olyanok jószá-
gain, kik kezdettől fogva állhatatosan ragaszkodnak hozzá. Ha
valaki lépéseket tesz, hogy elrablott ingóságait visszaszerezze,
azt kegyetlenül elverik, sőt néha életétől is megfosztják. A
királynak rendeleteit semmibe sem veszik. A mennyiben pe-
dig az ország törvényeire történik hivatkozás, nyíltan kijelen-
tik, hogy azokkal nem gondolnak, mert nekik egészen más uta-
sításaik vannak.

Hasonló zaklatások fordulnak elő, a királyi városokban
is. A polgár már saját házában sem érezheti magát biztonság-
ban. Csak nem rég egy kassai polgárt házában öltek meg.

Továbbá a végvárak kapitányai a királytól szabályelle-
nes módon rendeleteket eszközölnek ki, melyek értelmében a
jobbágyokat nagyobb és terhesebb munkákra szorítják, mint a
törvények engedik.

A rendek ezek után kérdezik, hogy ha a korábbi törvé-
nyek ily módon tartatnak meg, mikép lehetne remélni, hogy
a most alkotandók meg fognak tartatni?

De különben is most alig tehetnek ajánlatokat. A nemesek, kiknek háboruba kellene szállaniok, megfosztattak lovaik, kocsijaiktól, fegyvereiktől. A kifosztott, végső nyomorra jutott jobbágyok sem képesek akár a hadjáratban résztvenni, akár élelmi szereket a tárborba szállítani, akár végre a váraknál ingyen munkákat végezni. És félő, hogy panaszaik győzelem helyett, az isteni haragot fogják az országra idézni; és a királynak jóakaratóu igyekezetei daczára, hadai az ország maradványaival együtt el fognak veszni.

Egész alázattal felkérík tehát a királyt, találjon utat és módot, hogy a hallatlan elnyomás és pusztítás, melyhez hasonló a pogányoknál sem fordul elő, valósággal szűnjék meg. Mert habár többször küldött ki már biztosokat és bocsátott ki rendeleteket: eredménye nem volt. Hatásosabb eszközökkel nyugtassa meg hű alattvalóit. Mihelyt ez megtörtént, a rendek is azon lesznek, hogy a királyi kívánatok tárgyalásában hűségöket bebizonyítsák. ¹⁾

A király sietett e felíratra válaszolni. Fájdalmas részvétellel értesült az erőszakos és kegyetlen tettek felől, melyeket alattvalói szenvedtek. Hőn óhajtáná, bár engednék meg a viszonyok, hogy a katonák minden kihágásaitól mentek lehetnének. Ő a maga részéről, a korábbi országgyűléseken emelt hasonló panaszokra, nem mulasztotta el czélszerű intézkedések által a bajokat megszüntetni. Ez után is mindent megteendő, a mi hatalmában áll.

Azonban felhívja a rendek figyelmét némely körülményre, melyek a katonáknak alkalmat szolgáltatnak erőszakos tettek elkövetésére. Első: zsoldjuknak rendetlen és késedelmes kifizetése, a minek főoka az, hogy az adót nem hajtják be pontosan és a kitűzött időben; már pedig fizetetlen katonák közt nehéz fenntartani a fegyelmet. Az élelmi szerek hiánya egy további kútforrása a bajoknak; ha ugyanis a katonák nincsenek kellően ellátva a szükségesekkel, magok kénytelenek gondoskodni, és ekkor a visszaélések ki nem kerülhetők. A múlt évi hadjárat alkalmával elkövetett rablások-, és gyilkosságokért azokat ter-

¹⁾ A felírat egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

heli a felelősség, a kiknek kötelességök lett volna a sereg élelmezéséről gondoskodni, de ezt nem tették. Végre a pártosok lázadását Felső-Magyarországban is tekintetbe kell venni; amennyiben a király híveinek és a lázadóknak jószágai gyakran határosok lévén, könnyen megtörtént, hogy ezekkel amazok is szenvedtek.

A tapasztalás bizonyítja, hogy a hadak átvonulása és táborozása alkalmával, a legnagyobb gondosság, a legszigorúbb fegyelem mellett sem lehet a katonák garázdálkodásainak egészen elejét venni. És azon, hogy a szegény jobbágyokat zsarolják, annál kevésbé csodálkozhatnak, mert gyakran saját uraik részéről is hasonló eljárásnak vannak kitéve.

A király mindazáltal igéri, hogy a bajok megszüntetésére gondja lesz; Felső-Magyarországba küldött biztosok — Torda Zsigmond és Gorczakker János — által erélyes vizsgálatot fog indíttatni, és a katonák zsoldjából kárpótlást adatni. Azon lesz, hogy a katonák jövőre pontosan és rendesen fizettessenek. Ha ez megtörténik, és a bűnösök érdemök szerint bűnhődnek, — ez a legbiztosabb mód a bajok orvoslására. Egyikbint a rendek is adják elő saját javaslataikat, a melyeket készséggel fog felkarolni.

Arról, hogy találkoztak kapitányok, a kik a megkárosítottak érdekében kiadott királyi rendeleteket megvetették, a jobbágyokat törvénytelenes ingyen munkákra kényszerítették, nem volt tudomása; mert különben azt nem tűrte volna. Ha az ily kapitányokat megnevezik, kész őket megbüntetni. A mi azonban a szigetvári és győri erődítményekre rendelt ingyen munkákat illeti, tekintetbe kell venniük ama két vár fontosságát, a munkálatok halaszthatlan sürgősségét, és hogy azokhoz a szomszéd vármegyék jóváhagyását kieszközölte. Mindazáltal szívesen fogja venni, ha ezen ügy iránt végzéseket alkotnak, a mire különben is proposícióiban felhívta, a melyeket haladék nélkül vegyenek tárgyalás alá.¹⁾

A rendeket nem nyugtatta meg a királyi válasz-irat, a melyben az óhajtott biztosítékokat egyáltalán nem találták fel.

És mivel a király magát igazolva, a rendek ellen vádakat hozott fel, szükségesnek látták magokat védelmezni.

¹⁾ Egykorú másolat a bécsi titkos levéltárban.

Távol vannak attól -- így szólnak *második feliratukban*, -- hogy a királylyal czivakodni akarjanak; de mivel elhitették vele, hogy ők magok szolgáltattak okot az általok panaszott szerencsétlenségekre, kötelességöknek ismerik ártatlanságukat kimutatni.

A mi az adó késedelmes és hiányos behajtását illeti, figyelmeztetik a királyt arra, hogy még akkor is, midőn az ország viágzó állapotban volt, és határai az Ádriától a fekete tengerig értek, az adók a hadsereg költségeire elegendők nem voltak, az ország nem volt képes egyedül ellenállani a töröknek, mindig más keresztény hatalmak segítségére szorúlt. Ha tehát a magyaroknak azért kellett volna, vagy kellene a jövőben a katonák garázdálkodását tűrni, mivel az adó hiányos behajtása következtében nem fizettetnek rendesen: az ország el volna veszve. Egyúttal kiemelik, hogy a magyarok mindig pontosan igyekeztek megfizetni az adót, és a hol ez nem történt, csak a lehetetlenség volt oka; minthogy a törökök számos jobbágyokat rabszolgaságra hurezoltak, vagy házaikat felgyújtották, ezek az adó lefizetésére nem lehettek képesek.

Midőn továbbá a király hadainak féltelenségét az élelmi szerek hiányával mentegeti, hihetőleg azoknak értesítésére támaszkodik, a kik a sereg élelmezésével voltak megbízva, és saját hanyagságukat akarják elpalástolni; vagy olyanokra hallgat, kik soha a táborban nem voltak, és ezen ügyek körül teljesen tájékozatlanok. A magyarok mindent megtettek, a mi hatalmokban állott. De a rendek ismételve kinyilatkoztatták, hogy az ország nem képes egy nagyobb hadseregnek élelmezésére. És ha a magyarok csakugyan nem szállítottak volna élelmi szereket a táborba, emiatt csak a katonákat lehetne okozni, a kik számos falvakat dúltak fel, és rémületet terjesztettek a merre átvonúltak.

Azon mentség sem bir súlylyal, a mit a királynak tanácsosai előadtak, hogy a katonák kicsapongásait azért nem lehetett kikerülni, mert a király híveinek és a lázadóknak birtokai gyakran határosak. Azon vidéken, a melyen a múlt évi hadjárat alkalmával a királyi sereg Babolcsa felé vonult, egyáltalán nem voltak lázadók, és mégis mindent elpusztított.

Hasonlag a Kassára küldött hadsereg is több oly megyét dúlt fel, a melynek területén hűtelenek nem találtattak.

Ezen előzmények után a rendek éles gúnynyal jegyzik meg: »Meg vagyunk győződve, hogy felséged nem azért küldötte hadait a lázadók megbüntetésére, hogy híveit is elnyomják. És ha a felséged kapitányai meg katonái annyi gondot fordítottak volna a hű rendek és lázadók jószágainak megkülönböztetésére, a mennyi buzgalmat a rablásban kifejtettek: a hű rendek károsítását könnyen elkerülték volna.«

Nem hagyják észrevétel nélkül a királyi leirat azon megjegyzését sem, hogy a jobbágyok uraiktól is sokat szenvednek. Az ország törvényei szorosan megállapítják a jobbágyok viszonyát uraikhoz; ha ezek panaszra adnak okot, a költözködési szabadság módot nyújt a jobbágyoknak zsarnok uraiktól menekülni. Az urak szolgálatában álló hajdúk szintén zsarolnak és pusztítanak; de a rendek már többször kérték fel a királyt, rendelje el azoknak elbocsátását; most is kéri, büntesse meg mindazokat, a kik kihágásokat követtek el, és uraikat is, a mennyiben a kicsapongásokat nem gátolták, vagy éppen azoknak okai lettek volna.

A király kétségbe látszott vonni, hogy némely kapitányok az ő rendeleteit megvetették. A rendek hivatkoznak a magánosok által a királynak benyújtott panaszokra; a melyekből látni fogja, mennyire ment vakmerőségük. Megnevezik Puchaim főkapitányt, továbbá Csábrág, Győr, Kassa, Komárom, Léva, Óvár és Trencsén várak kapitányait, a kik a királyi rendeleteket a legnagyobb megvetéssel utasították vissza.

Elismerik, hogy a várakat jó karba helyezni sürgetően szükséges; de lehetetlen, hogy ezt a munkát a nyomorban sínlődő jobbágyok végezzék.

Végül felkéri a királyt: fontolja meg, vajjon az általa felhozott körülmények igazolják-e híveinek elnyomtatását és az ország elpusztítását? Szüntesse meg a bajokat, hogy az ország maradványai felüdülhessenek, és mind neki, mind a kereszténységnek még hasznos szolgálatot telessenek. Ha ugyanis az eddigi állapotok megmaradnak, a török veszély nélkül is meg fog semmisülni az ország, a mi a királyra és az egész kereszténységre nézve súlyos csapás lenne, melyet elhá-

rítani egyedül a király tekintélye, kegyelmessége és buzgalma képes.¹⁾

A király mérsékletének kitünő jelét adta, midőn ezen felterjesztésre nyugodt hangon válaszolt. »A mit — úgy mond — leiratában a panaszt bajoknak okairól elmondott, nem azon szándékkal hozta fel, mintha a rendeket vádolni, vagy pedig a felelősséget rájuk hárítani akarná. Midőn az adó késedelmes behajtásáról szólott, többi országait is, nem csak Magyarországot értette. Legkevesbé sem volt szándéka azt mondani, hogy a felhozott okok miatt *méltán* szenvedik a bajokat. Csak azért hozta fel, mert részben szintén alkalmat szolgáltatnak ama bajok keletkezésére.

Mivel pedig a rendek készek jövőre az élelmiszerek beszerzése körül a legnagyobb buzgalmat fejteni ki, most már hagyjanak fel a további vitatkozással, és állapítsák meg azon intézkedéseket, melyek a bajok megszüntetésére alkalmasak.

A hajdúk megfékezésére vonatkozó javaslatukat tetszéssel fogadja, és azzal összhangzásban haladék nélkül rendelkezni fog. Az idegen származású magyarországi várkapitányokhoz is oly utasításokat küldend, hogy a rendeknek többé panaszra okuk ne legyen. Általán mindent megteend, a mi az ország békéjének és jólétének biztosítására alkalmas. Ekkoráig is semmi áldozattól és veszélytől nem riadt vissza. Azon segítség kivül, melyet a német birodalom és a többi keresztény fejedelmek ő iránta való tekintetből nyújtottak, saját tartományait mintegy kifosztotta Magyarország érdekében. És mint-hogy ekként látják, hogy minden igyekezete, minden gondolata az ő javukra van irányozva, megvárja, hogy ők is teljesítsék kötelességöket.²⁾

Ezen második leirat, bár óvatosan elkerült mindent, a mi a rendeket elkeseríthetné, az általok sürgetett megnyugtató biztosítékokat egyáltalán nem tartalmazta.

Mindamellett a rendek nem látták czélszerűnek az üzenetváltást tovább folytatni, és a királyt maguk ellen ingerelni. Úgy látszik, megelégedtek két feliratuk erkölcsi hatásával, me-

¹⁾ Egykorú másolata ugyanott.

²⁾ Egykorú másolata ugyanott.

lyet az udvarra és a katonai hatóságokra kétségkívül gyakorolt is.

Most azután kezdetét vette a királyi *propositiók tárgyalása*. Ezek iránt is csakhamar létrejött a megállapodás.

A rendek *feliratukban* hálájukat tolmácsolják mindazért, a mit a király az ország érdekében tett; különösen a regensburgi birodalmi gyűlésen kifejtett buzgalmaért, melyet oly nagymérvű segítségnek megajánlására birt, a milyent az még soha sem nyújtott. Viszont vagyonukat és véröket a királynak rendelkezésére bocsátják. És hogy mind ő maga, mind az idegen nemzetek meggyőződjenek, hogy a magyarok szorongatott helyzetökben is, megfogyva és kimerülve, hazájok és a kereszténység javára minden kitelhetőt megtesznek: újólaj ajánlkoznak, hogy a mult évi országgyűlés végzése értelmében, a király, vagy fiai, vagy a nádor mellett fejenként jobbágyaikkal fegyvert fognak ragadni. Mivel azonban az utolsó hadjárat alkalmával tapasztalni lehetett, hogy a parasztságnak jobb hasznát lehet venni az élelmiszerek szállításánál, mint fegyveres szolgálatban, a királynak belátására bízzák, miképen akarja azt felhasználni, minthogy mindkettőre nem képes. Továbbá a véghelyeknek megerősítésére és őrséggel ellátására, minden jobbágytelek után, szeptember 8-án fizetendő egy forintot, és a birodalmi gyűlésre küldött követek költségének megtérítésére három dénárt szavaznak meg.

Mivel a közelebb történt pusztítások nagy változásokat idéztek elő, új összeírás rendeltetik el. De érvényben marad az 1554-ik évi országgyűlés végzése, mely szerint azok, kiknek vagyona a hat forintnyi értéket el nem éri, úgy szintén az uraknak zsoldjában álló szabadosok, végre az új házak, és azok, melyeket akár a törökök, akár a királyi hadak feldúltak, adómentesek. Az adó-felvevők (dicátorok) a falu birájának esküvel erősített jelentése alapján járnak el.

Az utolsó országgyűlésen megszavazott adónak második részletéből jelentékeny hátrálók maradtak fenn; mivel azonban időközben úgy a törökök mint a királyi hadak nagyszámú házakat, sőt egész falvakat elpusztítottak, ezek ama második részlet fizetésétől is felmentetnek. Ellenben azokat, a kik a behajtott adót maguknak tartották meg, az 1546-ik országgyűlésen megszabott büntetés érje.

Továbbá a rendek, azon esetre, ha a király maga vagy fiainak egyike táborba száll, minden jobbágytelek után egy köből buzát egy köből rozsot vagy zabot ajánlanak meg, a mely a közelebbi aratás után a táborba, vagy a távolabb eső megyék részére kitüzendő-helyre fog szállíttatni; és pedig azon jobbágyok által is, kik a töröknek adóznak. A mi a többi élelmi czikkeket illeti, a kimerült ország egy kis sereget sem képes ellátni, annál kevésbé azon nagy haderőt, mely most fog kiállíttatni. Mindazáltal a rendek azon lesznek, hogy a sereg hiányt ne szenvedjen. Viszont a király gondoskodjék, hogy a szállítók bántatlanul juthassanak el a táborba, és itt rendesen fizessék ki nekik a mi őket megilleti; az élelmiszerek árát pedig a kapitányok ne önkényesen, hanem az alispán és 2—3 előkelő nemes hozzájárulásával szabják meg. Rendelkezzék továbbá, hogy a szomszéd tartományokból is szállítsanak élelmiszereket, nehogy a sereg szükségét szenvedvén, a katonák rablásra adják magukat, és így az elnyomott jobbágyok panasza a seregre és az országra Isten haragját idézzék le.

A végvárak megerősítése körül a munkálatokat a jelen évben is folytatni kell. Az erre vonatkozó mult évi végzések megújíttatnak, két módosítással. Először a rendek ajánlata az ingyen-munkákra szorítkozik, külön adót e célra nem szabhatnak meg. Másodszor Liptó, Árva, Túróc és Zólyom megyék Léva helyett Zólyomnak; Szepes, Sáros, Abauj, Ung, Zemplén és Torna megyék Kassának; a többi felső magyarországi megyék a saját területükön levő váraknak megerősítésére küldjék a jobbágyokat. De parancsolja meg a király szigorúan, hogy a véghelyek kapitányai és egyéb tisztjei a törvény által megszabott munkák mennyiségével elégedjenek meg, és a jobbágyokat ne kényszerítsék »egyiptomi szolgaságra«, a mi ekkoráig gyakran megtörtént; mert ha ily esetek jövőben is előfordulnak, a jobbágyokat nem lehet majd rábírni, hogy kötelességeiket teljesítsék.

A mi a *törvénykezést* illeti, az országos törvényszék Pozsonyban szent Mihály nyolczadában, és a felsőmagyarországi megyék számára Lőcsén vizkereszt nyolczadában kezdje meg működését, és negyven napon át szünet nélkül, kivéve az ünnepeket, tartson üléseket. A nádori törvényszék és a szent székek

folytonosan működjenek. Az országos törvényszék tagjai: az ország rendes bírái, helyetteseik és ítélőmesterei, továbbá az esztergomi érsek által kinevezett két ülnök, a jelenlevő főpapok és főurak, végre a király által kinevezendő négy ülnök; az utóbbiaknak a király évi fizetést rendeljen.

A rendek ismételve sürgették a Magyarország és a szomszéd tartományok között felmerült határvillongások megszüntetését. A király e célból biztosokat küldött Kőszegre, és jelentések alapján több ügyben ítéletet hozott, de ezek végre nem hajtottak. Rendelkezzék, hogy az összes kérdések intéztessenek el.

A nemeseknek mentessége a vámok- és harminczadoktól tiszteletben tartassék. A száraz vámok törültsessenek el.

A pártoskodások folytán gyakran fordul elő oly eset, hogy két testvér közül az egyik a királynak híve, a másik a lázadók táborában van. Ebből a birtokjogok iránt nagy zavarok szoktak támadni, a melyeknek megelőzése végett, a rendek felkérlik a királyt, hogy a lázadó testvér jószágait ne adományozza másnak, mint a hű testvérnek.

Mint hogy az idegen származású várparancsnokok önkényes eljárása nem szűnt meg, a király nevezzen helyökbe magyarokat, vagy legalább bírja rá őket, hogy az ország törvényeit, a rendek szabadságait és a magyar udvari cancellaria rendeleteit tartsák tiszteletben.

A hadak kihágásainál és a várkapitányok törvénytörtő eljárásánál nem csekélyebb fölháborodást idézett elő a rendek körében azon hír, hogy kevéssel az országgyűlés megnyitása előtt az alsó ausztriai tartomány rendei saját területükön a magyar rézpénznek (dénároknak) forgalmát eltiltották.¹⁾ A rendek feliratukban csodálkozásukat nyilvánítják afelett, mi-

¹⁾ Erről *Maschko Boldizsár* körmöczi követnek június 17-iki jelentésében olvassuk: »Der müntze halben ist eyn gross geschrai; hab auch der klainen und grossen Landschafft durch Schriefften, aus bevelch des Herrn Ertzbischoffs angezeigt, was fur unrott dem gantzen lande ervolgen würde, so die Taler wieder umbgeschlagen sollten werden. Darauff beschlossen ist wurden Ire Maiestät soll es lassen bei der alten muntz bleiben, und verschaffen das die hungarisch muntz zu Wien genommen sollt werden.«

kép tûrhette el a király, hogy ezt oly pénzzel kövessék el, a mely képét viseli, és tekintélyének védpajzsa alatt jelenik meg. Ha a régi királyok alatt, kik nem voltak egyúttal Ausztria főherczegei, a magyar pénzt készséggel, sőt felűfizetéssel fogadták el; mennyivel inkább van joguk ezt most megvárni, miután a király megígérte és elrendelte, hogy a magyar pénzt mindenütt fogadják el. Felkérlik tehát, hogy újítsa meg és emelje érvényre ez irányban kiadott korábbi rendeleteit. Ugyanis a magyar pénz kitiltása nagymértékben káros volna az országra, lehetetlenné tenné Bécsben a fegyverek és egyéb hadi szerek vásárlását, egyúttal mint Magyarország ellen elkövetett sérelem a kedélyeket felingerelné.¹⁾

A felirati vita alatt a *vallás kérdése* sem volt mellőzhető. Oláh Miklós primás már megkezdette volt az ellenreformációt. És az országgyűlés tartama alatt kibocsátott egy rendeletet, s azt a pozsonyi templomok ajtajára is kifüggesztette, melyben az esztergomi egyházmegye területén létező összes javadalmasokat augusztus 1-ére Pozsonyba idézte, hogy ott az általa kinevezett bírák előtt a kineveztetéseket igazoló okleveleket bemutatassák és hitelveikről számot adjanak.²⁾

Oláh ezen fellépéséhez a törvény szentesítését is akarta kieszközölni, és ez értelemben fogalmazott ezíkket terjesztett elő. A protestáns rendek ez ellen erőlyesen felszólaltak ugyan, és követelték, hogy az 1553-ik évi sopronyi országgyűlés végzése változatlanul újíttassék meg³⁾; azonban Oláh

¹⁾ Ezzel kapcsolatban kérik, hagyja meg az esztergomi érseknek, hogy a pénzverdékben ellenőri hatóságát tisztviselői által gondosan gyakorolja. Meg kell akadályozni az arany és ezüst kivitelét. Rezet külföldieknek csak illő áron kell eladni, és ezek a szokásos vámot fizessék meg.

²⁾ Csak azon 1557. június 19-én kelt rendelet ismeretes, mely az apátokat és prépostokat idézi meg. (Péterfy. II. 5. 1.) A *lőcsei követ* június 14-iki jelentéséből kétségtelen, hogy a plébánosok is megidézettek: »Der Religion halben — írja — ist starek gehalten worden, man solt die luterische Ketzer alle vertreiben, und sindt Brief hie angeschlagen an alle Kirchtüren auff den 1 Tag August, do sollenn iedemann ire Pfarrer, Prediger gestellen und mitbringen ire gezeugnus, wie und wo sie ordnirt sint wordenn, und ein disputation und examination haldenn.«

³⁾ A *lőcsei követ* idézett jelentését így folytatja: »Ist auch in die artikl eingesetzt zuerst. Die landschafft hat aber scharff wieder die

Miklósnak sikerült kivinni, hogy a végzés, ha világosan nem is engedi meg a protestans lelkészek üldözését, ezt a katholikuskus főpapoknak lehetővé teszi.

A felirat ide vonatkozó része így szól: Az egyházi kiváltságok sértetlenül fenntartandók, hogy ekként a főpapok és a többi egyháziak hivatásuknak megfelelhessenek; névszerint a fő- és alesperesek az egyházi látogatások alkalmával akadálytalanul jár hassanak el hivataluk teljesítésében; senki se gátolja őket abban, hogy elárendeltjeik közül a vétkeket és azokat, kik bár az egyházi rendeket fel nem vették, mégis lelkeszi teendőket végeznek, kinyomozhassák és megbüntethessék; a keresztségismétlők felekezete pedig kiirtandó.

Ezzel kapcsolatban az egyházi javadalmak birtokosai felhatalmaztatnak, hogy az idegen kezekre jutott egyházi birtokokat törvény útján visszakövetelhessék. És kimondatott, hogy a tizedek behajtása és bérlése körül a régibb törvények és az eddigi gyakorlat fenntartandók.

A felirathoz mellékelve volt a hajdúk által okozott károknak kimutatása; továbbá Tótország rendleinek, a győri és nyitrai püspököknek, Sáros- és Abaúj-megyéknek, a Báthoryaknak, és több más főurnak meg nemesnek folyamodásaik, a melyekben sérelmeiket és kérelmeiket a királynak bemutatták.¹⁾

A király csakhamar átküldötte válaszát a rendekhez. A felkelésre vonatkozó határozatukat örömmel fogadta. Hogy ez azonban sikeres legyen, szükségesnek látta, hogy szemléket, vagy más ellenőrzési intézkedéseket állapítsanak meg.

A rendek felfogását, hogy a parasztság czélszerűbben használható fel élelmiszerek szállítására, mint fegyveres szolgálatra, helyeseli. Ennek folytán »rendeli és határozza«, hogy a táborozás színhelyéhez közelebb lakó jobbágyok, kik az élelmi szerek szállítására alkalmaztatnak, a katonáskodástól mentek legyenek; ellenben a távolabb lakók, a mennyiben a kato-

senn artikl geredt, sie wollen in nichts andersz leidenn, allein wie es zu Edenburgh beschlossen ist worden der religion halben, so wollen sie es hal

¹⁾ Ezen mellékletek nem ismereteseek. A felirat egykorú másolata a bécs. titkos levéltárban.

nai szolgálatra alkalmasak, szükség esetén fegyver alá szolittassanak.

A király, tekintetbe véve az országra nehezedő súlyos csapásokat, szívesen megelégednék az ajánlott egy forintnyi adóval; mivel azonban a német birodalom és saját többi országainak rendei, kik a jövő hadjáratra a tőlök kitelhető legnagyobb áldozatokat hozzák, kétségkívül rossz néven vennék, ha a magyarok csekélyebb adót szavaznának meg, mint az elmúlt években: felhívja őket, hogy szeptember 8-án fizetendő egy forinthez, november 30-án fizetendő egy második forintot csatoljanak.

A jobbágytelkek összeszámításának javaslatba hozott új módozatával nincs megelégedve. Célyszerűbbnek látja, hogy minden faluban az adófelvevő írja össze a házakat, és azután a bíró vagy a földesúr szabja meg minden jobbágnak adóját, tekintettel vagyoni állapotára, úgy hogy a gazdagabb a szegényre eső részt is megfizesse. Helyeseli, hogy az eddig szokásos adómentesség ne vétessék figyelembe; hogy a ráczok, ruthenek és oláhok is úgy, mint az ország többi lakói fizessék az adót; és egyedül az elégett vagy elpusztult házak lakói legyenek egészen felmentve az adófizetéstől, míg azok, kik a török hódoltság alatt élnek, az adó felerészét fizessék. Felhívja a rendeket, hogy azokra, kik az adót maguknak tartják meg, vagy behajtását akadályozzák, büntetést szabjanak.

A termény-ajánlatot köszönettel elfogadja.

Jó néven veszi, hogy a hadsereg élmezésének ügyét felkarolták. Gondoskodni fog, hogy az élelmi czikkeket és takarmányt szállítók bántalmaknak ne legyenek kitéve. Azt azonban, hogy az élelmi czikkek árát a kapitány, az alispán és néhány nemes közreműködésével szabályozza, igen alkalmatlannak itéli. Ez ügyet a nádorra fogja bízni, hogy közfelkelés esetén a hadi főmarsallal, részleges felkelés alkalmával a királyi tisztviselőkkel egyetértőleg szabja meg az árakat.

A követek költségeinek megtérítésére minden jobbágytelekre három dénárnak kivetését jóváhagyja.

Mivel a rendek a végvárak erősítési munkálatainak folytatására a jobbágyokat kirendelik, úgy hiszi, hogy ezzel *innen* munkákat ajánlanak, a mit kegyelmesen elfogad. Ha

azonban a jobbágyok számára fizetést igényelnének, felhívja figyelmöket a sokféle és súlyos terhekre, melyek a királyi kincstárra nehezednek. Ennek folytán elhatározatni kívánja, hogy a jobbágyok 14, a zsellérek 8 napon át köteleztessenek ingyen munkákat végezni. Kenyeret, kellő mennyiségben naponként ingyen fog nekik szolgáltatni. Egyúttal utasítani fogja tisztviselőit, hogy jól bánjanak velök, és a kiszabott idő leteltével bocsássák el őket. Minden nehézségek elhárítása végett, kívánatos, hogy minden faluból a bíró vagy egy esküdt kísérje a jobbágyokat, felügyeljen rájuk, és a hanyagokat büntesse meg. A mi a rendek azon kívánságát illeti, hogy az Ausztriának elzálogosított várak jobbágyai szintén vegyenek részt az ingyen munkákban, kiemeli, hogy jelenleg sokkal súlyosabban vannak megterhelve, semhogy még ingyen munkákat is végezhetnének. Azonban kérelmükről nem fog megfedkezni, és maga idején tárgyalásokat indítand az ausztriai rendekkel.

A törvényszékek tartása, az ülnökök kinevezése, az egyháziak kiváltságainak fenntartása és a tizedek behajtása tárgyában alkotott végzéseket elfogadja. Csak azon kérdést intézi a rendekhez : vajjon a jelen zavarteljes viszonyok között nem volna-e célszerű a régibb pereket, melyek Lajos király halála után, főleg János király jószágai tárgyában felmerültek, békésebb időkre halasztani ; mert attól tart, hogy újabb vizsályokat és egyenetlenségeket támaszthatnának. Továbbá felhívja a rendek figyelmét arra, hogy a véghelyekben alkalmazott kapitányok és katonák gyakran oly időben idéztetnek meg, mikor állomásaikról nem távozhatnak, és meg nem jelenésök miatt elmarasztaltatnak. Míg egyrészről ezen eljárás reájok nézve igazságtalan, másrészről az országra nézve káros, ha a kapitányok kényszerítve vannak állomásaikat veszély idején elhagyni. Bizonyítja ezt Horvathinovich Bertalan esete, ki midőn Szolnok várából kiment volna, a törökök által elfogatott, és csakhamar reá Szolnok vára is hatalmokba esett. Módot kell tehát találni e nehézség elhárítására. Végre az igazságszolgáltatásnak nagy mértékben előnyére van, ha a nyolczadi törvényszékek üléseiben a főpapok, országnagyok és nemesek minél számosabban vesznek részt ; felhívja tehát azokat, hogy jövőre lehetőleg számosan jelenjenek meg.

A határügyek egy részét már elintézte, a többinek rendezését az uralkodó zavarok és sokféle bajok lehetetlenné tették, minthogy ily ügyek alapos megfontolást és hosszú tárgyalást igényelnek. Azon lesz, hogy az elintézett ügyekben történt megállapodások végrehajtottassanak, a többi ügyek pedig mielőbb szintén intéztessenek el.

A rendeknek mentességét a vámoktól és harminczadoktól tiszteletben fogja tartatni; de mivel a kincstár megkárosítására célzó sokféle visszaélések történnek, azok megszüntetéséről kell gondoskodni. A száraz-vámokat el fogja töröltetni.

A rendek azon kérelmét, hogy ha a király hívei közül valakinek az ellenpárton testvére van, ennek jószágait a király idegeneknek ne adományozza, hanem a hű testvér jogaira és érdekeire legyen tekintettel, — nem teljesítheti feltétlenül; mert ekként sokakat még nagyobb állhatatlanságra és vakmerőségre buzdítana, a kincstárt is károsítaná, és a korona tekintélyét csökkentené; azonban lehetőleg figyelemmel lesz e kívánságukra.

Igyekezni fog a rendeket minden elnyomástól és zaklatástól megóvni. A győri főkapitány ellen, az Amadékon elkövetett erőszakos tette miatt vizsgálatot indítand.

A rendek által előterjesztett sérelmek között a király is legnagyobb fontosságot az *éreczpénz kitiltását* illető ügynek tulajdonít. Biztosítja őket, hogy e tilalom nem terjed ki az összes magyar éreczpénzre, csak a dénároakra szorítkozik, míg a királyi bányavárosokban vert arany és ezüst pénzt készséggel fogadják el. Amaz intézkedés pedig nem a magyarok iránti ellenséges érzületből származik. A német birodalom törvényei szerint az ezüst nagyobb részéből tallérokat és féltallérokat veretnek, apró pénzt pedig minden tartományban csak épen annyit, amennyi ott szükséges, mert más tartományban nem fogadják el. Csehországban és a hozzátartozó többi tartományokban is hasonló gyakorlat van elfogadva. Kölcsönösen ki zárják területükről az apró pénzt, a nélkül, hogy ebben sérelmet látnának. Ehez járul, hogy az ausztriai rendekre a német birodalomban érvényes gyakorlat mellett más fontos okok is befolyással voltak. Ugyanis a magyar dénároknak oly nagy tömege árasztotta el a tartományt, hogy a többi éreczpénzt

úgy szólván egészen kiszorította a forgalomból; továbbá számtalan hamisított dénár volt forgalomban, mi által a szegény nép gyakran érzékeny károkat szenvedett. Minthogy tehát a nagyobb ércpénzeket a külföldön nehézség nélkül fogadják el, az ország érdeke azt követeli, hogy azokat nagyobb mennyiségben veressék.

Az arany és ezüst kivitelének megakadályozására a király kész mindent megtenni. Megegyezik abban is, hogy az esztergomi érsek tisztviselői a pénzverdékben szokásos felügyelői hatóságukat gyakorolják. A mi a réz kivitelét illeti, a királynak igyekezete oda irányul, hogy azt a lehető legnagyobb áron adja el, mert az abból befolyó jövedelmet az ország védelmére fordítja. A viszonyok most egészen mások, mint akkor voltak, midőn a Fuggerek, saját nyereségükre, a rezet az országból kivitték.

Végre értesíti a rendeket, hogy a tótországi rendek, a megyék, főpapok, főurak és nemesek külön sérelmeit az országgyűlés befejezése után tárgyalás alá veendi.¹⁾

A rendeknek a királyi leirat több pontja ellen lényeges kifogásaik voltak, melyek iránt nézeteiket *második feliratukban* adták elő.

A felkelő hadak felett tartandó szemlék tárgyában nem szükséges intézkedni, minthogy a megelőző országgyűlés a nádornak kötelességévé tette, hogy az urakat és nemeseket honvédelmi kötelességök teljesítésében ellenőrizze, és büntetést is szabott azokra, a kik azt teljesíteni elmulasztják.

Az egy forintnyi adót két forintra emelni tiltja a jobbágyok nyomora. Egyébkint midőn az egy forinton felül még két köből gabonát szavaztak meg, ezzel a múlt évinél ha nem nagyobb, mindenesetre nem csekélyebb értékűvé lett ajánlatuk. Felkérlik a királyt, elégedjék meg ezzel; vagy ha mindenesetre követeli a két forintot, a gabona-ajánlatot fogják visz-

¹⁾ A leirat végül megjegyzi, hogy a hajdúk kihágásai tárgyában »benignam relationem faciet in responso illo, quod Maiestas sua ad alteram scripturam ipsorum Ordinum de auertenda miserorum colonorum oppressione dabit.« Kétséges: vajjon a fennebb ismertetett fel- és leiratokról szól-e ezen hely, vagy más ismeretlen iratokról. — A leirat egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

szavonni. Mindkettőre nem lévén képesek, a választást a királyra hagyják. Bíznaak kegyességében, és hiszik, hogy azon esetre, ha a rendek akarnák is, ő nem engedné meg, hogy a szegény jobbágyokra elviselhetetlen terheket rójanak.

Új összeírást most nem rendelhetnek el. A király nyugodjék meg az eddigi gyakorlat fenntartásában, mert aszerint is a jobbmóduak segítik a szegényebbeket terheik viselésében. A béreseket nem lehet megadóztatni; ezek ugyanis ingyen szolgálnak uraiknak, a háborúba kísérik őket, és nincs vagyónuk, a honnan az adót megfizethetnék. Azok ellen, kik a behajtott adót maguk számára visszatartják, már a korábbi országgyűlések szabtak törvényeket, a melyeket végre kell hajtani.

Figyelmeztetik a királyt, hogy most, az országgyűlés tartama alatt is, a királyi hadak több helyen rablásokat vittek véghez. Gondoskodjék, hogy hű alattvalóinak vagyona biztonságban legyen, mert különben az adó behajtásától a kellő eredmény nem várható.

Az élelmi czikkek árának szabályozása tárgyában ragszkodnak kívánságukhoz, minthogy az alispánok és szolgabírák legjobban ismerik a helyi viszonyokat, a melyekre tekintettel kell lenni.

Az ingyen munkákat 14, illetőleg 8 napra emelni nem lehetséges. Az iránt, hogy a jobbágyok a munkákat pontosan teljesítsék, nem szükség új törvényeket hozni, minthogy ilyenek a korábbi országgyűléseken alkottattak. Podmaniczky trencsénmegyei jobbágyait az ingyen-munkáktól felmentetni kéri, mivel Palota várának őrségét azoknak soraiból szokta kiegészíteni.

A rendek »csodálkozással« olvasták a királyi leiratban, hogy az Ausztriának elzálogosított várak jobbágyai az ingyen-munkák teljesítésére nem képesek. A Mátyás és Frigyes, a II. Ulászló és Miksa között létrejött szerződések értelmében ama jobbágyok kötelesek ugyanazon terheket viselni, melyeket a magyar jobbágyok viselnek. A király maga is jóváhagyta ezt a legutolsó országgyűlésen. Csodálkoznak tehát a felett, hogy most más nézetben van; annál inkább, mert ama jobbágyok nyugatlomban élnek, és nincsenek kitéve a veszélyeknek és zaklatá-

soknak, melyek magyarországi társaikat fenyegetik és érik. A király tehát teljesítse kívánságukat.

A rendek hasonlólag ragaszkodnak ahhoz, hogy a nyolczadi törvényszékeken az összes perek vétessenek fel. Ezt követeli az 1552-ik évi törvény és a magánosok érdeke. A véghelyek kapitányait, tiszteit és katonáit nem menthetik fel a törvényszékeken való megjelenéstől. Az erőszakos tettek szaporítására ez volna a leghathatósabb mód. Egyébkint a legtöbb peres ügyben más által képviseltethetik magokat, és van mindig mód halasztást eszközölni ki.

A száraz vámok eltörlését igen óhajtják. Hogy ez végre megtörténjek, szükséges, hogy a király a maga birtokain tegye meg a kezdeményezést.

A lázadó testvérek birtokai tárgyában a következő módzat elfogadását ajánlják: Ha a király hívei közül valakinek testvére a lázadók táborában van, és ennek a király területén birtokai léteznek, a király ezeket adományozza a hű testvérnek, a ki azonban kötelezze magát, hogy vissza nem adja a hűtelen testvérnek, mert különben a maga birtokaitól is megfosztatik. Mivel a hűtelen főurak a szolgálatjukban levő nemeseket gyakran erőszakkal kényszerítik, hogy pártjukon maradjanak, de ezek, mihelyt lehetőségessé válik, visszatérnek a király hűségére: az ilyenek a király kegyelmébe ajánltatnak, feltéve, hogy az általuk okozott károkért elégtételt nyújtottak.

A kapitányok és más tisztviselők további erőszakoskodásainak meggátlása végett, elrendeltetni kéri, hogy bárhol legyenek alkalmazva, és bármely nemzetiségűek, az ország törvényeinek, bírának és a cancellária rendeletei iránt engedelmességgel tartozzanak. A győri főkapitány és az Amadék között fennforgó ügyben nincs többé vizsgálatnak helye, a már hozott ítéletet kell csak végrehajtani.

Az, a mit a király a magyar pénz kitiltása tárgyában felhozott, a rendeket nem nyugtatta meg. Ujra kiemelik, hogy semmiféle csapás nem gyakorolhatott volna rájuk oly leverő hatást, mint ezen rendszabály. Ellenkezik az a királynak korábbi ígéreteivel, melyek a rendeket arra bírták volt, hogy az ércpénz körül az általa javasolt új módzatot fogadják el. A pénzverdék egészen a király kezei között vannak. Rajta áll

a dénárokat oly ércztartalommal veretni, hogy azt mindenütt elfogadják. A hamis pénzek elterjedése nem szolgáltathat okot a kitiltásra. Mert a világ minden országában, és minden pénznemben előfordulnak hamis pénzek. A kitiltásban tehát most is méltatlan meggyalázást látnak. És felkérlik a királyt, hogy saját korábbi ajánlatai, és az ország törvényei értelmében a magyar ércpénzt helyezze a korábbi állapotba. Ha ugyanis a kitiltó rendszabály, a mit nem akarnak hinni, továbbra is érvényben marad, senki sem fog vásárlás céljából Bécsbe menni, hol pénzét csak harmadrésnyi veszteséggel értékesítheti. Ebből pedig a véghelyekre is veszélyek származhatnak, mint hogy a magyarok leginkább Bécsben szokták a fegyvereket és a katonák ruhájára a kelmét vásárolni. ¹⁾

Midőn a rendek második feliratukat beterjesztik, azon kérelemmel fordulnak a királyhoz, hogy az országgyűlési tárgyalások befejezését lehetőleg siettesse; mert már is sokan, költőség hiánya és más okok miatt, eltávoztak, és félt, hogy e példát még többen követni fogják. ²⁾

A király *második leiratában* ismét néhányat a rendek javaslataiból elfogadott.

Helyesli, hogy a felkelő hadak felett a nádor gyakorolja a felügyeletet, és azok, a kik a felkelésben résztvenni vonakodnak, az 1545 és 1552-ik évi országgyűlések által megszabott büntetéssel lakoljanak.

A jobbágyokat nem volt szándéka az élelmiszerek és takarmány *ingyen* szállításával terhelni, mert jól tudja, hogy ez méltánytalan kívánság volna. Csak azt kívánta, hogy a táborozás színhelyéhez közelebb lakó jobbágyok, kik a katonai szolgálattól felmentetnek, a kamara által bevásárlandó élelmiszereket ingyen szállítsák a táborba. Mivel azonban a rendek erre nézve is nehézséget támasztanak, kész a jobbágyokat az ingyenszállítástól felmenteni; viszont azonban követeli, hogy mindnyájan részt vegyenek a felkelésben, és a táborozás színhelyé-

¹⁾ A feliratban egy új kérelem is fordul elő; hogy mivel a leleszi convent, a lázadók által lévén körülvéve, teendőiben nem járhat el, a járszói convent és a nagyváradi kaptalan bizassék meg azokkal.

²⁾ A felirat egykoru másolata a bécsi titkos levéltárban.

hez közelebb lakó jobbágyok tartozzanak, a király által megállapított fuvardíjért, ¹⁾ gabonát és takarmányt szállítani.

A király »különös kegyessége és atyai jósága« által indítatva, »felmenti« a rendeket a gabona-ajánlattól, és e helyett elfogadja a megszavazott adónak két forintra felemelését. Reméllette ugyan, hogy a jobbágytelkek új összeírását, a király által javaslatba hozott módozat szerint, el fogják fogadni, mint a mely egyaránt igazságos és czélszerű; mivel azonban az eddigi gyakorlathoz ragaszkodnak, megnyugszik benne, feltéve, hogy így is az adó pontosan és hiány nélkül fog behajtatni. Viszont gondoskodni fog, hogy híveinek jószágait a katonák el ne pusztítsák.

Az élelmiszerek árainak meghatározására nézve is elfogadja a rendek javaslatát. És rendelkezni fog, hogy a katonák, kik a fuvarosok ellen erőszakos tetteket követnek el, érdemlett büntetésöket ki ne kerüljék.

Mínhogy a végvárak megerősítése mellözhetetlenül szükséges, és arról gondoskodni úgy a királynak, mint a rendeknek és jobbágyoknak kötelességük: megvárta volna, hogy ez ügyben kívánatai nehézségeket nem fognak támasztani. A három napi munka kevés eredményt ígér. Ujra inti tehát őket, ne ellenkezzenek tovább, és tekintettel az általa felhozott nyomós okokra, határozzák el a jobbágyokra nézve a 14 napi, a zselérekre nézve a 8 napi ingyen-munkát. A kapitányokat szigoruan utasítandja, hogy a jobbágyokkal jól bánjanak. Méltányosnak tartja, hogy azokat aratás és szüret idején ne vonják el munkáiktól. De Podmaniczky Ráfael trencsénmegyei jobbágyait az ingyen-munkáktól fel nem mentheti, mivel a rendek által felhozott ok nem alapos, a mennyiben a palotai őrség a királynak, és nem Podmaniczkynak költségén tartatik fenn. A mi az ausztriai főhercegségnek elzálogosított várak jobbágyait illeti, a király a mult országgyűlésen csak azt ígérte, hogy azoknak tartozásai iránt az ausztriai rendekkel tárgyalásokat fog indítani. Ígéretét megújítja ugyan, de ragaszkodik az előbbi leiratában foglalt nyilatkozatához.

¹⁾ Ezen szabályzat a leirathoz volt mellékelve. De a bécsi titkos levéltár példánya mellett nem található.

Hasonlag ragaszkodik az igazságszolgáltatás tárgyában kifejezett nézeteihez. A jelen zavarteljes viszonyok között, azon perek elintézésére kell szorítkozni, melyek a mostani nádor megválasztatása óta indítottak. Az 1552-ik évi országgyűlés végzéseire történt hivatkozás nem bir nyomatékka; mert ezek oly időben alkottattak, mikor az ország egysége helyre volt állítva, és belső zavarok nem zaklatták. Most egészen mások a viszonyok; Erdély és Magyarország déli része elszakadt, a többi részeken is zavarok és viszályok dúlnak. Mindent el kell tehát távoztatni, a mi a király hívei között újabb visszavonás magvait hinthetné el. Ellenben a kapitányok és katonák törvényszéki megidézése iránt hozzájárul a rendek javaslatához.

Megengedi, hogy az ő birtokain is indítsanak nyomozást, vajjon találtnak-e még azok területén száraz vámok; és ha csakugyan találtnak, azokat haladéktalanul meg fogja szüntetni, hogy így a rendeknek jó példát nyújtson.

A lázadók jószágaira vonatkozó kívátnak teljesítését fontos okok tiltják. De ha az ily lázadóknak testvérei a király szolgálatában maguknak érdemeket szereztek, megjutalmazásukról nem fog megfelelkezni.

Gondja lesz rá, hogy hívei az idegen származású kapitányok, tisztek és katonák részéről sérelmet ne szenvedjenek; ha pedig ilyeneket elkövetnének, mindenkit a saját hazájának törvényei szerint fogja büntetni. Ahoz, hogy a magyarországi törvényeknek és bírának legyenek alávetve, épen Magyarország érdekében nem adhatja megegyezését, mert ily intézkedés a legbiztosabb eszköz volna arra, hogy a német birodalom rendeit Magyarország segélyezésétől visszatartsa, és minden idegent a Magyarországból való katonáskodástól elriaszson.

A magyar dénárok kitiltásának kérdését ezen leirat még tüzetesebben fejtegeti, mint az első. A király — úgy mond — remélte, hogy az általa felhozott igaz és alapos okok a rendeket meg fogják nyugtatni, és le fognak mondani azon gondolatról, hogy amaz intézkedés a magyar nemzet megvetéséből és meggyaláztatására történt. Hasonló rendszabályok más tartományaiban és a német birodalomban is foganatosítottak, a nélkül, hogy azok által az illető rendek magokat sértve érezték volna. És ha már gyaláztatról lehetne szó, ez a királyra,

ki a pénzt vereti, és nem a rendekre háramolnék vissza. Ne is tegyék fel róla, hogy ő egyik országában oly rendelkezéseket engedne meg, a melyek egy másik országára gyalázatot hoznak. A magyar dénárok tényleg már az előtt is ki voltak tiltva Ausztriából. ¹⁾ Igaz ugyan, hogy a mult országgyűlésen ígéretet tett, hogy a magyar ércpénzt a német birodalom pénzeivel egyenlő értékben fogja veretni, és kieszközli, hogy amaz mindenütt fogadtassék el; de ez nem vonatkozhatott a dénárokra, mert kötve volt az egyesség által, melyet a német birodalom rendeivel kötött, mely szerint egy krajczárnál kisebb értékű ércpénzt minden országban csak annyit szabad veretni, amennyi az országnak szükséges, és a többi országok azt elfogadni nem tartoznak. Az ausztriai rendeket az ekként részökre biztosított jogtól nem foszthatja meg; annál inkább, mert ha azokat a magyar dénároknak elfogadására köteleznék, ezzel az ausztriai kereskedőknek, kik a magyar dénárokat a német birodalomban nem értékesíthetnék, jelentékeny kárt okozna. Továbbá tekintetbe kell venniük, hogy a magyar korona területén nem egyedül a király veret pénzt, hanem Izabellán kívül még néhány lázadó főúr és hamisító is.

Minthogy tehát a királynak nem áll hatalmában az ausztriai rendek határozatát megsemmisíteni; és továbbá a dénárok kivételével a többi magyar ércpénzt mindenütt nehézség nélkül elfogadják: az országra nézve igen hasznos leendő, ha egy korábbi előterjesztése értelmében, jövőre az ezüst készlet $\frac{1}{4}$ részéből tallérokat és féltallérokat, $\frac{1}{4}$ részéből negyedtallérokat, $\frac{1}{4}$ részéből garasokat, és szintén csak $\frac{1}{4}$ részéből dénárokat veret. El van határozva ezt mielőbb keresztülvinni. Ekként a rendeknek olyan pénzök lesz, a melyet hazájukon kívül is mindenütt szívesen elfogadnak.

A király ezek után inti a rendeket, nyugodjanak meg jogos és méltányos kívánataiban, s tegyék lehetővé, hogy az

¹⁾ Ennek bebizonyítására felhossa azt a körülményt, hogy Ausztriában, a magyar rendek kérelmére néhány év előtt a dénárok elfogadását elrendelte; ezen rendelet kibocsátása felesleges lett volna, ha az előtt is a magyar dénárokat elfogadják vala,

országgyűlést befejezhesse, mely hogy ily hosszúra nyúlt ki, nem ő okozta. ¹⁾

Az ezen leiratban foglalt pontokat élőszóval is figyelembe ajánlotta a maga köré meghívott rendeknek. ²⁾ Egy úttal a megállapodásokat törvényczikkek formájába öntve, az országgyűlés elé terjesztette.

Mindazáltal a rendek még nem látták magokat kielégítve, sőt *harmadik feliratukban* újabb kívánságokkal állottak elő.

A felkelésről szóló cikkhez hozzáadni kívánták, hogy ha a nádor akadályozva volna tisztében eljárni, teendőit a király által kinevezendő *magyar* főkapitány teljesítse.

Az adóról szóló cikkbe szükségesnek látták beiglatni a király ígéretét, hogy gondoskodni fog arról, miszerint híveinek jószágai minden pusztítástól mentek legyenek. A mult évben megajánlott adó második részletének megfizetésétől pedig nemcsak azokat kívánják felmentetni, kiknek házaít a királyi hadak felgyújtották vagy elpusztították; hanem az összes jobbágyságot oly helyeken, a hol a mult évben a királyi hadak pusztításokat vittek véghez.

Az ingyen munkák tárgyában kijelentik, hogy a király kívánságát nem teljesíthetik. Lehetetlennek tartják, hogy a jobbágyságra 14 és a zsellérekre 8 napi munkát rójanak. Mindazáltal a korábban megszabott három napot készek *hatra* emelni; oly megszorítással, hogy csak a telkes jobbágyság tartozzanak ezen ingyen-munkákat végezni, és nem egyszersmind a zsellérek, kik napszámmal keresik élelmöket, és a távollevő jobbágyság helyett is dolgoznak uraiknak. Felkérlik a királyt, elégedjék meg mostani ajánlatukkal, mely így is súlyos terhet ró a jobbágyságra. Legyen meggyőződve, hogy ha a távolabb lakó urak és nemesek is elküldik jobbágysáikat, és a megállapított rend megtartatik, jelentékeny számú munkások fognak rendelkezésére állani. Podmaniczky Ráfael jobbágyságainak felmentéseért ujólág folyamodnak; ugyanis a palotai őrségnek

¹⁾ A leirat egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Ezt említik a rendek harmadik feliratuk bevezető soraiban.

zsoldját a kamara régóta nem fizette ki, minélfogva Podmaniczky az ő jószágairól küldött oda jobbágyokat, a kiket erőszakkal kell ott tartania; méltó tehát a királyi kegyelemre,

Ismételik abbeli kérelmököt is, hogy a király az összes pereket engedje letárgyaltatni, mert ha kívánsága szerint a régibb perek elintézetlenül maradnak, ebből úgy a közügyre, mint a király számos híveire mérhetlen hátrányok származhatnak.

Feliratuk azon pontját, melyben az idegen kapitányok és tisztviselők kihágásainak megbüntetését sürgetik, a király félreértette; idegen kapitányok és katonákra nézve nem kívánják, hogy felettök magyarországi törvényszékek ítéljenek, csak azt, hogy kihágásaikat a főkapitányok és kapitányok büntessék. De a várakban, harminczadokban és egyéb hivatalokban alkalmazott tisztviselők, akár hazafiak akár idegenek, a magyarországi törvényeknek legyének alávetve, miként ezt a korábbi országgyűlések végzése is kimondják.

A királynak tüzetes fejtegetése a magyar dénárok kitiltásáról, nem tette meg a várt hatást. A rendek megújítják abbeli kérelmököt, hogy a király ama tilalom visszavonását eszközölje ki. Ha pedig ez nem lehetséges, hagyjon fel a talérok, féltallérok, garasok veretésével; és hozza ismét forgalomba az ősi időktől fogva használt magyar pénzeket: vagyis az arany forintot, az öt dénár értékű garast, a dénárt és fillért. A rendek, kik most csekély számban vannak együtt, a király által javaslatba hozott pénzverési módozat elfogadására nem tekintik magokat illetékeseknek.

Az országgyűlés tartama alatt a *Fuggerek*, kiknek Magyarországbán bányáik és terjedelmes uradalmaik voltak, folyamodtak, hogy a személyes törvényszéki eskü kötelezettségétől felmentést nyerjenek. A király kérvényöket pártolólág tette át az országgyűléshez. A rendek azonban azt válaszolták, hogy bár szívesen teljesítenék azt, mind a király mind a *Fuggerek* iránti tekintetből; de ellenkezik az ország törvényeivel és jogaival. Ugyanis Magyarországbán csak a király, az esztergomi érsek és a lövöldi perjel bír oly kiváltsággal. És midőn utóbb Cillei Ulrik, majd Corvin János és Brandenburgi György ugyanazon kiváltság elnyeréseért folyamodtak, ezt el nem érhet-

ték. Most a rendek annál kevésbé tehetik azt meg, mert csekély számuk miatt, magokat új törvények alkotására és a régi jogok megváltoztatására nem tartják illetékeseknek.

A felirat befejező soraiban arra kéri a királyt, hogy »végre valahára« további halasztás nélkül fejezze be az országgyűlést.¹⁾

A király maga is azon volt, hogy a tárgyalások mielőbb befejeztessenek. E miatt a harmadik felíratra nem válaszolt többé írásban, hanem *elő szóval* adta elő észrevételeit.

Nem mulasztotta el reflectálni a rendek azon, bár szerényen kifejezett, szemrehányására, mintha ő volna oka az országgyűlés hosszú tartamának. Ennek gyors befejezése nem rajta múlt; mert az ő leiratai két napnál tovább soha sem késtek.

Az insurrectio, élelmiszerek szállítása, a pusztítások megakadályozása, az elpusztított helyeken lakó jobbágyok adómentessége tárgyában elfogadja a rendek utóbbi megállapodásait, és megnyugszik abban, hogy a törvényezikkek azok szerint fogalmaztassanak.

Hasonlag megelégszik a hat napi ingyen-munka megajánlásával, ha már a rendek semmi esetre sem hajlandók azt nyolcz napra emelni. Úgy mindazáltal, hogy azok a jobbágyok a kik a győri erődítményekhez vannak kirendelve, a már korábban kijelölt időt töltsék ki, minthogy biztos helyen laknak, és sem az ellenségtől, sem a királyi hadaktól jelentékeny károkat nem szenvedtek. A Podmaniczky jobbágyait nem mentheti fel az ingyen munkáktól, hacsak ő le nem mond az özszegegről, mely a palotai őrségnek zsoldjára szokott fizettetni.

Midőn a király ezt kijelentette, többen a rendek soraiból közbeszóltak, és felkiáltottak, hogy Podmaniczky kérelmét nem utasíthatják vissza. Mire a király azonnal megnyugtatta őket, kinyilatkoztatván, hogy hozzájárul a felmentéshez.²⁾

¹⁾ A felirat egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A király szóbeli válaszát tartalmazó írás végén olvassuk: »De colonis Podmaniczki cum interrumperent Hungari sermonem maiestatis sue, allegantes impossibilitatem, acquieuit illis regia maiestas.«

Folytatván észrevételeit, az igazságszolgáltatásra vonatkozó pontot a rendek előterjesztése értelmében elfogadta; ép-ségben tartván mindazáltal saját jogait a János király által birt s halála után a koronára szállott jószágok tekintetében.

Az idegen katonák és tisztviselők tárgyában azt a nyilatkozatot adja, hogy ígéretét teljesíteni fogja.

Áttérvén az érczpénz kérdésére, figyelmezteti a rendeket, hogy az előbbi országgyűléseken megegyezősöket adták, hogy a magyar érczpénzt a német birodalmival egyenlő értékben verethesse, a miről a birodalmi fejedelmeket értesítette; az 1556-ik évi országgyűlés nem vonta vissza ama határozatot, csak a tallérok veretését szüntette be. Ezek után nem térhet el a korábbi megállapodásoktól, mert különben kitenné magát annak, hogy a birodalomban a saját és a rendek ígéreteinek megszegése miatt keserű szemrehányásokat fognak neki tenni. Ha a rendek, csekély számukra hivatkozva, nem tartják magokat feljogosítva új törvények alkotására, e tekintetben se térjenek el a fennálló törvényektől. Ő tehát beszüntetve a tallérok veretését, három krajczár értékű garasokat fog veretni, melyeket a külföldön is elfogadnak; dénárokat és filléreket pedig csak annyit, a mennyire Magyarországon van szükség; mindezen pénzek az ország czímerével lesznek ellátva. Egy úttal tárgyalásokat indítand meg az ausztriai rendekkel, hogy őket a tilalom visszavételére bírja.

Végül kijelenti, hogy a Fuggerek ügyében előadott kívánatáról lemond. ¹⁾

A rendek rövid tanácskozás után abban állapodtak meg, hogy az érczpénz kérdésében, mely most már egyedül okozott nehézséget, felhagynak a további ellenkezéssel. ²⁾ Mindazáltal

¹⁾ A király válasza írásba foglalva, a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Erre vonatkozólag a körmőczy követ július 7-iki jelentésében olvassuk: »Der Müntze halber haben sich die Landschafft wol firzehen Tage mit Irer Majestät hartt ensetzt; darinnen ich warlich viel sorg und mühe gehabt habe, und durch gottliche hilff erhalten. . . das kain Taller sollen gemuntzet werden. Damit man aber Irer Maiestät beger nicht gar zuruck stiesse, hat sich die Landschafft bewilliget in zweierlei groschen bis auff den nechsten Landtag, namlich 6 creutzer und 3 creutzer«

szükségesnek találták ünnepélyes nyilatkozat által jogaikat és érdekeiket megővni.

Minthogy — így szólanak — a király Magyarországra nézve hasznosnak itéli, hogy az 1550-ik évi országgyűlés végzése értelmében, a kisebb és nagyobb érczpenz veretése folytattassék, remélvén, hogy az többi országaiban és a német birodalomban nehézség nélkül lesz forgalomba hozható; habár az 1550-iki végzés arra czélozott, hogy a magyar dénároknak is elfogadását biztosítsa a külföldön, a mit a király kilátásba helyezett, ezen dénárok pedig az ausztriai tartományokból kitiltattak: a rendek mindenben meg akarván hódolni a király akarata előtt, megegyeznek, hogy a legközelebbi országgyűlésig az 1550-iki végzés értelmében folytassa a pénzverést; úgy hogy dénárokat is az ország szükségeire elegendő mennyiségben veretessen. Ha a következő országgyűlésen ki fog tűnni, hogy ez eljárás az országra és a rendekre hátrányos, azt *minden bizonynyal* meg fogják szüntetni. És biznak a királyban, hogy nem fogja megengedni, miszerint a rendek kárt szenvedjenek. ¹⁾

Ez után az országgyűlési törvénykönyv egyes czikkein megtétettek a végső változtatások; július 4-én még egyszer felolvastattak, és másnap a királynak megerősítés végett bemutatattak, a mi haladéktalanul megtörtént. ²⁾

A törvénykönyv a törökök elleni felkelést, az 1556-iki országgyűlés végzése értelmében rendeli el; oly hozzáadással, hogy a nádor, vagy annak akadályoztatása esetére a király által nevezendő országos kapitány ³⁾ gondos szemlét tartson a megjelenő nemesek felett. A ki nem jelenik meg, az 1545-iki illetőleg az 1552-iki végzésekben megszabott büntetéssel sújtassék. ⁴⁾

¹⁾ A nyilatkozat egykorú másolata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A *Löcsei követ* július 9-én írja: »Die Artikl sind letzlich verlesen worden am 4 Julii und beschlossen.« *Török Imre* nagyszombati követ július 5-iki jelentésében írja: »Az országh az urokkal megigenesültenek; ma királynak vitték articulusokat meg confirmálni.« (Magyar Nyelvmélekek. II. 132. l.) Ezek után nem kevésbé feltűnő, hogy a törvénykönyv megerősítése alatt július *harmadika* áll.

³⁾ Figyelemre méltó, hogy a rendek feliratában »Capitaneus Hungarus«, a törvénykönyvben »Capitaneus Hungariae« említettik.

⁴⁾ A II. czikk.

»Az ország és a királyi felség szükségeire« minden jobbágytelek után két forint szavztatik meg, mely két részletben szeptember 8-án és november 30-án, az 1554-iki országgyűlés által meghatározott módon, hajtandó be. A regensburgi követtség költségeinek megtérítésére 3 dénár szavztatik meg. Csak azok vannak az adótól felmentve, kiknek házuk elégett, vagy a kiknek vagyonuk hat forintnál is csekélyebb értéket képvisel, továbbá a kik a törökök vagy a királyi hadak által elpusztított vidéken laknak és az oly szabadosok, kik folytonosan uraik szolgálatában állván, azok által élelmeztetnek és ruháztatnak, vagy mint zsoldos katonák szolgálnak. Az oláhok, ruthenek és ráczok úgy adóznak, mint a többi jobbágyok. Az alispánok és szolgabírák, kik az adót be nem szolgáltatják, vagy erőszakosan magokhoz ragadják, a törvény értelmében bűnhődnek. A király gondoskodni fog, hogy kapitányai és katonái minden zsarolástól és pusztítástól tartózkodjanak; »mert különben miként az adóajánlás úgy a többi végzések is haszontalanok.«¹⁾

A véghelyek megerősítésénél minden jobbágy hat napi ingyen munkát tartozik végezni, az utolsó országgyűlésen megállapított mód szerint.²⁾ Két kivétel tételik. A Pozsony, Mosony és Győr megyékben létező jobbágyok ez egy esetben tizennégy napig tartoznak Győrött dolgozni. Ellenben Podmaniczky Ráfael trencsénmegyei jobbágyai az ingyen-munkáktól felmentetnek.³⁾ A fő- és alispánok, hivatalvesztés terhe alatt, tartoznak gondot viselni, hogy a földesurak jobbágyaikat teljes számban küldjék a kitűzött helyekre, és azok ott a hat napot kitöltsék. Azon földesurak, kiknek jobbágyai a múlt országgyűlésen megszabott ingyen-munkákat el nem végezték, vagy az e czimen behajtott pénzt visszatartották, megfelelő kárpótlásra szorítandók. Ellenben a kiknek jobbágyaik netán többet dolgoztak, mint kötelesek lettek volna, ez a jelen évi ingyen

¹⁾ A III—V. czikk.

²⁾ A következő módosítással: Liptó, Árva, Túróc és Zólyom megyék jobbágyai nem Léva, hanem Zólyom vára; Szepes, Sáros, Abaúj, Ung, Zemplén és Torna megyék jobbágyai csak Kassa város; a felvidéki királyi városok jobbágyai e városok; a jászói prépostság jobbágyai Szent Márton és Torna várak erődítési munkálataiban vesznek részt.

³⁾ A törvénykönyvbe fel van véve a többször említett indok is.

munkákból leszámítandó. A király felkéretik, hagyja meg tiszteinek és a munkálatok felügyelőinek, hogy a jobbágyokat ne bántalmazzák, és a megszabott időn túl vissza ne tartsák; és eszközölje ki, — a mire készséggel ajánlkozott, — hogy az Austriának elzálogosított várak jobbágyai az ingyen-munkát szintén teljesítsék ¹⁾

Hogy a király hadai élelmi szerekben ne szűkölködjének, a jobbágyoknak kötelességévé tétetik, valahányszor az élelmezési tisztek által felhivatnak, élelmi czikkeket fuvarozni; egy akó bor, egy köből gabona, zab és liszt után mértföldenkint egy dénár fuvarbér számíttatik. Az élelmiszerek és a takarmány árát közfelkelés alkalmával a nádor vagy főkapitány, a hadi marsall és a főlovászmester, továbbá néhány alispán és szolgabíró hozzájárulásával, szabályozza; részleges felkelés esetében a kapitányok szabják meg. A király felkéretik, hogy azokat, kik az élelmi czikkek szállítóit bántalmazták, büntesse. ²⁾

A nyolczadi törvényszék Pozsonyban szt. Mihály nyolczadnapján, a felvidéki megyék számára pedig Lőcsén vizkeszt nyolczadán kezdje, és 40 napon át szakadatlanul folytassa üléseit. Ezeken az ország rendes bírái, az ítélőmesterek, érseki ülnökök és a jelenlevő főrendek mellett, legalább négy ülnök vegyen részt, a kiket, a tanácsosok és az ország rendes bíráinak meghallgatásával, a király nevezzen ki, eskettessen meg és lássa el fizetéssel. Ha az ülnökök közül valamelyik elhal, a király távollétében a helytartó nevezze ki utódját. Minden rendű peres ügyek intéztessenek el, kivéve a néhai János király birtokait illetők, melyek a jövő országgyűlésig függőben hagyatnak. A nádor az utolsó országgyűlés által rábizott ügyekben ott és akkor ítéljen, a hol és mikor jónak látja. Az egyházi törvényszékek pedig folytonosan működjenek. ³⁾

Az egyházi szabadságok, kiváltságok és előjogok épségben fenntartandók. A fő- és alesperesek akadálytalanul járhatnak el tisztkben, és különösen az egyházi látogatások alkalmával »a papok vétkeit és gonoszságát nyomozhatják és bün-

¹⁾ A VI. czikk.

²⁾ A VII. czikk

³⁾ A VIII. IX. és XIII. czikk.

tethetik». Egyébkint az 1548-ik évi vallás-ügyi törvények megújítatnak, és azok értelmében »az anabaptisták gonosz felekezete« kiírtandó. Az egyházi jószágok bitorlói ellen törvényes kereset indítandó. A tizedek szedése és bérlése körül az 1546. és 1553-ik évi törvények mérvadók. ¹⁾

Az érczpenzről szóló törvényczikk átveszi a rendeknek fennebbi nyilatkozatát, és megállapítja, hogy az arany forintok mint eddig fognak veretni, továbbá 8 dénár értékű nagyobb és 4 dénár értékű kisebb garasok, egyfelől a szent szűz képével, más felől a magyar czimerrel. A király felkéretik, hagyja meg az esztergomi érseknek, hogy a pénzverdékben felügyelői jogát pisetáriusa által gyakorolni el ne mulasztja. ²⁾

A rendek mentessége a vámok- és harminczadoktól ősi szokás szerint tiszteletben tartandó. A száraz vámok mindeütt eltörölendők. A király ajánlata, hogy ezt saját birtokain megteendi, törvénybe ígtattatik. ³⁾

Hasonlóképen azon ígérete is, hogy a határügyeket mielőbb el fogja intéztetni. Biztosokká tanácsosainak meghallgatásával, magyarokat válaszszon. ⁴⁾

Egy czikk átveszi a király azon ígéretét, hogy az idegen kapitányokat és tiszteket utasítandja, hogy a rendek és jobbágyok elnyomásától tartózkodjanak, a magyar cancellária útján kibocsátandó rendeleteket tartsák tiszteletben; továbbá, hogy a kik nem engedelmeskednek, azokat meg fogja büntetni; végre a károkat, melyeket a katonák okozni szoktak, el fogja hárítani. ⁵⁾

Mínthogy a felvidéken dúló zavarok miatt a leleszi convent a hiteles helyi teendőikben nem járhat el, ezek a jászói conventre, a szepesi és nagyváradi káptalanokra ruháztatnak. A veszprémi káptalannak pedig visszaadatik hiteles hely hatósága. ⁶⁾

A hajdúk dúlásainak megszüntetése végett, a király

¹⁾ A X. XI. XII. czikk.

²⁾ A XIV. XV. czikk.

³⁾ A XVI. XVII. czikk.

⁴⁾ A XVIII. czikk.

⁵⁾ A XIX. XX. czikk.

⁶⁾ A XXI. XXII. czikk.

felkéretik, hogy a megyéket a károk kinyomozására és a vétkesek megbüntetésére hívja fel; azokkal, kik a garázda hajdúkat pártolják, úgy kell elbánni, mint magokkal a gonosztevőkkel. ¹⁾

A rendek már ismételve sürgették, hogy azon magánosokat illető oklevelek, melyek a pozsonyi várban őriztetnek, adassanak ki. Most megállapítják, hogy augusztus 1-én kezdjék meg az ítélőmesterek az oklevelek kiszolgáltatását. ²⁾

¹⁾ A XXIII. czikk.

²⁾ A XXIV. czikk. — A törvénykönyv egykorú példányai a budai kamarai, a bécsi titkos levéltárban, sat.

II.

A pozsonyi országgyűlés 1559. január- és februárban.

I.

Az 1557-ik évi országgyűlés végzései az ország helyzetében lényeges változást nem okoztak.

A német birodalom és Csehország által felajánlott segélynek semmi nyoma nem volt látható. Költség hiánya miatt Telekessy, a felső vidékre küldött királyi főkapitány, tétlenségre volt kárhozthatva. És hadai — miként az egykorú Forrágh Ferencz nagyváradi püspök írja — »a nyomorú nép fosztogatásán kívül az egész nyáron át mit sem műveltek.« Végre az ősz kezdetén, kizsákmányolva az Izabella és párthívei között támadott meghasonlást, Nagy Szöllőst ostrom alá vette és urával, Perényivel együtt hatalmába ejtette. De Munkácsot és Szatmárt sikertelenül vívta.

A portán sem jött létre a rég várt békekötés. A szultán feltételeit: két évi adó megküldését és Szigetvár lerontását, nem lehetett elfogadni.

Az 1558-ik év elején Frankfurtban birodalmi gyűlés tartott, mely márczius 14-én *Ferdinándot* német császárrá választotta. Ezen alkalommal a török béke ügyét is előterjesztette. A birodalmi rendek Szigetvár lerontását teljesíthetetlennek nyilatkoztatták ugyan, de »tisztességes« feltételek alatt hathatósan ajánlották a béke megkötését. Új segélyt nem is ajánlottak, és csak az utolsó gyűlés által megszavazott segélyösszegek hátralékainak behajtásáról rendelkeztek.

A királynak ezek után *a magyar országgyűlést* kellett volna összehívni, mely 1552. óta minden esztendőben megtartatott. Azonban a rendek elégtelensége Ferdinánd kormányának eredményeivel mind komolyabb alakban nyilatko-

zott, a sérelmek évről évre szaporodtak, az adó megszavazásának kieszközlése mind nagyobb nehézséggel járt. Ferdinánd tehát szívesen mellőzte volna az országgyűlések gyakori egybehívását. Ezen szándék által vezettetve, kísérlette meg az 1556-iki országgyűlésen kivinni, hogy az adót *több esztendőre* szavazzák meg. A rendek megértették a célzatot, és meghíúsították azt.

Most, 1558-ban egy más természetű kísérletre határozta el magát: *országgyűlésen kívül, egyedül a magyar tanácsosok megegyezésével vetni ki adót.*

Május végén Bécsbe hívta meg őket. A hozzájuk intézett előterjesztésben többi között felhívta őket: adják elő véleményüket az iránt, hogy ha a törökök Szigetvárát, vagy valamelyik más erősséget ostrom alá vennék, *mily segílyt várhat vagy követelhet a rendektől?* ¹⁾

A tanácsosok válaszukban kiemelték, hogy a korábbi országgyűlések jelentékeny segílyt ajánlottak meg, a melynél nagyobbat a rendek ezután sem ajánthatnának meg, minthogy azóta súlyos csapások érték az országot, melynek állapotát sötét színekkel ecsetelik. ²⁾

A király június 4-iki iratában már közelebb jött valódi céljához. »Világos és határozott jelentést kíván arra nézve: mikép lehetséges a Szigetvár és Babocsa védelmére szükséges 1800 fegyverest a magyar rendek által megajánlott segílypénzekből kiállítani, és ezekből, vagy bármely más forrásból ama várak ellátásáról gondoskodni?« Továbbá felhívta figyelmüket arra, hogy mivel az utolsó országgyűlés által megszavazott adónak behajtására kitűzött határnapok rég elmúltak, »*más pénzsegélyről kell gondoskodni*, melyből a nádor mellé rendelt katonaságot fizetni és az ország egyéb szükségeit fedezni lehessen.« ³⁾

¹⁾ »Que subsidia Cesarea eius Maiestas, si tale quidpiam eueniat, a Regnicolis expectare vel exigere possit.« *Propositio facta Consiliariis Hungaris.* Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ *Responsum Consiliariorum Hungaricorum ad propositionem . . . ipsius factam.* Egykorú irat, ugyanott.

³⁾ *Replica S. C. Maiestatis super deliberatione Consilii Hungarici Exhibitum 4. Junii. 1558.* Ugyanott.

A tanácsosok előtt most már nem lehetett többé titok, hová irányúl a király felhívása. Ennek folytán nem haboztak határozottan kijelenteni, hogy »a királyi kívánatokról határozatokat nem hozhatnak, mivel az *ilyen ügyeknek az összes rendek által nyilvánosan kell tárgyalatniok*; e nélkül az urak, kik itt tanácsosok minőségében jelentek meg, mit sem ígérhetnek, mit sem határozhatnak, és a történt megállapodásokon nem változtathatnak.«¹⁾ A mi az 1800 fegyveres ellátását illeti, minthogy az utolsó országgyűlés által megajánlott adó legnagyobb része már be van hajtva, nem tudják, honnan lehessen a szükséges összegeket beszerezni. A török által fenyegetett várak védelmi karba helyezésének módját az utolsó országgyűlés megállapította, a melynek végzésein nem változtathatnak. Végre a nádor parancsnoksága alatt álló hadakról és egyéb országos szükségokről sem intézkedhetnek. »A császári felség tudja, hogy segélyt ajánlani a rendek összeségét illeti, és nem a tanácsosokat, kik az országnak csak úgy tagjai, miként a többi rendek. Ők tehát mit sem határozhatnak; mert ha ajánlának is segélyt, a többi rendek azt kétségkívül meg nem fizetnék.«²⁾

A király ezen nyilatkozatok után sem mondott le a reményről, hogy czélt ér. Június 12-iki iratában kijelenti, hogy soha sem volt szándéka »nagyobb terheket róni a rendekre, mint a milyeneket elviselni képesek;« mivel azonban Babocsán és Szigetváran idegen őrseget nem helyezhet el, tudni akarja, mily módon lehessen e két várat a szükségességekkel ellátni?

¹⁾ »Se de his nihil concludere posse, eo, quod omnes illi articuli requirant publicam omnium Regnicolarum, qui adhuc supersunt, deliberationem, sine quibus Domini et Barones, qui hic tanquam Consilarii presentes sunt, quicquam promittere aut concludere, aut de iam conclusis aliquid immutare, non possunt.«

²⁾ »Respondent Consilarii, Maiestatem suam S. clementer scire posse, eiusmodi subsidium non a solis Consiliariis, qui prout ceteri Regni membrum tantum sunt, decerni solitum esse. sed per totam Uniuersitatem Regnicolarum. Nihil itaque soli hic de eo statuere possunt; nam etiams ipsi aliquid offerrent, ceteri tamen oblatum non prestarent.« Responsum Consiliariorum Hungarorum ad Cesaree Maiestatis replicationem. Ugyanott.

A rendek azon kijelentésére, hogy az összes rendek hozzájárulása nélkül adót megszavazni nem lehetséges, mellőzi a kérdés jogi oldalának fejtegetését. Arra figyelmezteti a tanácsosokat, hogy az adónak országgyűlési végzés alapján eszközrendő kivetése hosszú időt igényel, a pénzre pedig haladéktalanul van szükség. Az országgyűlés, ha rögtön összehívatik, az aratás idejére esnék, mit a rendek nagy része ürügyül használna fel, hogy otthon maradhasson; és mikorra a megszavazandó adó behajtatnék, már késő volna. Ujra felhívja tehát a tanácsosokat, hogy a késedelemből származható bajokat tekintetbe véve, gondoskodjanak oly módozatok felől, melyek az utolsó országgyűlés által a múlt évre megszavazott adónak a jelen évben kivetését és behajtását lehetővé tegyék. Ő azon véleményben van, hogy ezt a rendekhez, vármegyékhez intézendő királyi iratok által ki lehetne vinni; felsorolván az okokat, melyek miatt az országgyűlést összehívni nem lehet, és előadván a fenyegető veszélyeket. Nem kételkedik, hogy a rendek nagy része előtt kedvesebb lesz e módozat, mintha most, midőn mindenkit gazdasága elfoglalva tart, az országgyűlésre kellene menniök.¹⁾

A *tanácsosok* nem voltak képesek a király nézeteit elfogadni. »Nem tudják, miként lehetne utat és módot találni arra, hogy országgyűlés tartása nélkül adó hajtassék be. Ők mint magán emberek vannak itt; a rendektől felhatalmazásuk nincs, ezeknek nevében ők mit sem tehetnek és ígérhetnek. Az ország régi törvényei, az arany-bulla harmadik czikke és az 1500-ik évi második törvényezikk, a hűtlenség súlyos büntetése alatt tiltja, hogy az egyes rendek vagy vármegyék, országgyűlésen kívül, bármily adót vagy segélyt ajánljanak meg. Nem adhatnak tehát oly tanácsot, mely a törvényekkel ellenkeznék. Mert ha ezt tennék, a következmény az volna, hogy a hű rendek is ő felségétől és gyermekeitől elidegenednének; egyúttal önmagokat megbélyegezve, az egész ország, sőt még az idegen népek előtt is méltán örök gyalázatnak tennék ki.« Végre ha a király az ő tanácsukra fel is hívná a megyéket az

¹⁾ Tertia scriptura Cesaree Maiestatis ad Consiliarios Hungaros. 12. Junii 1558. Ugyanott.

adó behajtására, nem várható, hogy az ősi szabadságaikkal ellenkező rendeletnek engedelmeskedjenek.«¹⁾

A király nem hagyta magát vissza riasztatni. Június 23-án még egy kísérletet tett, hogy tanácsosait más nézetre vezesse. Újólág felhívta őket, hogy mivel a 1800 fegyveresre multhatatlanul szükség van, és azokat a királyi kincstár rendes jövedelmeiből eltartani nem képes, haladék nélkül jelöljék ki a módot, miként szerezhető meg az ellátásukra szükséges pénzösszeg?

Azután áttér az adó megajánlás tárgyában felhozott kifogásaikra. »Ezeket« — úgy mond — »nem szívesen hallotta.« Minthogy alattvalóinak közreműködése nélkül a véghelyek felszerelésére képtelen, országgyűlést pedig fontos okok miatt

1) »Non vident ipsi modum et rationem, citra generalem Regnicolarum Conuentum, continuandi subsidij pecuniarii posse inuenire. Imprimis, quod non publico Regnicolarum, sed priuato nomine saltem Consiliarii hic penes Maiestatem suam adsint, nec integrum sibi esse putant, ut, absque Regnicolarum consensu, soli id faciant, vel nomine Regnicolarum promittant; cum maxime ob id, quod in Decretis divorum Regni Hungarie Regum predecessorum Maiestatis sue, signanter in Decreto Andree Regis, art: 3. et in Decreto quarto Wladislai Regis. art. 2. sub grauissima poena periurii et fidefragii cautum habetur, et hactenus semper obseruatum extitit, ne quis Regnicolarum vel eciam Comitatum sine publica Dieta, privata saltem autoritate, qualemcunque taxam, vel subsidium promittere ullo unquam tempore audeat et presumat, contra quam quidem publicam sanctionem et veterem obseruationem, suadere Consiliarii ipsi minime audent. Quoniam exinde alienationem sane quandam erga Maiestatem suam Sacr. et Serenissimos principes, liberos suos charissimos, dominos eorum clementissimos, oborituram prospiciunt, tum vero quod manifestum odium et dedecus quoddam perenne ipsis eo facto inuri possit; unde merito ipsos totum Regnum et alie etiam nationes, probro et conuiciis proscinderent. Itaque his omnibus ante oculos ipsorum explanatis, et expositis, eam rationem et modum non vident, quo absque publica Dieta Regnicolarum, subsidium pecuniarium continuari polliceri audeant. Et etiamsi consulerent Consiliarii, ut mandata Maiestatis sue Sacr. ad Comitatus scriberentur, quemadmodum Maiestas sua Sacr. clementer innuit, existimandum non est Regnicolas ipsos talibus mandatis obtemperaturos, eo quod contra eorum antiquam obseruatam libertatem id fieri agnoscerent, ad cuius obseruationem Sacra Maiestas sua ab initio incltyti Regiminis sui clementer se obtulit, et Consiliarii ipsi supplicant, ut in ea Maiestas sua eciamnum fideles subditos suos clementer conseruare dignetur.«
Opinio Consilii Hungarici, 20. Junii. 1558. Ugyanott.

tartani nem lehet : reméllette, hogy tanácsosai az ő tervét jóvá fogják hagyni, vagy pedig más, alkalmasabb módozatot hoznak javaslatba ; reméllette, hogy oly ügyben, mely a közjót illeti és becsületeket semmiképen sem érinti, nem fogják az ország törvényeit és kiváltságait hangsúlyozni ; ezeknek ugyanis nem lehet feladatuk a közjót veszélyeztetni, s ennélfogva előtte és a szükséggel szemben háttérbe kell vonulniok. Egészen más neműek voltak a viszonyok, a mikor II. András és II. Ulászló alatt a tanácsosok által idézett törvények alkottattak. És habár ő felségének soha sem volt szándéka tanácsosaira vagy a rendekre kiváltságaik- és szabadságaikkal ellentétben álló terheket róni : mindazáltal oly véleményben van, hogy nem kell mindig túlszigorúan ragaszkodni a kiváltságokhoz, szabadságokhoz és régi törvényekhez ; azokra nem szabad nagyobb tekintettel lenni, mint a közjóra. Ugyanis oly szabadság, mely a közjóval ellentétben áll, inkább szolgaságnak nevezendő.« ¹⁾

¹⁾ »Sperauerat Maiestas sua Cesarea fideles suos Consiliarios aut has rationes, quas Maiestas sua proposuerat, continuandi dicti subsidii approbatorios, vel saltem alias commodiores, nulla celebrandi hoc tempore in Hungaria conuentus necessitate imposita, inuenturos fuisse, nec opposituros in negotio communem salutem ac incolumitatem concernente et propterea honorem aut fidem ipsorum nullatenus ledente, ulla Regni decreta vel priuilegia, cum hec merito necessitati et communi utilitati cedere deberent, utpote quorum intentio aut finis non est, ut uspiam publicum Regni commodum impedirent ; siquidem alia fuerunt tempora Serenissimorum Andree et Wladislai Regum, Maiestatis sue Caesaree predecessorum, et alia Regni tunc in flore adhuc constituti facies et conditio, quando sub grauissima poena periurii et fidefragii cautum fuit, nequis Regnicolarum vel eciam Comitatum sine publica dieta, priuata saltem autoritate, qualemcumque taxam vel subsidium promittere ullo unquam tempore auderet et presumeret. Et licet mens Maiestatis suae Caesareae nunquam fuit, nec adhuc est, ut quemcumque fidelium suorum Consiliariorum aut Regnicolarum contra sua priuilegia et libertates grauare velit, tamen e diuerso existimat non semper tam obnixe insistendum priuilegiis, libertatibus et antiquis decretis, ut maior eorum quam publicae utilitatis et commodi ratio habeatur ; talis namque libertas, quae utilitati publicae repugnat et aduersatur, seruatus potius quam libertas nominari debet. Quae rationes merito mouerant Caes. eius Maiestatem, ut a fidelibus suis Consiliariis Hungaris putauerit, sibi vias aliquas demonstrari debere . . .«

Ezekre támaszkodva hívta fel tanácsosait, hogy jelöljenek ki utat és módot, miként lehetne országgyűlés nélkül az adófizetés folytatását kieszközölni. Mivel azonban ők abbeli felfogásukhoz ragaszkodnak, hogy az ország rendeitől pénzegélyt kérni vagy kieszközölni csak országgyűlésen lehet, ennek összehívását meg fogja fontolni; minélfogva véleményeket kéri ki aziránt, mikorra és hová kelljen az országgyűlést összehívni? ¹⁾

Habár ezen utóbbi felszólítás oda utalt, hogy a király alkotmányellenes elméletét nem szándékozik a gyakorlatba átvenni, a tanácsosok nem hagyhatták azt észrevétel nélkül.

Ismételik, hogy a király által tervezett lépés a rendek körében nagy elégtelenséget szült volna. Már pedig nézetük szerint, a királynak azon kell lenni, hogy az ország maradványait kegyelmessége által mind szorosabban magához csatolja. Ők mindig a közjó előmozdításán fáradoztak. De meggyőződésük szerint a közjó elválaszthatlan kapcsolatban áll a szabadsággal. Mindkettőnek megmentése végett vonúlt a nemzet ő felsége szárnyai alá; hogy őket ősi szabadságaikban megtartsa, és a külellenség támadásaival szemben megoltalmazza. ²⁾

Az országgyűlést Pozsonyba, augusztus elsejére javasolják összehívatni, oly módon, hogy az alsó nemesség ne fejenként jelenjék meg, hanem követeket küldjön. ³⁾

¹⁾ *Propositio Cesaree Maiestatis. 23. Junii. 1558. Ugyanott.*

²⁾ » . . . Existimant enim fideles Consiliiarii, reliquias istas etiam studio quodam benignitatis et gratiae Maiestatis suae Sacr. in afflictissimis rebus, quantum fieri posset, retinendas et amplectendas esse. Quod vero Maiestas sua Sacr. clementer mouere ipsos voluit non semper tam obnixe insistendum esse privilegiis et libertatibus Regni, ut maior eorum ratio habeatur, quam commodi et salutis publicae, fideles consiliiarii ipsi licet nihil unquam sibi antiquius duxerunt, quam publicam salutem tueri, tamen salutis siue commodo publico coniunctam libertatem existimant, pro quibus sub alas et protectionem Maiestatis suae Sacratissimae sese receperunt et perpetuo esse volunt, ut non solum Maiestas sua Caesarea, Dominus eorum clementissimus, in eorum libertatibus ipsos conseruaret, sed ab externis etiam hostibus defendere dignaretur. In qua ut sua Maiestas Sacratissima fideles subditos suos hungaros, prout hactenus, etiam in posterum conseruare dignetur, humiliter supplicant. «

³⁾ *Responsio Consiliiariorum Hungarorum ad quartam scripturam Cesaree Maiestatis. Ugyanott.*

Ferdinánd ezek után lemondott a reményről, hogy tanácsosait az ország törvényeihez való ragaszkodásukban megingathatja. De ezért az országgyűlést nem hirdette ki; összehívását német tanácsosainak ajánlatára, későbbi időkre halasztotta.¹⁾

A magyar tanácsosok a fennebbi tárgyalások alatt, június 8-án »Magyarország főpapjai, főrendei és összes nemessége« nevében feliratot nyújtottak át a királynak, melyben az ausztriai rendek által a magyar dénárok kitiltására vonatkozólag hozott rendelet megsemmisítését kérték.²⁾ Azonban a király ezt nem helyezte kilátásba, és válasz-iratában az 1557-ik évi országgyűlésen felhozott érveket ismételte.³⁾

II.

Az 1558-ik év őszén mind Izabella hadvezérei, mind a törökök nagyobb erélyvel indították meg a hadi munkálatokat.

Ez arra bírta Ferdinándot, hogy az ország rendeit végre egybehívja. Október végén újlag megkérdezte magyar tanácsosait, hová és mikorra hirdesse ki az országgyűlést? Azok Pozsony városát, és határidőül a jövő (1559.) év január hatodikát hozták javaslatba.⁴⁾

A király elfogadta azt. És november 21-én szétküldötte

¹⁾ »De celebratione diaetae cum adhuc nullo modo videatur celebrandus in Hungaria conuentus antequam aliis Regnis et prouinciis celebrati fuerint, remittitur arbitrio Caes. Maiestatis, an rem velit in ulteriorem deliberationem sumere, aut eis iam statim aperte significare, quod ad tempus ab illis nominatum huiusmodi conuentus celebrari non possit, propter causas antea illis explicatas; tamen non inconsultum fore, ut ad partem cum Palatino tractetur, quomodo interim sit intertentio eius et gentium suorum ordinanda.« Responsum, quod videtur per Cesaream Maiestatem Consiliariis Hungaris ad postremum illorum scriptum dari posse. 1558. 28. Junii. Ugyanott. (A királynak utolsó válaszát nem ismerjük.)

²⁾ Egykorú irat ugyanott.

³⁾ Az 1558. június 14-én kelt királyi válasz eredeti fogalmazata ugyanott.

⁴⁾ A tanácsosok felterjesztését nem ismerjük, csak az 1558. október 29-én kelt királyi választ, melyben többi között olvassuk: »De Diaeta in Regno Hungariae celebranda placet Caesareae Maiestatis opinio dominorum Consiliariorum de die et loco.« Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

a meghívóleveleket, melyekben az országgyűlés kihirdetésének indokául egész általánosságban azt hozta fel, hogy »ez időszereint az ország és a rendek javát illető számos ügyek merültek fel, melyek az összes rendek körében való tárgyalást, tanácskozást és rendelkezést igényelnek.«

Ferdinánd nem szándékozott személyesen megjelenni Pozsonyban. Csehországba és a német birodalomba készült utazni, a hol szintén gyűléseket volt tartandó, melyeknek egyik feladatául Magyarország részére hadi segély megajánlását tűzte ki. A magyar országgyűlésre pedig elsőszülött fiát, *Miksa* csehországi királyt rendelte »teljes hatalommal felruházott« helyettesévé.¹⁾

Az országgyűlési propositiók megállapítása előtt, a király mind *magyar tanácsosainak*, mind a *német hadi tanácsnak* véleményét kérte ki.

Amazoknak javaslatuk lehetőleg általánosságokban tartotta magát. E szerint elő kellett volna adnia, hogy mivel biztos értesülése szerint, a szultán a következő nyáron vagy személyesen jő, vagy nagy hadsereget küld Magyarország meghódítására, ő a király, azon van, hogy jelentékeny haderőt szervezzen az ország védelmére; ausztriai örökös tartományai már ajánlottak segélyt, reméli, hogy Csehországban és a birodalmi gyűlésen is sikeresek leendnek igyekezetei; ennek folytán a magyarországi rendek is hozzák meg a tőlük kitelhető legnagyobb áldozatokat; továbbá tanácskozzanak az élelmiszerrek szállításáról, a várak megerősítéséről és az igazság kiszolgáltatásáról. A legfontosabb passzus a következő lett volna. »*Mivel az ország rendei részéről gyakori panaszok érkeztek hozzá szabadságaik megsértése miatt, gondoskodjanak módokról, miként lehetne ősi szabadságukat, a mennyiben a zavarteljes idők engedik, fenntartani.*«²⁾

A körülmények sajátyszerű találkozása folytán, a hadi tanács felterjesztése épen a nemzet szabadságai ellen intézett

¹⁾ A Soprony városához intézett példányból közli *Kovachich*. Supplementum. III. 241. l.

²⁾ *Opinio Consiliariorum Hungarorum super propositionem regnicolis hungaris in proxima ventura Dieta generali offerendu 1559.* Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

nyílt támadást, és azokat mint az ország védelmének akadályait tüntette fel.

Az elmúlt években — így szólnak a német tanácsosok — valahányszor a magyar rendek felhívtak, hogy hazájok védelmére fogjanak fegyvert, erősítsék meg a várakat, szolgáltatassanak élelmi- és hadiszereket: rendszerint kedvetlenül és hanyagul teljesítették ezt, sőt nem ritkán ősi szabadságaikra hivatkozva, kötelességeik teljesítése alól kivonták magokat. Ennek következtében több vár az ellenség hatalmába esett. Szükséges tehát, hogy a király a felkelés, az ingyen munkák, és az élelmi szerek szállítása tárgyában biztos megállapodásra jusson a rendekkel. Továbbá a mi szabadságaikat illeti, figyelmeztesse őket arra, hogy az örökös tartományok nem csekélyebb szabadságoknak örvendenek, és kevésbé vannak kitéve az ellenség támadásainak mint ők; mégis, félretéve szabadságaikat, mindent megtesznek, a mi a kereszténység megmentésére tőlük kitelik; a magyar rendek is jól tudhatják, hogy ha majd békésebb idők következnek, szabadságaik csorbíthatatlanul fognak megtartatni, és ők a keresztény világ magasztalásait fogják kiérdemelni; míg ellenben ha, szabadságaikra hivatkozva, elmulasztják idejekorán megtenni a szükséges intézkedéseket, nemcsak szabadságaikat, hanem magokat, családjukat és vagyonukat a legnagyobb veszélynek teszik ki. ¹⁾

Azonban Ferdinánd jónak látta elmellőzni a hadi tanács javaslatát. Attól tartott — mint fiához intézett levelében említi, — hogy azt elfogadva, alkalmat szolgáltatna a rendeknek hosszadalmas és felesleges vitákra, melyeknek eredménye az volna, hogy a kívánt adót megtagadnák, vagy leszállítanák, vagy legalább súlyos feltételekhez kötnék. E miatt Miksát oda utasította, hogy leirataiban is kerülje a magyarok szabadságainak és kiváltságainak említését; csak azon esetre, ha ők magok azokra hivatkozva, tagadnák meg a királyi kívánatok

¹⁾ A hadi tanácsnak 1558. november 14-iki német felterjesztése. (Eredetije a bécsi titkos levéltárban.) És az annak alapján készült »Forma articuli, qui secundum opinionem dominum Consiliarium bellicorum erat inserendus propositioni Conuentus Posoniensis.« (Egykorú irat ugyanott.)

teljesítését, használhatja fel czáfolásukra a hadi tanács fejtegetéseit. ¹⁾

A királyi proposíciók formai tekintetben a magyar tanácsosok által benyújtott javaslat szerint készültek ; de a rendek által megajánlandó adót szabatosan fejezték ki: *három forint*ra szabták, a többi terheken, úgymint az élelmi szerek szállításán és az ingyen munkákon kívül.

Mindazáltal *Miksa* abban a véleményben volt, hogy a királyi kívánatok *túlszerények*, és hogy tekintetbe véve az ausztriai rendektől kívánt áldozatokat, a magyar országgyűléstől többet lehetne igényelni. Emlékeztette atyját az 1552-ik évi magyar országgyűlésre, a mikor a rendek 100 porta után saját költségükön eltartandó 3 lovast, és közfelkelés esetére 10 lovast, továbbá 100 porta után a jobbágyok költségén eltartandó 10 puskás gyalogot, végre a papok jövedelmük minden száz forintja után két lovast ajánlottak meg. Javasolja, hogy király ezen ajánlatok megújítását kívánja. ²⁾

A király helyeseknek találta fiának javaslatait, és utasította, hogy az általa felhozott pontot a proposíciókba iktassa. ³⁾

Miksa, nejének, V. Károly császár leányának, kíséretében, január 17-én érkezett meg, a reája több mint egy hét óta várakozó rendek körébe. ⁴⁾

Január 19-én olvastatta fel a *királyi proposíciókat*.

Ferdinánd előadja, mit tett ekkoráig Magyarorszáért. Jóakaratról és áldozatkészségéről, melyet véglehelleltéig meg fog őrizni, biztosítja a rendeket.

¹⁾ Ferdinánd királynak 1558. december 18-án Prágából, a Bécsben tartózkodó Miksához intézett levele. Eredetije ugyanott.

²⁾ Miksa 1558. december 22-iki levele. Eredetije ugyanott.

³⁾ Ferdinánd 1558. december 27-iki levele. Eredetije ugyanott.

⁴⁾ A *bártfai köcetek*, Gorski Péter és Gergell Simon, január 14-iki jelentésekben írják, hogy Miksától levél érkezett, melyben rögtöni megbetegedésével mentegeti késedelmét. Ugyanazok január 19-iki jelentésekben Miksa bevonulásáról írják, hogy az »on irgent ain pracht, von wegen des alten Kayzers todt traung, in schlechten gemeinen schwarzen kleidern eingeritten.« (Eredetije Bártfa sz. k. város levéltárában.)

A jelen országgyűlés összehívására a keletről vett biztos tudósítások készítették, melyekből kitűnik, hogy a jövő nyáron a szultán személyesen jövend, vagy mindenestre hatalmas sereget küldend Magyarország megmaradt részeinek elfoglalására. Mihelyt e veszélyről értesült, rögtön eszközökről kezdett gondoskodni, a melyek annak elhárítására alkalmasak. Elhátározá igénybe venni a keresztény hatalmaknak, a német birodalomnak és saját tartományainak segítségét. Az ausztriai tartományok, az ő felhívására, bár távolabb esnek a veszedelemtől, már is oly nagy ajánlatokat tettek a jövő hadjáratra, a melyek reménységét felülmúlták.

A magyar országgyűlésen személyesen óhajtott megjelenni. Azonban ezt több körülmény akadályozza. Csehországba ment, hogy itt is segítséget eszközöljön ki, a mi sikerült. Most pedig az augsburgi birodalmi gyűlésre kell sietnie, hová a birodalom sürgős ügyei és Magyarország érdeke hívják. Ennek folytán maga helyett fiát, a csehországi királyt küldi, oly utasítással és meghatalmazással látva el őt, mely képessé teszi minden felmerülő ügyek tárgyalására és elintézésére. De ő a maga is azon lesz, hogy mielőbb visszatérhessen, és személyesen tehesse meg a szükséges intézkedést.

Minthogy tehát kétségtelen, hogy a szultán nagyszámú sereget készül Magyarország ellen vezetni, mint az előtt, az ország védelme első sorban pénz és élelmiszerek beszerzését igényeli. Ha pedig a király egyéb országai és tartományai oly nagy áldozatokat hoztak, mennyivel inkább várhatni ezt a magyaroktól, kik a hadjárat szerencsétlen kimenetele esetében elsőik vannak kitéve az ellenség dühének és hódításának. Miként tehát 1552-ben, most ismét szavazzanak meg, minden jobbágytelek után, két részletben fizetendő, 3 forintot. Az adó behajtásánál figyelembe veendő, hogy azt ne egyedül az egésztelkes jobbágyok tartozzanak fizetni; hanem minden helységben az adófelvevő, a földesurnak vagy a bírónak közreműködésével, számitsen össze minden házat, és a lakosokra vagyoni állapotuk arányában vesse ki az adót; a vagyonosabbak többet, a szegényebbek pedig kevesebbet fizessenek, de úgy hogy annyi folyjon be, mintha minden porta után három forint hajtattott volna be. A kézművesek és zsellerek, a ráczok, ruthé-

nek és oláhok szintén irassanak össze, úgy mint az ország többi lakói.

Továbbá határozzák el a rendek, hogy ha köz- vagy részleges felkelés hirdettetik, az urak, nemesek és egyéb birtokosok a király, illetőleg a nádor mellett személyesen táborba szállani, minden 100 jobbágytelek után 3 jól felfegyverzett lovast fog-nak kiállítani és saját költségükön tartani. Ezen kívül közfelkelés alkalmával a 3 lovason felül még tíz lovast a magok, és tíz puskás gyalogot a jobbágyok költségén; végre az urak és nemesek kilenczedjövödelmüknek, az egyháziak pedig tizedjövödelmüknek minden száz forintja után két lovast a magok költségén állítsanak ki.

Mivel pedig az ellenség hatalma oly nagy, hogy a honvédelmi intézkedéseknek nem szabad rövid időre szorítkoznio-k, hanem több esztendőre kell kiterjedniök, a minthogy más országok és tartományok is több évre ajánlották meg a hadi segítyt: a magyar rendeket is felhívja, hogy a 3 forintnyi adót és a katonák állítását hat egymásután következő esztendő tartamára határozzák el.

Intézkedjenek az élelmi szerek szállításáról, úgy hogy a jobbágyok tartozzanak, a király felszólítására, a 1557-ik évi országgyűlésen magállapított díjakért, élelmi czikkeket és takarmányt fuvarozni.

Minthogy az ország nagyszámú véghelyeinek őrséggel, fegyverek- és löszerekkel való ellátása nagy költséget igényel, melyet a király áldozatkészsége mellett sem képes fedezni: e teher viselésében legalább akként segítsék, hogy a várak erődítési munkálataiban jobbágyaik részt vegyenek. Különösen Szigetvár, Pápa, Győr, Zólyom, Léva, Kassa és Eger birnak legfőbb fontossággal, mert ezektől függ az ország fenmaradása.

Vége tanácskozzanak az igazságszolgáltatásról és a törvényszékek tartásáról. ¹⁾

Az alsó tábla, mely a szent Ferencz-rend kolostorában tartotta üléseit, míg a főrendek a primásnál vagy a nádornál

¹⁾ A kir. proposíciók egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

tanácskoztak, január 20-án kezdette meg a proposíciók tárgyalását, mely tíz napot vett igénybe.¹⁾

A súlyos áldozatok, melyeket a király az országtól kívánt, még inkább fokozták az elégtelenség érzetét, melyet a korábbi országgyűléseken elpanaszolt sérelmek megújulása idézett fel. Így történt, hogy a rendek amazokat elvállalni nem voltak hajlandók, ezeket pedig határozottabban és erőteljesebb hangon ismételték, mint ez előtt.

Első feliratukban, melyet február elsején nyújtottak be Miksának, nem találkozunk többé azzal a ponttal, mely a korábbi feliratoknak rendesen élén állott, és a király buzgalmaért és áldozatkészségeért az ország háláját tolmácsolja. Mindjárt sérelmeikről kezdenek szólni.

Mielőtt ugyanis a király kívánatainak tárgyalásába bocsátkoznának, »mely fájdalmuk és az elutasíthatatlan szükség által« indítatva, tudomására kell hozniok »a számtalan, nagy és elviselhetetlen elnyomatást, melyet több év óta mostanáig, az ország szabadságának, a jog és igazság sérelmére szenvednek.«

A király a korábbi országgyűléseken mindig ígérte a sérelmek orvoslását, de habár a rendek csak ezen ígéret teljesülésének reményében ajánlották és fizették meg a kívánt adót, a bajok legcsekélyebb részben sem szűntek meg, sőt mindinkább szaporodtak, és úgy látszik, nem is lehet remélni, hogy meg fognak szűnni, hacsak a király másként és komolyan nem gondoskodik.

Mindenek előtt azon zaklatásokat emelik ki, melyeket a királyi seregek- és tisztviselőktől szenvednek. Bárhol jelentek meg a hadak, kifosztották a lakosokat, felgyújtották a házakat, erőszakot követtek el az asszonyokon és szűzeken. A várak tisztei is gyakran megszállják a nemesek birtokait, és ott

¹⁾ A bártfai követek január 22-én írják, hogy a proposíciók január 20-án a kolostorban újra felolvastatván »hat die Landschaft angefangen zu handeln, und ein etlich mal zusammen kommen, sondern gar wenig oder nichts noch beschlossen.« Hogy a két tábla rendesen külön tanácskozott, kitűnik a selmeczi követeknek naplójegyzeteiből, a melyekben január 21-én olvassuk, hogy a városi követek folyamodványukat előbb a »grosse Landschaft«, azután a »Kleinern Landschaft«-nak nyújtották be.

úgy gazdálkodnak, mintha sajátjuk volna. A magyar cancellaria útján kiadott királyi rendeleteket megvetik, és nyíltan kijelentik, hogy ők csak a német cancellaria és kamara parancsait ismerik el érvényeseknek. De még nehezebben esik nekik, hogy a király és az országgyűlések által biztosított szabadságaik nem tartatnak tiszteletben. Úgy látszik, hogy a király az adó behajtásán kívül semmi egyébbel nem gondol.

A király a mult nyáron, nem tudják kinek tanácsára, némely nemeseket majd munkások, majd kocsik kiállítására hívott fel. És az idegen tisztviselők, kikre a felügyeletet bízta, azokat kik az országgyűlési ajánlatokon túl egyebet tenni vonakodtak, jószágaik pusztítása által kényszerítették, hogy teljesítsék a mit tőlük kívántak. Sőt odáig ment merészségök, hogy a zalai alispánt bilincsekbe verve hurczolták el. Nagy mértékben fájdalmas a rendekre nézve az a tapasztalás, hogy szabadságaik ellen épen onnan intéztetik támadás, a honnan azoknak védelmét várhatnák.

Gyakran előfordulnak oly esetek is, hogy némelyek királyi okleveleket mutatnak elő, melyekben kiskorú árváknak, özvegyeknek, vagy nemeseknek birtokai, hűtlenség ürügye alatt, de minden törvényes eljárás mellőzésével, eladományoztatnak; és a jogos birtokosok tiltakozásait semmibe sem véve, az illetők rögtön behelyezkednek a birtokokba. Vagy a katonai csapatok tisztei, kiknek zsoldjuk ki nem fizettetik, előbb erőszakosan elfoglalnak valamely birtokot, és azután eszközölnek ki reá adománylevelet.

Mindazáltal lehetetlen minden sérelmeket felsorolni; minélfogva az országgyűlés azt határozta, hogy a *megyék egyenként* terjeszszék fel sérelmeiket.¹⁾

A rendek ezek után óhajtják, adja elő nekik a király, mily módon fogja őket jövőre a felhozott sérelmek megújulásától megóvni; szabja meg a büntetést, melylyel a katonákat és egyéb tisztviselőket, kik a törvényeket és szabadságaikat megsértik, sújtani fogja; és Magyarországot illető ügyekben magyarok tanácsával éljen. Különben nem látják át, miként

¹⁾ Arról, vajjon megtörtént-e ez, nincs tudomásunk.

tehetnének ajánlatokat, vagy ha tesznek, miként teljesíthetik azokat.

Mindazáltal remélvén, hogy ezek iránt a király komoly intézkedéseket fog tenni, nem mulasztották el előterjesztésének egyes pontjai felett tanácskozni és határozni.

A mi mindenek előtt a segély megajánlását illeti, elismerik, hogy a király kívánatai a válságos helyzet igényeivel teljesen összhangzásban állanak; azonban meghaladják magyarországi hű alattvalóinak erejét. Az ország pusztulása, a törökök és a királyi hadak által okozott nyomor lehetetlenné teszi azoknak teljesítését. 1552-ben, midőn az országgyűlés 3 forintnyi adót vetett ki, egészen más volt a helyzet. Biztos hírek érkeztek akkor, hogy a szultán személyes vezérlete alatt nagy sereg fog Magyarország meghódítására jönni; a király pedig ígérte, hogy ő is személyesen fog az ország védelmére sietni. Egyébkint a rendek akkor kimondották, hogy a nagy adót csak ezen egy esetre ajánlják meg, és a jobbágyokat minden egyéb rendkívüli terhektől felmentették. Az adó befizettetett, habár a feltételek, melyekhez kötve volt, nem mentek teljesedésbe. Ugyanis hatalmas török sereg támadta meg az országot, feldúlta nagy részét és megvívott több várat; mindazáltal a király, azon ürügy alatt, hogy a török sereget nem a szultán vezeti, elmulasztotta ígéretét teljesíteni, és nem szállott táborba. De továbbá tekintetbe kell venni azt is, hogy 1552-ben az ország helyzete sokkal kedvezőbb volt, mint most. Akkor Erdély és Magyarország déli része a királyt uralta; azóta a korona területének jó része elveszett; a mi megmaradt, az is félig elveszettnek tekinthető. Mind ezeket tekintetbe véve, csak egy forintnyi adót ajánlhatnak meg, mely két részben hajtandó be. Felkérlik a királyt, hogy ezzel elégedjék meg. Vegye figyelembe azt is, hogy az utolsó évek rosz termése és a nagy pusztítások következtében, rendkívüli drágaság uralkodik, minélfogva a jobbágyok sok helyen csak makkból élnek, és alig bírják életüket mától holnapig fenntartani.

Az adó behajtása és a porták összeszámítása körül az eddigi gyakorlatot kéri megtartani. Az, melyet a király hoz javaslatba, terhes, kivihetetlen és ellenkezik »régí dicséretes szabadságaikkal, melyeket őseik vérök ontásával és ők szolgálá-

lataikkal érdekeltek ki.« Minthogy az utolsó hadjárat alkalmával Szepes- és Sárosmegyék, az öt felsőmagyarországi királyi várossal, a hadsereg ellátására bizonyos összeget kölcsönöztek, ez az illető megyék és városok adójából visszatérítendő.

A rendek az egy forinton felül még húsz dénárt szavaztak meg tiszteletdíj gyanánt *Miksa* király nejének, ki ez alkalommal először volt Magyarországbán, »és készséggel ajánlkozott, hogy a hű magyaroknak minden szükségeikben, úgy a császári felségnél mint saját férjénél kegyelmes pártfogójuk lesz; a minthogy a rendek remélik is, hogy a közbenjárását a két felségnél és testvérénél a spanyol királynál nem fogja megvonni.«

A *katonák állítására* nézve a következő ajánlatokat tesszik. Minden 100 jobbágy után két lovast állandón a véghegyekben fognak tartani; ezen felül közfelkelés esetében még 3 lovast és 5 gyalogot állítanak ki.

A király szüntesse meg a kapitányok visszaéléseit, a kik gyakran nem tartanak annyi katonát, a mennyiért fizetést húznak, és a szemlék alkalmával a megyék által kiállított hadakból szokták saját zsoldos csapatjukat kiegészíteni. Az ilyeneket szigorúan meg kell büntetni.

Mivel továbbá a kapitányok többször királyi rendeleteket küldenek a megyékhez, melyek a törvény által meghatározott módtól eltérőleg, hirdetnek közfelkelést; határozzák, hogy a rendek jövőben a törvényekkel ellenkező királyi rendeleteknek ne tartozzanak engedelmeskedni.

A király azon kívánságát, hogy az egyházak tized- és a világi urak kilenczed-jövedelmeik minden 100 forintja után még két lovast állítsanak ki, nem teljesíthetik. Ugyanis az egyháziak ezen jövedelmi forrásból látják el váraikat, tesznek eleget honvédelmi kötelességeiknek, gondoskodnak egyházaik szükségeiről. A világi urak is főleg kilenczed-jövedelmikből tartják fenn váraikat és szerelik fel magokat a felkelésre. Ha ez az új teher is nehezedik rájuk, rosszabb lesz sorsuk, mint a jobbágyoké; mert egyébkint is folytonos futásban, számkivetésben és életveszélyben vannak, azt sem tudván gyakran, hogy merre forduljanak.

Azt sem tehetik, hogy a pénzsegélyt és a katona állítást

hat évre szavazzák meg. Az ország folytonosan kisebbedik; majd területének egy részét, majd várait veszti el; csak Isten tudja, mi vár reá a jelen évben is. Az sem lehetetlen, hogy a jelen évben a török megtámadja az országot, és a következő hat éven át békében hagyja. Továbbá ősi időktől fogva az adót mindig csak egy évre, vagyis egyik országgyűléstől a másikig, szavazták meg. És attól tartanak, hogy ha az adót hat évre szavaznák meg, a király ezen egész idő alatt nem hívná össze az országgyűlést, a mely pedig nem egyedül az adó megajánlására van hivatva, hanem arra is, hogy a sérelmek és bajok orvoslásáról gondoskodjék.

Élelmi szerekben, az uralkodó szükség daczára, a tábor soha sem fog hiányt szenvedni, ha azoknak árát pontosan kifizetik, és nem ismétlődik az, ami a mult évi dunántúli hadjáratban előfordult, a mikor a katonák elárasztották a falvakat, mindent elrablottak, sőt több helyen a gazdákat is meggyilkolták. A főkapitány kímélet nélkül büntesse meg a rablókat, és ne engedje, hogy a jobbágyokat, kik élelmi szereket szállítanak a táborba, ott más munkákra is kényszerítsék. Az élelmi czikkek árának és a fuvar díjának szabályozására vonatkozó korábbi végzéseket fenntartandóknak ²válik.

A véghelyeknek ellátására külön segílyt nem nyújthatnak. A király fordítsa e célra a harminczadok és a bányák jövedelmét, mely a régi időkben sem volt oly jelentékeny mint most, és fokozható, ha a nyers ezüstnek kivitele az országból megakadályoztatik. Mindazáltal a véghelyek erődítési munkálataihoz felajánlják jobbágyaik *három napi ingyen munkáját*. És meghatározzák, hogy minden megye területéről a jobbágyok melyik várnak megerősítésénél használtassanak. ¹⁾

¹⁾ *Szepes* megye Pelsőcz várához, *Sáros* Kassára, *Abauj* és *Torna* Szendrőre, *Gömörben* mindegyik úr a maga várához, a kinek nincs, a legközelebb fekvőhöz, *Heves* és *Borsod* Egerbe, *Nógrád* Eger, *Somoskő*, *Kékkő*, és *Dévényre*, *Zemplén* Sárospatakra, *Ung* Ungvárra, *Nyitra* és *Trencsén* Komjátra, *Bars* és *Hont* Lévára, *Árca*, *Turóc*, *Zólyom* és *Liptó* Léva és *Korponára*, a *dunántúli megyék*: az 1557-ik évben megállapított várakhoz küldjék jobbágyaikat. Kivétel történt az esztergomi érsek-káptalan és néhány prepostságra, a nádor és néhány fő urra, végre az öt fel-

Több oly várnak, mely már meg nem védhető, lerontása határoztatott.

A nyolczadi törvényszék, az ország összes megyéi számára, Pozsonyban tartassék, ¹⁾ évenként kétszer; szent György és szent Lukács ünnepének nyolczadában vegye kezdetét, és negyven napig tartson. Mindazon ügyek intéztessenek el, a melyek Lajos király halála óta felmerültek. Mivel pedig az ítéletek kikezdésében a főpapok és főurak jelenlétéről van említés téve, és gyakran megtörténik, hogy egy sem volt jelen; nehogy ezen ürügy alatt az ítéletek jogi erejét meg lehessen támadni, határoztatik, hogy legalább két főpap és főúr legyen jelen a törvényszék ülésin; de ha ez sem lehetséges, a nyolczadi törvényszék tagjai és ülnökei jogérvényes ítéleteket hozhassanak. A nádor, helytartói hatalmánál fogva, a hozzá tartozó ügyekben, a mennyire lehet, folytonosan bíraskodjék. Az egyházi törvényszékek is a régi törvények és szokások szerint működjenek.

Mivel gyakran megtörténik, hogy némelyek, a lázadók között békésen élő nemeseket hűtlenségről vádolva, ezeknek jószágaira királyi adományokat eszközölnék ki, és a törvényes formák mellőzésével, behelyezkednek; az országgyűlés megálapítja, hogy az ekként igazságtalanul megkárosított nemes a megye közönsége előtt igazolhassa magát, és ha ez sikerült, jószágait nyerje vissza. Az ellenfélnek joga van az ügyet felbbezui; de ha a királyi vagy nádori törvényszék a megye ítéletét megerősíti, és akkor is vonakodik a jószágot visszabocsátani, akkor a fővesztés büntetése érje.

A rendek felkérlik a királyt, hogy mentességek a harminczadoktól és vámoktól tartsa tiszteletben; a harminczadosokat utasítsa, hogy a régi gyakorlat szerint járjanak el; a száraz vámokat »végre valahára« szüntesse meg; veressen jó ércz-tartalmú pénzt; ²⁾ rendelje el, hogy az esztergomi érsek

vidéki királyi városra nézve, kik jobbágyaikat saját váraik megerősítésére használhatták.

¹⁾ Ugyanis a korábbi országgyűlések a felsőmagyarországi megyék számára külön nyolczadi törvényszéket rendeltek el, valamely felvidéki városban.

²⁾ Érdekes az, mit erre nézve Maschko Boldizsár körmőczi követ-

tisztei a pénzverdékben felügyelői joguk gyakorlásában ne akadályoztassanak; gondoskodják, hogy az aranyat és ezüstöt az országból ki ne vigyék; eszközölje azon ítéleteknek végrehajtását, melyek némely ausztriai és sopronmegyei nemesek között fennforgó perekben hozattak; a Magyarország és a szomszéd tartományok között függőben levő határkérdések elintézése czéljából tegye meg a szükséges rendelkezéseket.

A főispánok, kik a hivatali esküt ekkoráig le nem tették, ezt tegyék le, vagy hivataluktól fosztassanak meg. Oly főispánok, kik a megye területén jószágot nem birnak, hivatalukat veszítsék el. Mivel pedig gyakran a megválasztott megyei tisztviselők vonakodnak hivatalt viselni, ezek ellen a régebbi törvényekben megszabott büntetések alkalmaztassanak.

A vallási kérdés ezen országgyűlésen is elkeseredett vitákra adott alkalmat. A protestáns rendek bizalommal tekintettek *Mikszára*, kiről köztudomású volt, hogy az új tanokkal rokonszenvez. Erre támaszkodva, a bányavárosoknak országgyűlési követei emlékiratot nyújtottak be neki, melyben többi között panaszosan előadták, mily üldözésnek vannak lelkészeik az esztergomi érsek részéről kitéve. Szónokuk ez alkalommal arra is kérte őt, hogy ezen iratot tartsa titokban, nehogy Oláh Miklósnak vagy Liszti cancellárnak kezeibe jusson. Mire a király nevetve mondá: »Jól tudjuk, miként kell az ilyen ügyeket titokban végezni, és azon leszünk, hogy a bajon segítsünk.«¹⁾ Midőn pedig néhány nappal utóbb a választ sürgették, így szólott hozzájuk: »Jól tudjátok, hogy ez oly tárgy, a mely a császári felséget könnyen felingerli, és a melyet nem lehet azokra bízni, kik ezen országgyűlés egyéb ügyeit intézik. Emiatt az iratot magamnál tartottam, és alkalmas módok-

nek 1559. január 29-iki jelentésében olvasunk: »Der Muntz halben ist ein gros geschrei, den die Hungern viel pfennige, so dies neu Jar gemuntz seint worden, auffgelegt, die man in ein becken vol wassers gelegt und nicht zu boden gefallen, sonder geschwommen seint. Darauff Herr Stentzel Thurzo begert . . . eyne muntz auf der Schmolnitz auffzurichten.«

¹⁾ A selmeczi követ feljegyzései, január 20-ra: »Wölle solche schriften dermassen in geheim halten, damit sie weder dem Bischoff, noch dem Listhio zuhanden khämen. Darauf ir Königlich Wirden mit lachenden worten zum freuntlichsten geantwortt: Wir wissen der sachen ad partem wol zu thun, und sehen damit der sachen Ratt geschafft werde.«

ról fogok gondolkodni, miként lehessek e tekintetben is szolgálatotokra.« ¹⁾

És csakugyan már néhány nap mulva lényeges szolgálatokat tett nekik.

Oláh Miklós ugyanis püspöktársaival, január 29-én határozati javaslatot nyújtott be az országgyűlésnek, mely épen a városok ellen volt irányozva. Ebben kimondatik, hogy a püspökök által tartandó zsinatokra kötelesek legyenek az összes lelkészek megjelenni, és ha valamelyik királyi város a maga plébánosát vagy prédikátorát oda küldeni vonakodnék, kiváltságaitól fosztassék meg. ²⁾

Azonban a városi követek, néhány megyei követ által támogatva, oly erélyvel küzdöttek az indítvány ellen, hogy a primás kényszerítve látta magát azt visszavonni, és más nap enyhítve nyújtani be. ³⁾

¹⁾ Ugyancsak a selmeczi feljegyzésekben január 22-re ez áll: »Hat ire Königlich wurden mit lachenden Mundt geantwurt: Ir wisset wol das das ein Handlung ist die ire Kaiserlich Maiestät leicht kitzelt (hat vileicht sagn wollen palt zu Zorn beweget). So ist es auch ain sach den Leutten so yecz in diesem Landtag mit andern Handlungen umbgehen nit zuvertraun. Derhalben ich solche schrifftn bei mir verhalten, und wil dermassen gutte mittl, weg und weise, so immer möglich fürnehmen, damit auch hierinnen gedient werde.« És a *körmöczi követ* január 29-én jelenti: »Die Kuniglich Wirde hatt uns gutten beschaidt gegeben, also das wir hoffen es solle der Bischoff, wie sehr er tobet, nix ausrichten.«

²⁾ *Maschko Boldizsár* körmöczi követ 1559. január 29-én jelenti: »Es ist der Bischoff von Gran für der gantzen Landtschafft auffgestanden und wieder alle Stette zum höchsten geklaget und fürnemlich wieder die Pergstette, auch einen artickel auffgericht, da wir in die predikanten nicht schicken werden, das er macht solle haben aller der Stette gutter einzuzihen,« És *Gorski Péter* meg *Gergell Simon* bártfai követek január 31-én: »Haben sie die Bischoff ein artikel zusammen geschribn, das der Strigoniensis ein Synodum anrichten soll, dahin alle pfaffen kommen sollen, und wo irgent eine Statt, insonderheit die liberae Civitates ire pfarhern oder prediger nicht werden wollen dachin schicken, sollen sie umb alle ire privilegia und freyheiten kommen. Welchen artikl Kayserliche Maiestat nit hat lassen fürtragen (t. i. a propositióban), sondern alhie erlicht worden ist von den Bischoffen.«

³⁾ A *körmöczi követ* január 29-én folytatólag írja: »Wir haben wol dawieder protestiret, und fur der gantzen landtschafft vermeldet, das wir in solchen artikl nicht consentiren wollen, aber es wirt nicht vil damit

E szerint a királyhoz intézendő feliratba a következő passzust kíván bevétetni:

»Mivel az ország rendei már gyakrabban panaszokat emeltek a főpapok és más egyháziak ellen, hogy az isteni tiszteletet és a hívek lelki üdvét illető ügyekben kötelességeiket nem teljesítik, ők azonban kimentették magokat, és mindenre készeknek nyilatkoztak, ha csak a rendek és a nép az engedmességet meg nem tagadják; ennek folytán határoztatott, hogy a főpapok főespereseiket küldjék ki az egyházak látogatására, tartsanak zsinatokat, és egyéb kötelességeikben is járjanak el. A lelkészek és a többi egyházi férfiak tartoznak a főpapok által kihirdetendő zsinatokra és gyűlésekre, üdvös tanítás elnyerése végett, megjelenni. A főpapok fel vannak jogosítva az urak, nemesek és városok ellen, ha papjaikat visszatartják, egyházi büntetéseket alkalmazni; a papok ellen pedig, kik megjelenni vonakodnak, a szokott módon járjanak el. A főpapok ítéleteit a király hajtsa végre, és ne hagyja büntetlenül a lelkék üdvét illető ügyekben jelentkező nagy engedetlenséget és lázadást, a minthogy elődei sem hagyták büntetés nélkül.«

Ezen fogalmazat elfogadtatott.¹⁾

A királyhoz intézett első felirat az egész országot illető ügyeken és határozatokon kívül, az ország egyes részeinek és magánosoknak kívánataival is foglalkozott.

A felső magyarországi megyék azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy a katonai kihágások megszüntetése és az igazság kiszolgáltatása céljából egy magyar főurat küldjön körükbe, és ezen kívül egy főkapitányt is nevezzen, a kinek az országban jószágai vannak, és a ki az ország jogait és szokásait ismeri. A rendek támogatják e kérelmet, és Báthory András kiküldetését hozzák javaslatba.

Ugyancsak a felvidéki megyék panaszt emeltek az iránt,

ausgericht.« És a *bártfai követek*: »Nach vorlesung dieses artikls, weil er zu stark gewesen, haben wir aus der Stetten sampt etlichen Edelleuten auch scharf und hart dawieder geschrien, und nicht zugegeben. Jedoch damit der Bischoffen wille geschehn sollt, hatten sie solchen artikl ein wenig limitirt auf einen schein, und den andern tag lassen fürtragen.«

¹⁾ A *bártfai követek* január 31-én kivonatilag ismertetvén e cikket, megjegyzik: »Und dieser artikl ist also geblieben.«

hogy a hiteles helyek egy része elpusztulván, az ítéletek végrehajtása nehézségekbe ütközik. Emiatt a leleszi prépost utasított, hogy conventjében legalább öt papot tartson, a kik a hiteles helyi teendőket végezzék.

Továbbá »*Horvátország összes grófjai és magnásai, úgy szintén nagy számú nemesei*« az országgyűlés színe előtt megjelenvén, előadták, miként ők és őseik, több mint száz év óta, a keresztény hitért véres harcokat vívnak a törökökkel, soha a kereszténységtől el nem szakadtak, hanem legyőzve a törökök által, és kiszorítatva ősi lakhelyeikből, Krajna és Karinthia határszéleihez kényszerültek húzódní. Ezek után felkérték az országgyűlést, járjon közbe a királynál, hogy az általok beterjesztett folyamodásuk kedvező elintézését nyerjen. Az országgyűlés, tekintettel arra, hogy »*Horvát- és Tótország a magyar koronának mindenkor kiváló tagjai voltak*«, a folyamodványt a király figyelmébe ajánlja.

A *győri püspök*, Jurisich Miklós kőszegi kapitány ellen tett panaszt, a miatt, hogy a püspökségéhez tartozó tizedeket erőszakosan lefoglalja. A rendek a sérelem orvoslását annál sürgetőbbnek tartják, mert a győri püspök két várat, Szombat-helyt és Kezőt tartozik fenntartani.

Az *esztergomi káptalannak* is volt panasza, egy Szent-Benedeken lakó nemes ellen, ki II. Lajos király idejében az akkori apáttól bormérési jogot nyert, s ennek gyakorlásában sok bajt okoz. Mivel ezen ügy II. Lajos halála előtt keletkezett, s így a törvényszék elé nem vihető, az országgyűlés rögtön *eldöntötte*, és pedig oly értelemben, hogy az apát nem lévén feljogosítva egyházának hátrányára szabadalmakat adományozni, a szent-benedeki nemes bormérési jogától megfosztatik.

Egy másik törvénykezési kérdés is forgott szőnyegen. A legutolsó nyolczadi törvényszék alkalmával Rakovszky György fővesztésre ítéltetett, de a király megkegyelmezett neki; ekkor vita támadt az iránt, vajjon a felperesnek meg kell-e elégedni az alperes részéről fizetendő homagiummal? A kérdés az országgyűlés elé terjesztetett, mely a következő elvet mondotta ki: régi szokás szerint az elítélt oly feltétel alatt nyeri a királyi kegyelmet, hogy egy év tartama alatt el-

lenfelével kiegyezni és az általa igényelt feltételeket teljesíteni tartozzék.

Gyulaffy László és Forgách János az országgyűlés közbenjárását kérték ki az iránt, hogy mivel Léva várára kétségtelen jogaik vannak, a király ezeket ismerje el. De a rendek csak azt kérik, hogy a király tűzzön ki határnapot ezen ügy megvizsgálására.

Végül egy *honfűsítési ügy* is fordult elő. Miksa király felhívta a rendeket, hogy *Arco Pyrrhus* grófort, Széchi Margit férjét, ki majdnem folytonosan Magyarországon tartózkodik, és kötelezte magát, hogy az ország jogait tiszteletben tartandja, fogadják el »*magyarnak*.« A rendek őt »*Magyarország valódi tagjának*« ismerik el, a király többi magyarországi híveivel egyenlő jogokban, szabadalmakban és kiváltságokban részesítvén; de kikötik, hogy *esküvel* kötelezze magát az ország szabadságainak, jogainak és kiváltságainak tiszteletben tartására.¹⁾

Miksa, midőn az országgyűlés első feliratát vette, fel volt háborodva. Úgy találta, hogy a magyarok »több pontban túlléptek a szerénység határain,« sőt »méltatlanul és keményen megtámadják a császári felséget.« Meggondolván, hogy a pozsonyi tárgyalások a külföldnek is tudomására juthatnak, és a történet is megörökítheti azokat: szükségesnek ítélte kelően sújtani a rendek »vakmerőségét.« Egyúttal utasítást kért atyjától, mit kelljen tennie azon esetre, ha a magyarok »konokságukban« megmaradnak.²⁾

Azonban ezen utasítást be nem várva, — február 5-ike táján — közlé az országgyűléssel válaszát, mely elég higgadt és mérsékelt hangon van tartva.

Megvárta volna, hogy a rendek, tekintetbe véve a királyi proposíciókban mondottakat és hazájuk veszélyes helyzetét, nagyobb készséggel teljesítendik a királyi kívánatokat; annál inkább, mert félt, hogy a magyar országgyűlés magatartása

¹⁾ Az első felirat egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban. —

²⁾ Miksa levele Ferdinándhoz, 1559. február 6-án. Eredetije a bécsi titkos levéltárban. — L.

le fogja hűteni a többi nemzeteknek buzgalmát, és kedvezőtlen hatást fog gyakorolni a birodalmi gyűlés áldozatkészségére.

Élénk fájdalom- és megindulással értesült a hű alattvalóknak szenvedéseiről. Nem kételkedik, hogy a felirat bevezetésének elolvasása atyjának lelkében is kínos érzéseket fog felkelteni, és hogy mindent megteend ama szenvedések okozóinak megbüntetésére és megfékezésére. Ő maga is, az országgyűlés befejezése után, a magyar tanácsosokkal tárgyalás alá veendi a panaszokat, és gondoskodni fog a bajok megszüntetéséről.

Biztosítja a rendeket, hogy a magyar ügyek tárgyalásából a magyar tanácsosok soha ki nem zárattak; hogy a királynak nem volt tudomása arról, és akaratja ellen történt, hogy némelyek a magyar cancellaria útján kibocsátott rendeleteket, az ország törvényeit és a rendek szabadságait megvetik, és a jobbágyokat a törvény ellenére terhelik. Felteszi mindazáltal, hogy panaszaik nem vonatkoznak arra, a mi a mult esztendőben Szigetvár, Győr és Babocsa megerősítése körül történt. Meg kell ugyanis gondolniok, hogy ez sürgetően szükséges volt, továbbá a magyar tanácsosok többségének javaslata alapján, az illető megyéknek hozzájárulásával rendeltetett el. Ha azonban találatnának, kik az ország törvényeit vakmerően megsértik, nevezzék meg őket, és az ilyenekkel a király kímélet nélkül fog elbánni.

Minthogy a rendek sérelmeiket felsorolva, olyanokat is említenek, melyek a király eljárásának félremagyarázására mutatnak, ezt nem hagyhatja észrevétel nélkül. Ha meggondolják, mily áldozatokat hozott és hoz folyvást Magyarország megmentése érdekében; miként fordítja saját vagyonát, összes országainak és tartományainak jövedelmeit, végre a kühatalmaktól kieszközölt segélyösszegeket is a magyarországi vég helyek fenntartására; miként tart a törökök és a lázadók ellen nagyszámú hadsereget: senkinek sem lesz joga őt vádolni; Isten és a világ előtt igazoltnak tekintheti magát. A rendeknek be kell látniok, hogy a török veszélyben van bajaiknak is főként forrása; minél fogva kitelhetőleg kell a királyt terveinek valószínűsítésében támogatniok.

A rendek »a törvények ellen állítólag elkövetett sérel-

mek ürügye alatt» kimondván, hogy a törvényekkel ellenkező királyi rendeletektől az engedelmisséget meg kell tagadni : Miksa erre a következő észrevételeket teszi. Meg van győződve, hogy a király soha sem fog az ország törvényeivel ellenkező rendeleteket *szándékosan* kibocsátani ; mivel azonban a jelen válságos körülmények között »a szükség, mely törvényt ront, a közjó és az ország fenmaradása érdekében oly intézkedéseket követel, melyeket az előzőleg tartott országgyűlések nem fontolhattak meg, és nem láthattak előre« : ama határozat sokaknak vésteljes makacsságra és engedetlenségre tárna kaput, és az országra nézve károssá válhatnék. Felhívja tehát a rendeket, legyenek tekintettel a korona tekintélyére, és ejtsék el határozatukat.

Hőn óhajtaná, bár megkímélhetné a magyar rendeket minden tehertől ; de midőn a többi országok is az eddigiek-nél nagyobb, úgy szólván hihetetlen áldozatokat hoznak, és midőn a német birodalommal a tárgyalások folyamatban vannak : a magyar rendeknek sem lehet csekélyebb ajánlatokat tenniök, mint már egyszer tettek. Az ellenvetés, hogy néhány év előtt mások voltak a viszonyok, mert Erdély és az alsó vidék a királyt uralta, nem bir nyomatékkal ; mert hisz a király az elszakadt részekről semmit sem követel. Ismételi tehát a királyi propositióban tett felhívást, hogy a rendek három forintot szavazzanak meg minden jobbágytelek után. Viszont megnyugszik abban, hogy ha a javaslatba hozott új adókvetési módozatot terhesnek tekintik, maradjanak meg az eddigi gyakorlat mellett. Együttal értesíti a rendeket, hogy a király már ehendelte azon összegeknek visszafizetését, a melyeket Szepes és Sáros megyék, az öt felvidéki várossal, előlegeztek volt.

A mi a Miksa neje részére megajánlott tiszteletdíjat illeti, az a rendeknek ily módon kitüntetett hódolatát kegyelmesen fogadja. Mivel azonban véleménye szerint a szegény jobbágyok adóját semmire sem lehet méltóbban fordítani, mint az ő védelmőkre ; és beakarván bizonyítani a magyarok iránt viseltető jóakarátát, az egész tiszteletdíjat Győr vára megerősítésének költségeire szenteli, kijelentvén, hogy az oly kedves lesz előtte, mintha a saját magán céljaira fordítaná.

A jobbágyok után kiállítandó *katonák* tárgyában, ujólag

felhívja a rendeket, hogy a proposíciókban foglalt királyi kívá-
natot teljesítsék; legalább annyit ajánljanak meg, a mennyit
az utolsó két országgyűlés határozott. És ha a világi urak a
kilenczed-jövedelem czimén külön terhet nem vállalhatnak
magokra; reméli, hogy a főpapok, a keresztény vallás védel-
me érdekében, a kívánt áldozatot szívesen meghozzák.

És ha már nem hat évre, legalább *négy év* tartamára
tegyék ajánlataikat. Ha ugyanis időközben oly körülmények
merülnek fel, melyek az országgyűlés összehívását kívánatossá
teszik, a király nem fog késni azt kihirdetni.

A rendeknek azon általánosságban kifejezett nyilatko-
zata, mely kilátásba helyezi, hogy a királyi hadak élelmi sze-
rekben nem fognak szükségét szenvedni, kielégítőnek nem te-
kinthető. Erről tüzetesebben kell tanácskozniok. A király
pedig gondoskodni fog, hogy az élelmiszereket készpénz-fizetés
mellett vásárolják, és a fuvarosokat a táborban más munkákra
ne szorítsák.

A jobbágyok által végzendő ingyen munkát legalább
tizenöt napra szabják. A jobbágyok azt, ha uraik egyéb ter-
heiken némileg könnyítenek, nehézség nélkül elvégezhetik.
Hogy pedig az ingyen munkák sikeresek legyenek, azoknak
kmiénti felhasználását egészen a királyra kell bízni, a ki szak-
férfiak véleménye alapján, a magyar tanácsosok hozzájárulása-
val fog rendelkezni. A rendek által kijelölt váraknak lerom-
bolása ellen nincs kifogása.

A törvényszékek tartása iránt hozott határozatokat el-
fogadja. De a János király jószágai tárgyában felmerült pe-
reknek elintézését a király visszatértéig függőben kell hagyni.
A nyolczadi törvényszék ülésein mindenesetre legalább két
főpap és két főúr vegyen részt; az ország rendes bírái mindig
személyesen tartozzanak megjelenni; csak betegség szolgál-
hasson mentségül. A hűtlenség czíme alatt, álnokul kieszkö-
zölt jószágadományozások tárgyában nem helyeseli a rendki-
vüli intézkedések megállapítását; czélszerűbbnek látja, hogy a
keresetet a király, vagy az ország rendes bírái előtt indítsák
meg. A határperceket a király, mihelyt lehetséges, be fogja fe-
jeztetni. A leleszi convent iránt hozott határozatot helyeseli. A
főispánok utasíttatni fognak, hogy a hivatali esküt tegyék le;

azonban abbeli kívánatukat, hogy csak olyanok neveztesenek főispánokká, kiknek az illető megye területén jószágaik vannak, függőben hagyja, míg a királynak akarata felől tudomást szerez.

A király a rendeknek mentességét a vámoktól és harminczadoktól tiszteletben tartandja. A száraz vámok eltörlését helyesli.

Ellenben a rendeknek panaszát a rossz érczpenz ellen alaptalannak tartja; mert nem kételkedik, hogy eddig is jó ércztartalommal bíró pénz veretett. Az arany és ezüst kivitele tárgyában a korábbi országgyűlések törvényeit kell végrehajtani.

A mi a felső-magyarországi főkapitányságot illeti, a király annak elvállalása iránt, mind Báthory Andrással, mind más urakkal is tárgyalásokat folytatott; de minthogy czélt nem ért, ama tisztet másra bízta. Egyébkint ez ügy is a király elé fog terjesztetni.

A Rakovszki-ügyben a király által tanácsosainak hozzájárulásával hozott határozatot, a király távollétében nem véli megváltoztathatónak.

A magánosok által előterjesztett egyéb ügyeket az országgyűlés befejezése után, magyar tanácsosainak közreműködésével, fogja elintézni. ¹⁾

Miksa a *vallási kérdést* leiratában hallgatással mellőzi; de midőn a városi követek nála megjelentek, hogy vallási szabadságuk oltalmazására kérik fel, nem titkolta el, hogy a módosított czikkelylyel is elégületlen, és azon volt, hogy a protestáns rendeket megnyugtassa. »Legyenek nyugodtak — mondá többi között —, mert *„az oláhnak“* nem mindig fognak kedve szerint menni a dolgok.« ²⁾

¹⁾ Miksa leirata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A *bátfai követeknek* január 31-iki jelentésében olvassuk: »Wir aus den Stetten, sampt den Bergstetten, Königliche Würde deshalb begrüßett hattenn, und uns beklaget von wegen unserer widersacher grimmigen meinung; darauf der frome Herr und gnedigster König geantwortet: wir sollen nur zufrieden sein, es wird dem wolochen nicht allzeit nach seinem willen fortgehenn, dieweil sein gnedigster Vater dieses von der Landschaft nicht begeret, kündte seine Königliche Würde dieses

Kevésbbé mint a protestánsok ezen szóbeli nyilatkozat által, volt az országgyűlés a leirat által kielégítve.

A rendek második feliratukban kifejezést adnak fájdalomnak, melyet a felett éreztek, hogy Miksát első feliratuk némely pontjai kellemetlenül érintették. Ezt annak tulajdonítják, hogy tanácsosai a rendek szándékától eltérőleg magyarázták. A legmelegebb hálával lévén eltelve a király iránt, soha sem volt szándékuk tetteit megróni. De kényszerítve voltak előterjeszteni sérelmeiket, a melyeket nem tőle, hanem hadaitól és tisztviselőitől szenvednek. Máshoz nem fordulhatnak orvoslásért. Ismételve tették azt már; akkor is, midőn személyesen volt körükben; soha sem neheztelt a miatt, sőt mindig kegyelmesen válaszolt. Kezdetől fogva az volt az országgyűlések egyik feladata, hogy a rendek ott sérelmeiket előadják. Emiatt tartattak évenként, és szükséges, hogy ezentúl is tartassanak; annál inkább, mert most több alkalom van arra, hogy sérelmeket szenvedjének. A király tehát ne vegye rosz néven sérelmeik előadását, és ezeknek orvoslásáról határozottan rendelkezék. Mert ha azok, kik hű alattvalóit elnyomták, nem bűnhődnek, sőt értesülni fognak, hogy a király az ellenük emelt panaszok miatt megneheztelt, soha sem fognak zaklatásaikkal és zsarnoki önkényük gyakorlásával felhagyni.

A rendeket Miksának azon nyilatkozata, hogy tudomása szerint a magyar ügyek tárgyalásából a magyar tanácsosok soha ki nem zárattak, nem elégíti ki. Ők tovább mennek igényeikkel. Miként a nem magyar ügyek tárgyalásában a magyar tanácsosok soha sem vesznek részt; úgy kívánják, hogy a Magyarország szabadságát és kiváltságait érdeklő ügyekre az idegen tanácsosoknak ne legyen semmi befolyásuk. Miként a magyar cancelláriából nem mennek rendeletek Németországba, úgy viszont a német cancelláriából és kamarából se bocsátásanak rendeletek Magyarországba; annál kevésbé, mert az idegen tisztviselők a magyar rendeleteket már is megvetik és érvényteleneknek tekintik. Az ily tisztviselőket a korábbi ország-

auch nit mit guttem geissen annemen. Was mehr darzu geredet ist, wirt, ob Got will, Eur Namhaffte Weisheit von uns mündlich verstehen, denn der Federn nicht alles zu vertrauen ist.«

gyűléseken már megnevezték, az egyes megyék felirataiból is megismerkedhetik azokkal a király. Másokat mellőzve, a rendek csak *Tannhausen Györgyöt* említik, a ki ellen a legsúlyosabb panaszok emelkednek.

A rendek azon végzése, hogy a törvényellenes királyi rendeleteknek senki se tartozzék engedelmeskedni, nem új. Ősrégi szokáson alapszik, az ország szabadsága követeli, és érvényes más országokban is. Jól tudják, hogy a király szándékosan semmit sem tesz az ország törvényei, szabadságai és kiváltságai ellen; de mások tanácsára gyakran bocsát ki azokba ütköző rendeleteket. »Ezeknek megtartására, az ország törvényei és ősi szokásai értelmében, senki sem köteles.«

A mi azon felhívást illeti, hogy a segély megajánlásában jó példát nyújtsanak a többi országok- és a német birodalomnak; kiemelik, hogy több mint egy század óta adnak ők ily jó példát. Nem fukarkodva vérökkel és vagyonukkal, folytonosan küzdenek, áldoznak és szenvednek; míg az általok megvédett országok lakói a béke áldásait élvezik.

A király, a ki a jobbágyság iránti atyai jóakarátának számos jeleit adta, vegye tekintetbe nyomorúságukat, a reájok nehezedő teher súlyát, és ne kívánja a 3 forintnyi adó megszavazását. Mindazáltal a rendek is figyelembe veszik a szultán hadikészületei felől érkező biztos híreket, és erejükön felül is kívánnak áldozni. Ennek folytán a királynénak megajánlott tiszteletdíjon kívül, két forintot vetnek ki minden jobbágytelekre, a mely két részletben, az utolsó országgyűlésen megállapított összeírás alapján hajtandó be. Minthogy Sáros- és Szepes-megyék, valamint az öt felvidéki város követelése, ismételve kibocsátott királyi rendeletek daczára, nincs még kielégítve, a rendek megújítják javaslatukat, hogy ez az adó behajtása alkalmával történjék. Továbbá felkérlik a királyt, hogy az egyháziaktól se kívánjon a tized-jövedelmek czímén rendkívüli áldozatokat; ugyanis az egyháziak és világiak ekkoráig mindenkor ugyanazon terheket viselték, és az előbbieket még többfelől vannak igénybe vevé, mint az utóbbiak, a mennyiben az egyház szükségéről is kell gondoskodniok. Ragaszkodnak tehát az 1555-ik évi törvények határozataihoz. A királyné ajánlatát hálával fogadják, és »meg fogják szolgálni;«

de megmaradnak azon végzésök mellett, hogy a tiszteletdíjjal korlátlanul rendelkeznek.

A katonák kiállítására nézve, engednek Miksa felszólításának, és a két utolsó országgyűlésen tett ajánlatokat megújítják. De mind ezt, mind pedig az adót egy évnél hosszabb időre nem szavazhatják meg.

A katonaság élelmezésére vonatkozólag a rendek nem tudnak javaslatokat tenni. Az utolsó országgyűlésen megállapított rendszabályokhoz ragaszkodnak. Figyelmeztetik a királyt az országban uralkodó nagy drágaságra és szegénységre; továbbá, hogy itt nincsenek, mint a külföldön, raktárak. Ennek folytán ne számítson arra, hogy itt elégséges mennyiségben fog élelmi szereket és takarmányt találni.

Tizenöt napi ingyen munkával a jobbágyságot nem lehetséges terhelni. Csak *hat napot* ajánlhatnak; ezt is oly kikötéssel, hogy a felügyelők jobban bánjanak a jobbágysággal, mint ez előtt; a *hat* napon túl ne tartsák őket vissza; végre aratás és szüret idején kíméljék meg őket.

Az ingyen munkák felhasználását nem bízhatják a király tetszésére. Czélszerűbb intézkedéseket nem lehet tenni, mint azok, a melyeket az utolsó országgyűlésen, a király a rendekkel egyetértőleg állapított meg.¹⁾

A nyolczadi törvényszékek tartására vonatkozólag kiemelik, hogy az ország rendes bírái soha sem tartoztak azokon személyesen megjelenni, kivéve mikor a király személyesen elnökölt, a mi rendszerint pénteki napon történt, midőn a szegények perei vétettek fel. Az ország rendes bírái, a király vagy a helytartó elnöklete alatt, a feljebbviteli törvényszéket képezik. Azt, hogy mindig két főpap és két főúr vegyen részt a nyolczadi törvényszék üléseiben, ők is kíváncsoknak tartják; de mivel ez nem lehetséges mindig, jelenlétöktől a törvényszék működését nem szabad függővé tenni. Elégségesnek tartják, ha a személynök, az alnádor, az ítélőmesterek, a királyi ügyigazgató, négy ülnök, az érseki bírák, végre a nádor és az

¹⁾ Csak a következő módosításokat hozzák javaslatba: Zala és Somogy megyék jobbágysai *Babocsára*, Soprony, Vas és Veszprém megyék jobbágysai *Pápára*, a Szigetvárához tartozó uradalmak összes jobbágysai *Szigetvárra* küldessenek.

országbiró titkárai vannak jelen. Mivel pedig az ülnököknek nincs joguk helyetteseket nevezni, és gyakran a megjelenésben akadályozva vannak, többet kell kinevezni; minélfogva a rendek még négy nemest jelölnek ki, és azoknak kineveztetését ajánlják. Fizetésökről a király gondoskodik.

A János király jószágai tárgyában támasztott perek elintézését nem látják tanácsosnak elhalasztani; ily kivétel káros hatása volna. Egyébkint is a királynak óhajta arra szorítkozott volt, hogy ezen perek a jelen országgyűlésig halasztassanak el.

A hűtlenség ürügye alatt, álnokul kieszközölt jószágadó-mányok tárgyában, ismételik kérelmeket, hogy az ily ügyek felett a megyéket engedje bíraskodni. Ugyanis a szegény károsult nemeseknek gyakran nincs elegendő költségök, hogy a nyolczadi törvényszékre utazzanak, a mely többnyire ismét a megyét bízta meg a vizsgálattal, és e kivétel nem újítás, mert régi időkben majdnem minden ügy előbb a megye törvényszéke elé került.

A király ígéretében, hogy a rendeknek harminczad- és vámmentességét tiszteletben tartandja, megnyugodnak ugyan; mivel azonban a harminczad-tisztek nagy része német, az ausztriai kamarát is utasítani kell, hogy a panaszokat orvosolja

A főispánokra vonatkozó és a Rakovszky ügyben hozott határozatukhoz ragaszkodnak.

A többi pontok, melyeket Miksa király jóváhagyott, a törvényczikkek sorába fognak igtattatni.

Vége azon kérelemmel fordulnak hozzá, vessen mielőbb véget az országgyűlésnek, mert nem képesek itt soká időzni. ¹⁾

Miksa második leiratában biztosította a rendeket, hogy sérelmeik előterjesztését nem vette rossz néven, őszinte részvételt viseltetik irántuk, és bajaik megszüntetésén fáradozik. Csak némely felesleges kitérések ellen volt kifogása, melyek a királyt vádolni látszottak.

Mindazáltal a magyar tanácsosok és a magyar cancellaria hatásköréről kitérőleg nyilatkozik. Nem támadja meg

¹⁾ A második felirat egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

ugyan a magyar rendek álláspontját, de óvakodik azt magáévá tenni. »Ő« — úgy mond — »nem kételkedik, hogy ő felsége oly eljárást fog követni, mely ellen a karok és rendeknek nem lehet panaszra okuk.« A mi Tannhausen Györgyöt illeti, őt a király magyar tanácsosainak megegyezésével bízta meg Babocsa erődítési munkálatainak vezetésével, és rendeleteit mindig a magyar cancellaria útján bocsátotta hozzá. Ha akár ő, akár mások túlléptek hatalom-körükön, bizonyára nem fogják kikerülni a büntetést. A törvényellenes királyi rendeletek tárgyában alkotott végzés közvetlenül a királyi tekintélyt illetvén, nem érezi magát feljogosítva a király tudta nélkül határozni; atyjához utasítja őket, a ki szabadságaikat nem fogja megcsónkítani, és az ország törvényei ellen nem fog sérelmet tűnni.«

A felajánlott adóval megelégszik. És rendelkezni fog, hogy Szepes és Sáros megyék, úgy szintén az öt város követelése mielőbb kielégíttessék. Hasonlag megnyugszik abban, hogy az általános és részleges felkelésben a két utolsó országgyűlésen megállapított mód szerint vegyenek részt a rendek; a főpapok pedig tized-jövedelmeik után az 1555-iki törvények értelmében teljesítsék houvédelmi kötelességöket; oly hozzáadással, hogy hadaikat szükség esetén tartozzanak a király rendelkezésére bocsátani.

Minthogy a rendek vonakodnak négy év tartamára tenni meg ajánlataikat; felkéri őket, hogy legalább *három évre* szavazzák meg.

Az élelmiszerek tárgyában hozott végzést jóváhagyja. Hasonlag megnyugszik a jobbágyok ingyen munkájának *hat napi* tartamában; oly hozzáadással mégis, hogy azon esetre, ha a szükség sürgetően követeli, a király a megyékkel tárgyalásokat kezdhessen az illető munkák elvállalása céljából. Újólág azon meggyőződését fejezi ki, hogy az ingyen munkákból semmi haszon nem fog az országra háromolni, ha csak azoknak felosztását nem bizzák a királyra. Felhívja tehát a rendeket, hogy korábbi határozatuktól álljanak el.

A nyolczadi törvényszékek tárgyában (főpapok és főurak részvéte) ragaszkodik előterjesztéséhez; minthogy a rendek javára céloz, és a régibb törvényekkel összhangzásban van,

reméli, hogy nem fognak tovább ellenkezni. Az ajánlott négy ülnököt a királyhoz fogja felterjeszteni, a kit a kinevezés joga illet, és a ki a fizetések is utalványozandja.

Igaz, hogy a király korábban ezen országgyűlésre használtotta volt a János király jószágai körül támadt perek elintézését; de mivel a király akadályozva van a megjelenésben, ismételve kéri az elhalasztást. A hűtlenség ürügye alatt kieszközölt jószágadományozásokból támadt pereket fontos okoknál fogva kívánja a nyolczadi törvényszékekhez utasíttatni.

A harminczad- és vámmentesség respectálása iránt, a rendek kívánsága szerint, rendeleteket fog bocsátani a német és a magyar kamarához, úgy szintén az összes harminczadosokhoz.

A felső-magyarországi főkapitány kinevezését a királynál sürgetni fogja, a kinek elhatározásától terszi függővé a főispánokra és a Rakovszky- kérdésre vonatkozó kívánatok elintézését.¹⁾

Ekként Miksa a rendek kívánatainak egyik részét teljesítette, másik részét pedig megtagadta vagy a királyhoz utasította.

A *rendek harmadik feliratukban* halájukat fejezik ki végzéseik egy részének jóváhagyásáért. Arra nézve, hogy némely végzéseikre nem ad döntő választ, hanem a királytól várja azt: figyelmeztetik, hogy a királyi megbízó-levél teljhatalommal ruházza fel; nincs tehát ok, miért ne venné igénybe ezt, annál inkább, mert a király is csak a magyar tanácsosok hozzájárulásával szokott a magyar ügyekben határozni, most pedig a pécsi püspökön és a magyar főkamarásmesteren kívül senki sincs közülök mellette. De ha az összes tanácsosok a királyoldala mellett volnának is, az ország szabadságait illető ügyeket a rendek tudta nélkül nem intézheti el. Ellenben itt Pozsonyban együtt vannak mind a tanácsosok, mind a rendek.

Reméltették tehát, hogy ily nehézségek nem fognak felmerülni. Már korábban is több országgyűlés tartatott a király távollétében, és ilyenkor az egyes ügyeket soha sem kellett a

¹⁾ A leirat egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

király elé vinni, csak az összes törvényczikkeket terjesztették fel hozzá szentesítés végett. Felkérlik Miksát, hogy most is e szerint járjon el. Minthogy ugyanis végzéseikben csak a közjó előmozdítására és szabadságaik biztosítására czéloznak, félő, hogy azon esetre, ha a megerősítést tovább késleltetni fogja, a rendek, be nem várva az országgyűlés befejezését, szét fognak oszolni, a minthogy már is sokan, költség hiánya miatt, eltávoztak.

A törvényellenes királyi rendeletek tárgyában hozott határozatuktól el nem térhetnek; újra felkérlik, adja jóváhagyását.

Adót és katonákat több esztendőre nem szavazhatnak meg; de ha a király minden esztendőben összehívja az országgyűlést, meg fognak tenni mindent, a mi hatalmukban áll.

A királynak joga van ugyan, szükség esetén a megyékkel tárgyalásokat indítani meg az iránt, hogy a jobbágyokra a hat napon felül ingyen munkákat rójanak; de arra kérik, senkit se kényszerítsen a rendek közül akarátja ellenére oly terhek viselésére, melyeket elvállalni nem hajlandó. Az ingyen munkák felosztását nem bízhatják a királyra; ragaszkodnak végzésükhöz. A János király birtokai tárgyában felmerült perek iránt is fentartják határozatukat. Hasonlag a nyolczadi törvényszékek összeállítására nézve; fenntartván magoknak, hogy Miksát magán uton informálják. Az általok választott ¹⁾ ülnököket kinevezés végett a királynak felterjeszteni felesleges volt; minthogy ugyanis ülnököket nevezni a helytartó is fel van jogosítva; Miksa megerősíthette volna a választást, annál inkább, mert ő az országgyűlés alatt biztosabb tudomást szerezhet magának arról, kik alkalmasak ama tisztre, mint a távollévő király.

A hűtlenség ürügye alatt kieszközölt jószágadományozások, a Rakovszky-féle eset és a főispánok tárgyában hozott határozataikhoz ragaszkodnak. A főispánokra nézve azonban, a király megnyugtatósa végett, kijelentik, hogy midőn főispá-

¹⁾ Feltűnő, hogy míg előbbi feliratukban csak javaslatba hozzák a 4 új ülnököt, most mint megválasztottakról szólnak rólok »assessorum hic noviter electorum.«

nokról szólanak, határozatukat nem kívánják a királyi várak parancsnokaira is kiterjeszteni.

A rendek készséggel engedelmeskednek a királynak, és teljesítik minden kívánatait. De viszont megvárják, hogy őket régi szabadságaikban tartsa meg, és ne kényszerítse olyanokra, a mik azokkal ellenkeznek. ¹⁾

Ezen felirattal egyidejűleg a rendek összes végzéseiket törvénykönyv alakjában összeállítván, bemutatták Miksának, oly kérelemmel, hogy azokat hagyja helyben, és megerősítés végett küldje el Ferdinándnak Augsburgba. ²⁾

Azonban Miksa a tárgyalások eredményével nem volt megelégedve, és a rendek által bemutatott czikkeket nem volt hajlandó a királyhoz átteni. Annál kevésbbé, mert csak ekkor — február vége felé — vette *Ferdinándnak* Augsburgból február 12-ikén kelt levelét melyben a rendek első feliratáról nézeteit és utasításait közli. ³⁾

Őt is — úgy mond — kellemetlenül lepte meg az a kö-zöny és hanyagság, melylyel a magyar rendek a hazájok védelmére és üdvére vonatkozó ügyeket tárgyalják, minek foly-tán oly csekély adót ajánlottak meg. Az ellenvetés, hogy 1552-ben, midőn a három forintnyi adót megszavazták, az ország helyzete veszélyesebb vala, alaptalan. Igaz ugyan, hogy akkor biztos hírek érkeztek a szultánnak, vagy legalább egy nagy török seregnek megjelenéséről; de vajjon honnan merítik a biztosságot, hogy a jelen évben nem kell ugyanattól tartani? 1552-ben sem jött be maga a szultán, és az ország mégis sú-lyos veszteségeket szenvedett. Ő, a király, 1552-ben ígéretet tett, hogy személyesen meg fog jelenni a táborban; most is el van határozva, hogy maga, fiaival együtt, élére fog állani a seregnek.

Felhívja Miksát, hogy a rendek közül a kiválóbbakkal

¹⁾ A rendek harmadik felirata. Egykorú másolata ugyanott.

²⁾ Azon példány, melyet Miksa Ferdinándnak küldött át, ugyanott.

³⁾ Miksa február 28-iki válaszból kitűnik, hogy Ferdinánd leira-tát csak néhány nappal előbb kapta meg, és azt csak harmadik leiratában vehette tekintetbe.

egyenként értekezzék. Igyekezzenek kivinni, hogy a rendek legalább harmadfél, vagy két forintot ajánljanak meg; annál inkább, mert az utolsó országgyűlés óta majdnem két esztendő telt le, s ez idő alatt csak egy évi adót fizettek, míg a többi országoknak, Magyarország védelme érdekében, súlyosabb terheket kellett viselni. Értesítse őket, hogy az újabban megállapított hadügyi szervezet a hadsereg pontos fizetéséről gondoskodik, minél fogva biztosan várható, hogy ezentúl a katonák kicsapongásaitól és kártételeitől meg lesznek mentve. Ha mindazáltal semmiképen nem bírhatja rá, hogy akár csak két forintot is szavazzanak meg, felhatalmazza, hogy *másfél forinttal* is megelégedhessék,¹⁾ mert jobb e csekély összeget elfogadni, mint az országgyűlés eredménytelen feloszlását idézni elő.

A mi a segélynek több évre való megajánlását illeti, felhívja Miksát, törekedjék kieszközölni, hogy a rendek, más országok példájára, legalább 3—4 évre tegyék ajánlataikat, kiemelvén, hogy annak daczára, valahányszor a szükség követeli, össze fogja hívni az országgyűlést. Ha azonban a rendek másfél forintnál többet nem szavaznának meg, akkor nem érdemes ily jelentéktelen adónak több évre való megajánlása miatt fáradozni.

Helyeseli azt, a mit Miksa a törvénybeütköző királyi rendeletek tárgyában előterjesztett kívánatra válaszolt. Ragaszkodjék ahhoz állhatatosan, és ne engedje, hogy a végzésekbe olyasmint igtassanak, a mi sokaknak engedetlenségre adna ürügyet, és komoly bajoknak válnék forrásává.

Ha nem képes 14—15 napi ingyen munkának megszavazását kieszközölni, igyekezzenek minél többet megajánlatni, mert a 3 napi munkának semmi haszna nem volna. A mi azon panaszt illeti, hogy a múlt évben Babocsa megerősítésénél oly ingyen munkákat rendelt el, melyeket az országgyűlés nem ajánlott meg, megjegyzi, hogy erre nézve számos magyar tanácsosnak hozzájárulásával bocsátotta ki rendeletét.

¹⁾ A rendek első feliratukban két forintot ajánlottak meg, s e mellett maradtak is.

A János király jószágai tárgyában felmerült pereket el kell halasztani az ő visszatérteig.

Helyeseli, hogy a hűtlenség czímén álnokul kieszközölt jószágadományozások tárgyában a vétkesek megbüntetését és a jogos birtokosok visszahelyezését a király hatáskörébe tartozónak tekinti. Ő azonban megnyugszik abban, hogy mindenkor a megye közönsége vizsgálja meg és döntse el, vajjon a jószágadományozás törvényesen vagy álnokuton eszközöltetett-e ki, és ha az utóbbi derül ki, a jogos birtokost helyezze vissza. De annak eldöntését, vajjon azok, a kik jószágadományokat álnokul eszközöltek ki, ez által hűtlenség bűnébe estek-e vagy nem, magának tartja fenn. ¹⁾

Midőn ezen királyi irat Miksa kezeihez érkezett, a tárgyalások már oly stádiumban valának, hogy az *adó és ingyen munkák* kérdését többé szőnyegre hozni nem lehetett. Mindazáltal az a hatása volt, hogy Miksa némely pontokban álláspontjához következetesen ragaszkodott.

Harmadik leiratában tehát kijelenté, hogy habár néhány pontra nézve a király elhatározását kívánta kikérni, mivel azonban a rendek az országgyűlés befejezését sürgetik, és hivatkoznak a teljhatalomra, melylyel királyi atyja felruházta: kész azon pontokra nézve is nyilatkozni.

A katonai kihágások tárgyában *elfogadja* tehát a rendek javaslatát, a mely szerint a király által kiküldendő bírák vizsgálják meg a károkat, és büntessék meg a vétkeseket. Egy úttal igéri, hogy a király jövőre pontosabban fogja a katonákat fizetni, és a tisztviselőket, kik ellen magyarországi alattvalóinak jogos panaszkodásuk lesz, kimélet nélkül büntetendi.

De az idegen tisztviselőknek elbocsátását, az idegen katonáknak a magyar törvényszékek alá rendelését, békés időkre kell *halasztani*. Ugyanis az ország nem lehet el külsőgély nélkül; már pedig ha a rendek kívánata teljesíttetnék, nem lehetne többé remélni, hogy az idegen hatalmak Magyarországra hadakat küldenek.

¹⁾ Végül utasítja, hogy a horvát- és tótországi rendek által előterjesztendő kérvény és a győri püspöknek panasza tárgyában, a slávoniai főkapitánytól és a krajnai tartományi főnöktől kérjen véleményt. A királyi leirat eredetije ugyanott.)

Az adónak és katonáknak egy esztendőre való megajánlásában *megnyugszik*.

A törvényellenes királyi rendeletekre vonatkozó végzés ellen ismételi kifogásait. Jól tudják, hogy a királynak nincs szándéka bármit tenni szabadságaik és törvényeik sérelmére. A végzés pedig, melyet alkotni akarnak, azt eredményezné, hogy az összes királyi rendeletek törvényességét megtámadnák, és azoktól bárki, azon ürügy alatt, hogy a törvénybe ütköznek, az engedelmisséget megtagadhatná. Ennek folytán a király nevében kijelenti, »hogy ama cikket, mint feleslegeset és igen veszedelmeset, *elvetendőnek és kiküszöbölendőnek határozta*.«

Az ingyen munkák felosztására vonatkozólag *lemond* azon kívánatról, hogy az a királyra bizassék.

A János király jószágai tárgyában felmerült perek *maradjanak függőben* a király elhatározásáig.

Kívánja, hogy a nyolczadi törvényszék ülésein mindig legalább egy főpap és egy főúr legyen jelen. A négy ülnök kinevezése tárgyában, a magyar tanácsosokkal egyetértőleg, *később* fog határozni.

A hűtlenség ürügye alatt kieszközölt jószágadományozások tárgyában *közvetítő engedményt* tesz. Megegyezését adja, hogy a megyei törvényszék ítéljen a felett, vajjon csakugyan álnokul történt-e a királyi adomány kieszközlése; és ha kitűnik, hogy igen, a jogos birtokos haladéktalanul helyeztessék vissza birtokába. De a felett, vajjon azokat, a kik az ily adományokat álnokul kieszközölték, a hűtlenség büntetése érje-e vagy nem, a király ítéljen.

A Rakovszky-féle ügyben ragaszkodik korábbi határozatához.

Abban, hogy a főispánok, kiknek megyéjük területén birtokaik nincsenek, elmozdítottassanak, *megnyugszik*; úgy szintén jóváhagyja, hogy a megyé azon nemeseket, kik hivatalt vállalni vonakodnak, megfelelő büntetéssel sújtsa.

Ezen leirat a *rendek három oly kívánatáról* is szól, a melyek a feliratokban elő nem fordúlnak; de a rendek által bemutatott cikkekbe felvételtek. Miksa kijelenti, hogy csak most értesült arról, miszerint némely harminczadosok magok számára is hajtanak be bizonyos illetékeket; igéri, hogy gon-

doskodni fog ezen visszaélés megszüntetéséről. A tizenhárom szepesi város és az Ausztriának elzálogosított magyarországi várak visszaváltása tárgyában informálni fogja a királyt. A sárosi alispánnak panaszát pedig, miszerint ő maga és két bártfai polgár a lengyel tisztviselők által bántalmaztattak, orvoslás végett elő fogja terjeszteni a lengyel királynak.

Miksa mindezen ügyeket, melyekre nézve jelen leiratában nyilatkozott, végleg elintéztetteknek tekintette; és a megállapodásokat a királynak bemutatni készít. ¹⁾

Azonban a rendek nem úgy vélekedtek. *Negyedik feliratukban* halájjokat fejezték ki ugyan végzéseik egy részének megerősítéseért, de a többieket, melyeket Miksa elhalasztott vagy elvetett, fenntartandóknak ítélték. Minden pontban szilárdul ragaszkodtak határozatukhoz.

Az, hogy az idegen tisztviselők helyébe magyarok neveztesse, a Magyarországbán tartózkodó idegenek a magyar törvényeknek legyenek alávetve, és hogy a rendek ne tartozzanak a törvény ellenes rendeleteknek engedelmeskedni: nem új kívánság. Feliratukhoz mellékelve, bemutatják a korábbi országgyűléseken alkotott és a király által megerősített ide vágó törvényeknek szövegét. ²⁾ Ezeknek elolvasása meg fogja győzni, hogy mit sem kérnek, a mi a királyi méltóságra és tekintélyre nézve sérelmes. Azok, kik őt másként informálják, »a nem jól ismert ügyeket félszegen magyarázzák, és így hosszú vitatkozásokra adnak alkalmat.« Miként ugyanis más keresztény országokban, úgy Magyarországbán is az volt a szokás, hogy a magánosok tanácsára vagy kérelmei folytán kibocsátott törvénytelen rendeleteknek nem engedelmeskedtek. És ha a rendek kötelesek volnának a magánosok tanácsára kibocsátott királyi rendeletek értelmében többet és egyebet is tenni, mint a mivel az ország törvényei értelmében tartoznak: az országgyűlések tartásának nem volna

¹⁾ »Omnia ista . . . tanquam conclusa ad Maiestatem Caesaream quamprimum deferri curabit.« A leirat egykorú példánya ugyanott.

²⁾ Ezen melléklet is megvan a bécsi titkos levéltár irományai között; ki vannak vonva az 1552. XXX., 1553. XXIX., 1556. XXXVII., továbbá az 1471. XII. és XXXI., 1543. XXXI., 1545. XXXIII. czikkek.

semmi értelme. A kik a királyt másként informálják, »nem annyira a császári felség javát kívánják, mint inkább azon vannak, hogy a hű rendeket tőle elidegenítsék.«

A János király jószágai tárgyában felmerült pereket nem lehet elhalasztani. Az igazságszolgáltatást nem szabad korlátozni.

A nyolczadi törvényszékre nézve igen kívánnák, hogy minél több főpap és főúr vegyen részt üléseiben; de nem akarják, hogy azon esetre, ha fontos okok miatt a főrendek közül senki sem lehetne jelen, a felek károsuljanak. Egyébkint felkéri a királyt, intézkedjék, hogy a felebbezett perek tárgyalásánál a királyi helytartó mellett négy főrendű ülnök ne hiányozzék.

A hűtlenség ürügye alatt kieszközölt adományok tárgyában hozott határozatukat bővebben kimagyarazzák. Nem minden adományra terjed az ki, mely hűtlenség czimén történik. Azokat, kik nyilván való hűtlenséget követnek el, a király minden törvényes eljárás nélkül megfoszthatja jószágaitól. Csak azon nemesek, gyermekek- és özvegyekről szólnak, kik kénytelenek a felkelők között élni, de a felkeléshez nem csatlakoznak.

A szepesi városok és az Ausztriához csatolt várak visszaváltása érdekében ismételik kérelmüket.

A Rakovszky-féle esetre nézve kiemelik, hogy nem akarják az e tárgyban hozott királyi ítéletnek érvényét megtámadni. De ezen alkalomból szükségesnek látták egy általános, jövőben alkalmazandó jogi elvet kimondani, a melytől el nem állhatnak. ¹⁾

Miksa, hogy a tárgyalások menetét és az országgyűlés befejezését siettesse, személyesen jelent meg a rendek körében, hogy negyedik feliratukat meghallgassa, és annak pontjaira válaszát rögtön előadja. A rendek — így szólott — csak azt ismételték, a mit korábbi feliratukban bőségesen elmondottak. Mivel pedig arra oly választ nyertek, a melylyel meg lehetnek elégedve, feleslegesnek tartja ujabb megfontolás alá venni, mert közlött határozataitól el nem állhat. Ismételi, hogy sem

¹⁾ A negyedik felirat egykorú példánya ugyanott.

atyjának, sem neki nincs szándéka bármit akár a rendek szabadságai és jogai, akár az ország szokásai ellen cselekedni. Sőt ellenkezőleg, bizton várhatják, hogy a király miként eddig úgy ezentúl is semmit sem fog elmulasztani, a mi az ország védelmére, a rendek jogainak és szabadságainak fenntartására vonatkozik. De mivel ő nem érezi magát felhatalmazva az utolsó feliratban sürgetett kívánatok teljesítésére, és nem hihető, hogy az *összes rendek* ragaszkodnának azokhoz: végre mondjanak le róluk, és nyugodjanak meg határozataiban. Viszont minden ügyeikben közbenjáróul ajánlkozik a királynál.¹⁾

Miksa másnap — február 28-án — ismét megjelent a gyűlésben és meghallgatta az *ötödik felirat* felolvasását. A rendek hangsúlyozzák, hogy soha sem volt szándékuk a korona tekintélyén csorbát ütni; vérök ontásával bizonyították be gyakorta hűségöket. Ők csak szabadságaik és kiváltságaik fenntartására czéloznak. Hogy végső nyilatkozataiban nem találhattak megnyugvást, ne magyarázza engedetlenségnek. Ha elfogadnák, szabadságaikat megingatnák, felhatalmazásuk határain túllépnének, és attól kellene tartaniok, hogy haza térve a nemesség részéről rosz fogadtatás fog reájok várni, sőt életök is veszélyeztetve leend.

Miksa tévedésben van, midőn azt hiszi, hogy a rendek nem egyértelműleg járnak el. A *bemutatott cikkeket egyhangúlag fogadták el, miután egyenként szavazatukat előadták*. Inkább az összes rendeket és tanácsosait hallgassa meg, mint azokat, kik hamis értesítések által tévútra vezetik. Atyját is figyelmeztesse, hogy ezektől óvakodjék. Mert ha a rendek soraihoz tartoznak azok, félő, hogy miként most az országgyűlés ellen ármánykodnak, adandó alkalommal ugyanígy fognak eljárni a király ellen is.

Ujra felkéri tehát, erősítse meg az általok bemutatott végzéseket, vagy pedig ha magát erre felhatalmazva nem érezi, küldje át a királyhoz, és eszközölje ki a megerősítést. Nem kételkednek abban, hogy ezt meg fogja tenni, mert mindenkor

¹⁾ Úgy látszik a válasz nem volt rögtönözve. Hihető, hogy előbb közölték Miksával a feliratot. A válasz szövege egykorú iratban a bécsi titkos levéltárban.

kegyelmes uroknak mutatta magát. Viszont biztosítják hűségük és hódolatuk felől.

Most pedig el vannak határozva, hogy mindnyájan haza térnek.¹⁾

Miksa ismét rögtön, élő szóval válaszolt. Kegyelmes tudomásul veszi hűségök hangsúlyozását. Elismeri, hogy azt gyakran bebizonyították. Viszont legyenek meggyőződve, hogy a király, miként eddig, úgy ezentúl is semmi áldozattól nem fog visszariadni, hogy az országot megvédelmezze. Legyenek megnyugodva az iránt is, hogy az ország jogait és szabadságait épségben kívánja fenntartani. Ő a maga részéről át van hatva azon meggyőződéstől, hogy szerencséje Magyarország fennmaradástól feltételeztetik.

A végzéseket nem erősítheti meg. Azokat fel fogja terjeszteni atyjának; úgy mindazáltal, hogy nem tekintendők még »véglegesen megerősítettnek.«

Ezek után a rendeket, kegyelméről biztosítva, elbocsátja.³⁾

Vajjon Miksa ezen utolsó előadására feleltek-e a rendek? nem tudjuk.

Minden oda mutat, hogy a hat pontra nézve ragaszkodtak ötödik feliratukban kifejezett elhatározásukhoz, és a megengedezés nem jött létre.

Abban történt megállapodás, hogy a vitás kérdések eldöntését a királyra bízzák.³⁾ Ekkor márczius első napjaiban a követek legnagyobb része elutazott Pozsonyból. Miksa és a főrendek ott maradtak, hogy a királyi megerősítést bevárják.

Miksa ugyanis február 28-án átküldötte Ferdinándnak Augsburgba a rendek által bemutatott törvénykönyvet, és je-

¹⁾ Egykorú példány ugyanott.

²⁾ A kir. válasz egykorú iratában ugyanott.

³⁾ Ezt lehet következtetni egy levélből, melyet Miksa egyik tanácsosa ír Ferdinándnak 1559. márczius első napjaiban. Jelenti, hogy Miksa küldi »articulos, quos Ordines et Status Regni Hungariae . . . partim concluserunt, partim Regia eius Serenitas ad instantiam eorundem Ordinum ad Caes. Vestram Maiestatem referre decreuit, ea tamen expresse conditione, ne huiusmodi articuli pro conclusis acceptari, et simpliciter Maiestati Vestrae Caes. confirmandi intelligerentur missi fuisse. « Eredet fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

lentést tett azon pontokról, melyek iránt azokkal nem tudott megegyezni. Ezek a következők: a Magyarorszáiban tartózkodó idegeneknek a magyar törvények alá rendelése, — a törvényellenes királyi rendeletekkel szemben az engedelmisség megtagadása, — a János király jószágaira vonatkozó perek elhalasztása — a nyolczadi törvényszék üléseiben két főpapnak és két főúrnak részvétele, — a hűtlenség ürügye alatt álnokul kieszközölt jószágadományok ügye, — és a Rakovszky-féle eset.

Miksa mindegyik pontnál kifejtette, hogy az általa elfoglalt álláspont helyes, minél fogva engedményeket tenni nem lehet. Ezzel kapcsolatban azt javasolta a királynak, hogy a nyolczadi törvényszékhez a főpapok sorából a győri és nyitrai püspököket, a főurak közül Tahy Ferencz királyi főlovászmestert és Zay Ferenczet nevezze.

Végül megemlítette a szepesi városok és az Ausztriához csatolt magyarországi várak visszaváltásának ügyét, oly megjegyzéssel, hogy ennek tárgyalására a jelen időpont épen nem alkalmas. ¹⁾

Ferdinánd márczius 10-én Augsburgból Miksához intézett iratában adta elő a pozsonyi országgyűlés végzéseit tárgyában elhatározását.

A mennyire helyeselte Miksa eljárását, annyira elégtelen volt az országgyűlés magatartásával és eredményeivel.

A rendek panasza, a szenvedett elnyomatás és sérelmek miatt, — úgy mond — kínos hatást gyakoroltak rá. Mindent megtett azok elhárítására, és egészen akarata ellenére történtek. A sérelmeket, melyeket szenvedtek, felháborodással veszi tudomásul. Kész minden eszközt és módot felhasználni, hogy őket a katonáknak és másoknak zaklatásaitól megóvja, és szabadságukban fenntartsa. Viszont megvárja tőlük, hogy óvakodni fognak olyasmit tenni, a mi a többi nemzeteket megsértethetné. De ezt idézné elő, ha, miként a rendek már régóta sürgetik, az idegen tisztviselőket hivatalaiktól elmozdítaná, és a Magyarország területén tartózkodó összes idegeneket a magyar törvényeknek rendelné alá.

Jóváhagyja azt, hogy kiküldendő királyi biztosok a ka-

¹⁾ Eredeti fogalmazata ugyanott.

tonák által okozott károkat összeírják, és a vétkeket megbüntessék. Igéri, hogy ha jövőben tisztviselők, akár magyarok akár idegenek, az ország törvényei és szabadságai ellen bármely sérelmet követnének el, azokat, a rendek felhívására, érdemlett büntetéssel fogja sújtani.

A mi a rendek azon kívánságát illeti, hogy az idegen tisztviselők helyébe magyarok neveztessenek, és hogy az idegenek a magyar törvényeknek legyenek alávetve, a helytartó vagy más bíró előtt törvényt állani tartozzanak : helyeseli, hogy Miksa annak tárgyalását békésebb időkre halasztotta, minthogy teljesítése a tényleges viszonyok között úgy szólván lehetetlen volna. Emlékezteti a magyar rendeket, hogy már más alkalommal sokféle és erős érvekkel kimutatta kívánságuk jogosulatlanságát; ¹⁾ hivatkozott különösen szent István király törvénykönyvére, melyben fiának meghagyja, hogy az országában levő idegeneket karolja fel, mint a kiknek segítségére, az ország fennmaradása érdekében, szüksége van. Már pedig ezen törvénykönyvnek megtartására koronázása alkalmával esküt tett.

Hón óhajtaná, bár volna az ország oly állapotban, hogy nem kellene idegen tisztviselőket és katonákat az országba hívni. De mivel köztudomású, hogy az ország külségely nélkül fenn nem tartható, és az idegen nemzetek az ország védelmében oly áldozatkészséget fejtenek ki, hogy a véghelyeknek és a magyar urak várainak nagy része idegen országok segélyével tartatik fenn; magok a rendek pedig az ország védelmére szükséges költségeknek csak csekély részét szolgáltatják, úgy hogy az a nádor ellátására is alig elegendő : ezek után illetén új végzések által a külországok rendeit elidegeníteni nem szabad, mert kétségtelen, hogy azt a feltételt el nem fogadnák. Ehez járul, hogy ha az idegenek közül valaki a magyarokat bármely sérelemmel illetné, csak úgy nem fogja büntetését kikerülni, mintha az ország törvényeinek volna alávetve.

A király remélte ugyan, hogy a magyar rendek, tekintettel a fenyegető veszélyekre és az idegen nemzetek áldozatkészségére, a kívánt segélyt meg fogják ajánlani; mivel

¹⁾ Ennek nyomára nem akadunk.

azonban ezt kieszközölni lehetetlennek bizonyult, nem roszalja, hogy Miksa a megszavazott csekély ajánlatokkal megelégedett.

Helyesli, hogy Miksa elvetette azon cikket, melyben a rendek kimondják, hogy a törvényellenes királyi rendeleteknek senki sem tartozik engedelmeskedni; mert ez sokaknak alkalmat szolgáltatna a legüdvösebb rendeletek végrehajtását megtagadni; egy úttal arra mutat, mintha a rendek az ő szándékainak őszinteségében kételkednének. A rendek által felhozott régibb törvények, melyek állításuk szerint ezen elvet magokban foglalják, csak egyes esetekről és polgári ügyekről szólnak, melyeket katonai ügyekre kiterjeszteni és általánosítani nem szabad. Ennek folytán Miksát utasítja, hogy ama cikket a törvénykönyvből küszöbölje ki.

A felső-magyarországi főkapitány kinevezése tárgyában kiemeli, hogy Telekessy Imrét, ki mind a törökök mind a lázadók ellen vitézül harczolt, és a koronának hűséges szolgálatokat tett, a felső-magyarországi főkapitányságra nem tarthatja alkalmatlannak; annál kevésbbé, mert más főurak, kiket ama tisz telvállalására felhívott, oly feltételeket szabtak, melyek teljesen elfogadhatatlanok valának.

Minthogy a János király jószágai tárgyában keletkezett pereket a közjó és a béke fenntartása érdekében látta szükségesnek elnapolni, felhívja Miksát, ne engedje, hogy erre nézve új végzés jöjön a törvénykönyvbe, és annál kevésbbé, hogy azon pereket a törvényszékek tárgyalás alá vegyék.

Hasonlag ő is szükségesnek látja, hogy a nyolczadi törvényszék ülésein, a többi bírák mellett, mindig két főpap és két főúr vegyen részt, és e célra kinevezi a Miksa által javaslatba hozott főrendeket, oly hozzáadással, hogy ha fontos okok miatt meg nem jelenhetnének, más főpapok és urak helyettesíthessék őket.

A hűtlenség czimén álnokul kieszközölt jószágadományozások tárgyában jóváhagyja Miksa elhatározását.

A száraz vámok eltörlésében a múlt országgyűléseken is megegyezett, akár az ő, akár mások jószágain találtassanak; ezen végzésnek végrehajtását rendeli. A pénzverésre és már

ezzel kapcsolatban levő ügyekre nézve helyesli Miksa nyilatkozatát.

A rendeknek szabadalmát, mely szerint a harminczadok fizetésétől fel vannak mentve, tiszteletben akarja tartani; mivel azonban gyakran történik, hogy a nemesek különféle czikkekkel kereskedést űznek, és ezekért, oly szín alatt, mintha saját használatukra szolgálnának, a kincstár nem csekély kárára, a harminczadi díjakat megfizetni vonakodnak: a harminczadosok utasítandók, hogy az ily visszaéléseket akadályozzák meg.

A Magyarország és a szomszéd tartományok között fennforgó határügyek eligazítására maga idején gondja lesz. Miksa szólítsa fel az alsó-ausztriai kormányzóságot biztosok kiküldésére, hogy azok a magyar biztosokkal a tárgyalásokat indítsák meg.

A szepesi városok és Ausztriához csatolt várak kiváltására nézve helyesli Miksának választát, hogy t. i. azt jobb időkre kell halasztani. Helyeseli a Rakovszky-ügyben elfoglalt álláspontját is.

A horvát- és tótországi rendek, úgy szintén a magánosok kérelmeit és sérelmeit Miksa a magyar tanácsosokkal vegye tárgyalás alá. Minthogy a győri püspöknek Jurisich Miklós ellen emelt panaszai alaposaknak látszanak, Miksa az ausztriai kormányzóság- és kamarától kérjen véleményt az iránt, miképen kelljen azokat orvosolni, és azután tegye meg a mit az igazság és méltányosság követel.

Mivel a *vallás ügyére* vonatkozó pont az országgyűlés első feliratában eltér attól, a mely a törvénykönyvbe van felvéve, erre nézve is szükségesnek látja akarátát közölni; hogy t. i. a törvénykönyv azon pontjához, a mely kimondja, hogy a főpapok főespereseiket egyházi látogatásokra küldjék ki, és egyéb kötelességeiket is teljesítsék, hozzáadandó még az is: hogy az egyházi személyek a főpapok által megidézttetve, tartozzanak előttük megjelenni, és hogy ő (a király) az egyház jogainak és szabadságainak fenntartása körül, hivatásának meg fog felelni.

Egyébkint az országgyűlésnek mindazon végzéseit, melyeket Miksa elfogadott, ő is jóváhagyja. Miksának leiratával a

magyar rendek meg lehetnek elégedve, a mely igazságos és méltányos, az ország jogai-, szabadságaival és törvényeivel összhangzásban áll. Attól tehát el nem térhet. Atyai kegyelmes jóakarátát a rendek sokkal jobban ismerik, semhogy őt azzal gyanúsíthatnák, mintha az ország jogai-, szabadságai- és szokásainak megtámadására célozna. Miként eddig a rendelkezésére álló jövedelmeket Magyarország védelmére készséggel feláldozta, sőt a maga és gyermekei életét is kockára tette; ezentúl sem fog buzgalma és áldozatkészsége lankadni. Viszont meg van győződve, hogy a rendek, kik ekkoráig hűségüket fényesen igazolták, és vérök ontásával megpecsételték, az erény útjáról jövőben sem fognak letérni.

Mivel pedig az országgyűlési végzeményekből szokás minden megyének egy példányt küldeni, felhívja Miksát, hogy a jelen országgyűlés végzéseit addig meg ne erősítse és szét ne küldje, míg azok a jelen levelében előadott határozatai értelmében nem módosítottak; vagy pedig, ha Miksa czélszerűbbnek látja, a rendek által megállapított végzések után a jelen királyi irat egész terjedelmében beigtattatik. Belátására bízva e két módozat közül választani. De újra kijelenti, hogy a végzéseket, oly alakban a mint a rendek bemutatták, semmi esetre sem erősíthetné meg.¹⁾

Miksa a két módozat közül az előbbit választotta; azt, hogy a rendek által bemutatott törvénykönyv a királyi irat igényei szerint módosíttassék, illetőleg átalakíttassék.

Kiknek befolyásával történt ez, és vajjon a rendek szétosztásuk előtt felhatalmazták-e azokat, a kik Pozsonyban maradtak, az országgyűlési végzések lényeges megváltoztatására? arról nincs tudomásunk.

Annyi bizonyos, hogy a törvénykönyv lényeges átalakításon ment keresztül. Némely végzést elhagytak, másokat beigtattak; némelyekben lényegtelen módosításokat tettek másokat pedig úgy változtattak meg, hogy azután az előbbi végzésnek éppen ellenkezőjét tartalmazták. És pedig nemcsak azon hat pont, a melyekre nézve, az országgyűlési tárgyalások befejezése-

¹⁾ Az 1559. márczius 10-én kelt királyi irat eredeti fogalmazata ugyanott.

kor a rendek és Miksa ellentétes nézeteikhez ragaszkodtak; nemcsak azok, a melyeknek megváltoztatását Ferdinánd utolsó leiratában követelte: hanem más végzések is alávettettek ily műveletnek. Úgy látszik Miksa és tanácsosai megragadták ezt az alkalmat, hogy a törvénykönyvet egészen tetszésök szerint idomítsák át. Mindazáltal érintetlenül hagyták azon végzéseket, melyek a rendek által elvállalt terheket szabták meg; jól tudván, hogy a rendek különben sem volnának rábirhatók, hogy nagyobbakat vállaljanak el.

Azon czikkben, mely a katonák kártételeiről szól, a rendek azt az alternatívát teszik fel, hogy az általok okozott károkért a király vagy maga adjon kárpótlást, vagy pedig adasson a katonák lefoglalandó zsoldjából. Most az alternatíva első része kihagyatott, és egyenesen kimondatott, hogy a károsultak a katonák zsoldjából fognak kárpótoltatni. ¹⁾

A királyi tisztviselőkről a rendek azt határozták, hogy akár magyarok akár idegenek, erőszakos tettektől tartózkodjanak, és senkit az országgyűlésen tett ajánlatokon túl ne terheljenek; azok, a kik e végzés ellen cselekednének, tartozzanak megidézttetve a királyi helytartó, vagy más hatóságok előtt is megjelenni, és ha itt bűnök bebizonyúl, a király vagy más hatóságok a megérdemlett büntetéssel sújtsák őket. E helyett azon a királyhoz intézett kérelem tétetett, hogy a vétkesekért érdemük szerint büntesse meg. ²⁾

A rendek felkérvén a királyt, hogy magyar ügyekben csak magyar tanácsosaira hallgasson, és a magyar cancellaria útján kibocsátott rendeleteinek szerezzen érvényt; hangsúlyozták, hogy azon esetre, ha a király a rendek gyakran ismételt panaszait nem orvosolja, és sérelmeiknek meg szenvedéseiknek véget nem vet, nem tudják, miként lesznek képesek segínyt ajánlani, vagy a mit ajánlanak, tényleg megtenni; és csak azon reményben, hogy a király ez irányban komoly intézkedéseket fog tenni, veszik tárgyalás alá kívánatait. Minden záradék elhagyatott, és helyét azon semmit mondó nyilatkozat foglalta, hogy a király ajánlkozott, miszerint ama két pontra nézve úgy

¹⁾ A törvénykönyv IV. czikke.

²⁾ A VII. czikk.

fogja magát viselni »a mint az ügyek és dolgok minősége és állapota követelni fogja.« ¹⁾

Azon pont, mely a rendeket felhatalmazza, hogy a törvényellenes királyi rendeletek irányában az engedelmisséget megtagad hassák, teljesen mellőztetett. Hasonlag az is, mely a felső-magyarországi megyék részére főkapitánynak kinevezését sürgeti.

Azon cikkbe, a mely a jobbágyoknak ingyen munkáit szabályozta, beleigtattatott az, hogy a király fel van jogosítva, szükség esetén, a veszélyben forgó megyékkel nagyobb mérvű ingyen-munkák megajánlása végett tárgyalásokat indítani meg. ²⁾

A rendek által szerkesztett törvénykönyvben kimondatott, hogy a nyolczadi törvényszék miként egyéb pereket, úgy azokat is, melyek János király jóságai tárgyában merültek fel, haladék nélkül vegye tárgyalás alá. A Miksa által átalakított törvénykönyv ellenben megállapítja, hogy a János király jóságai tárgyában támadott perek kivételesen függőben hagyatnak. ³⁾

A nyolczadi törvényszékre nézve a rendek azt határozták, hogy annak ítéletei érvényesek legyenek akkor is, ha az ülésekben a bírakon kívül a főrendek közül senki sem vesz is részt. A szentesített törvénykönyv azonban, a király kívánata szerint, mellőzhetetlenül követeli legalább egy főpapnak meg egy világi urnak jelenlétét; és e végre a Miksa által javaslatba hozott két főpapnak és két főurnak a nyolczadi törvényszék ülnökeivé történt kinevezését is regisztrálja. A köznemesség soraiból pedig a rendek által javaslatba hozottak közül csak egy neveztetett ki, a többiek helyett mások neveztettek. ⁴⁾

A vallásügyi cikk, mely a rendek által benyújtott törvénykönyvben csak azt állapította meg, hogy a főpapok főes-

¹⁾ A X. cikkben.

²⁾ A XVIII. cikkben.

³⁾ A XXXVII. cikk.

⁴⁾ Ugyanis a rendek Giczy Józsefet, Felpeucy Ferenczet, Iuantsy Pétert és Paczoth Jánost ajánlották. A király a XXXVIII. cikk szerint — Iuantsy Jánost, Sambokreti Györgyöt, Simándi Pétert és Giczy Józsefet nevezte ki.

pereseiket az egyházak látogatására küldjék ki és egyéb kötelességeiket is teljesítsék, — a rendek első felíratával összhangzásba hozatott. Vagyis kimondatott, hogy a főpapok által kihirdetendő zsinatokra és egyéb gyűlésekre a lelkészek kötelesek egyenek megjelenni, és ha találkozónak, a kik lelkészeiket oda elbocsátani vonakodnak, »azok irányában, akár urak és nemesek, akár városok legyenek, ő felsége, az egyházi jogok és szabadságok megóvása és fenntartása végett, a keresztény fejedelem kötelességét, a mely őt, mint magyar királyt illeti, teljesítse, a mire kegyelmesen ajánlkozott«. ¹⁾

A hűtlenség czime alatt kieszközölt jóságadományokról szóló cikk a királyi levél értelmében módosított; úgy hogy a megyei közönségre bízott eldönteni: vajjon valaki törvényesen jutott-e a jóság birtokába vagy nem, és az utóbbi esetben a törvényes birtokost visszahelyezni; ellenben a király részére fenntartatott azoknak megbüntetése, kik törvénytelen uton helyezték magokat a jóságokba. ²⁾

A harminczadokról szóló cikkhez egy pont csatoltatott mely a nemesek által gyakorta elkövetett visszaélések megszüntetésére volt hivatva. ³⁾

Egészen kihagytak: a szepesi városok és az Ausztriához kapcsolt várak kiváltására vonatkozó cikk; továbbá azon cikkek melyekben a rendek Gyulaffy Lászlónak és Forgách Jánosnak jogigényeit Léva várára, a horvátországi rendek kérévénységét és a győri püspök panaszait a király figyelmébe ajánlják; végre az is, mely a Rakovszky-féle esetből kiindulva, egy jogelvet mond ki.

A főispánokra nézve a rendek kimondották, hogy azok, a kiknek a megyében jóságaik nincsenek, hivataluktól fosztassanak meg, és helyökbe olyanok »választassanak«, a kiknek a megye területén jóságaik vannak. A Miksa által átalakított törvénykönyv csak azt határozza: hogy oly főispánokra nézve, kiknek a megye területén jóságaik nincsenek, a régi törvények és szokások épségben fenntartandók. ⁴⁾

¹⁾ A XLI. cikk.

²⁾ A XLIII. cikk.

³⁾ A XLIV. cikk.

⁴⁾ Az LIII. cikk.

Végre a törvénykönyv befejező sorai, melyekben a rendek végzéseiknek változatlan megerősítését kérik, és ezen kérelmőket indokolják, kihagyatott. Helyébe a márczius 10-iki királyi levél bevezető része tétetett, melyben a király a rendek által szenvedett sérelmekről szól, fájdalmát fejezi ki, magát menti, és késznek nyilatkozik mindent megtenni, a mi a bajok megszüntetésére alkalmas.

Miksa az ekként átalakított törvénykönyvet nem maga erősítette meg, hanem a király nevében állította ki, és utolsó levelének keletével (Augsburg, márczius 10.) látta el. ¹⁾

¹⁾ Egykorú másolata a Nemzeti Muzeum könyvtárában.

III.

A pozsonyi királyválasztó országgyűlés.

1563. Szeptember—November.

I.

A törökök ellen tervezett hadjárat, melynek költségeire az 1559-dik évi országgyűlés jelentékeny áldozatokat rótt az országra, nem jött létre. Ferdinánd mind a portával, mind János-Zsigmonddal békealkudozásokat kezdett. És, hihetőleg mert ezeknek eredményét beakarta várni, 1560-ban nem tartott Magyarországon országgyűlést.

De az ősz kezdetén kihirdette azt a jövő év január 6-ára; »minthogy — úgy mond — az ország közjavát érdeklő ügyek merültek fel,« melyek iránt mellőzhetetlenül szükséges a rendekkel tanácskozni, minél fogva ígérte, hogy személyesen fog körükben megjelenni.¹⁾

A király ezen ügyeket közölte Bécsbe meghívott magyar tanácsosaival,²⁾ kiknek egyúttal véleményöket kérte ki az országgyűlésen teendő előterjesztések iránt.

Ezek azt a meglepő választ adták, hogy a korábbi magyar királyok az országgyűlési előterjesztéseket csak a cancelár, a főudvarmester és a kincstárnok közreműködésével szokták volt készíteni; ha ugyanis a főpapok és főurak, kik a királyi

¹⁾ Az 1560. október 22-én kelt meghívó levélnek Pozsony városához intézett példánya azon város levéltárában. Kovachich kéziratai között találhatik egy kimutatás az október végén szétküldött meghívólevelekről. *Magyarországban* hat püspökhöz, huszonöt főúrhoz, hat főrangú özvegyhez, hat káptalanhoz, negyven megyéhez, kilencz városához; *Tótországban* két példány a horvát- és tótországi rendekhez, egy-egy a bánhoz, a zágrábi püspökhöz és a zágrábi káptalanhoz, öt főurakhoz, három megyékhez, kettő városokhoz küldetett.

²⁾ Ezt Ferdinánd maga említi 1561. márczius 11-én a magyar tanácsosokhoz intézett előterjesztésében.

tanácsban helyet foglalnak, előlegesen előadnák nézeteiket, utóbb az országgyűlésen szabadon nem tárgyalhatnak.

És így csak egész általánosságban említették meg, hogy első sorban az ország védelmére, a véghelyek megerősítésére vonatkozó ügyeket kell az országgyűlés elő terjesztetni.¹⁾

Azonban az országgyűlés nem jött össze. A király, deczember második felében, »alkalmasabb időre« halasztotta el; mit azzal indokolt, hogy »váratlanul másnemű alkalom kínálkozik, a mely lehetővé teszi, hogy a rendeknek nemcsak védelméről, hanem Isten segítségével felszabadításáról is, a pápával és a keresztény hatalmakkal tárgyalásokat indíthasson meg, a melyek az országgyűlés megtartását és személyes megjelenését Magyarországon akadályozzák.²⁾

A remények, melyeket maga táplált, és alattvalóiban felkeltett, ismét nem mentek teljesezésbe.

Ennek következtében újra foglalkozni kezdett az országgyűlés összehívásának tervével; annál inkább, mert fontos lépésre határozta el magát: elsőszülött fiának *Miksa cseh királynak a magyar trónt a koronázás által biztosítani.*

Ferdinánd már trónralépte előtt maga és háza nevében *jogot* tartott a magyar koronára; részint az atyjával és öregatyjával kötött örökösödési szerződésekre, részint nejének Anna hercegnőnek jogaira támaszkodott; miután pedig a trónt elfoglalta és a nemzet által megválasztatott, ezen tény által utódainak örökösödési jogait biztosítottak tekintette. Nézete szerint a rendek szabad választásáról többé szó nem lehetett, és minden joguk arra szorítkozott, hogy az elsőszülöttnek koronázási ünnepélyét jelenlétükkel emeljék.

Ekkoráig nem volt alkalma felfogását nyíltan kifejteni. Jól tudta, hogy abban a rendek nem osztoznak, és féltékenyek

¹⁾ Consiliarium Hungarorum opinio in negotio propositionis future Diete. Dátum nélküli egykorú irat a bécsi császári kamara levéltárban. — Conde de Luna a spanyol király bécsi követe 1560. november 15-diki jelentésében azt írja a magyar országgyűlésről »en la qual se trataran las cosas de Trausilvania, que espiran para entonces las treugas.«

²⁾ Az 1560. deczember 23-án kelt királyi iratnak Pozsony városához intézett példánya azon város levéltárában.

szabadságaikra, ezeknek legfontosabbikát nem fogják könnyen feláldozni. Ennek folytán nem akarta ezen kérdés megoldását halála utánra hagyni; czélszerűbbnek látszott még életében, befolyását és hatalmát mérlegbe vetve, intézni el. És e végből az országgyűlés megnyitása előtt *magyar tanácsosait* kívánta megnyerni.

Ezeket 1561. márczius elején Bécsbe hívta, és e hónap 11-én, úgy élő szóval, mint írásban is közölte velök szándékait.

Előre bocsátván, hogy szent György napjára össze akarja hívni a magyar rendeket, kiemelte, hogy ezek gyakran elég világosan tüntették ki *Miksa* király iránt viseltető jóakaratukat és hajlandóságukat; többször kérték fel, hogy távollétében ő reá bizza az ország ügyeinek vezetését; sőt abbeli óhajításuknak is kifejezést adtak, »hogy a császári felség után őt nyerjék királyul.« Hűségöknök és hódolatuknak ezen tanubizonyságai élénk örömmel töltötték el, és csak a kedvező alkalmat várta óhajításuk teljesítésére. »*Mert habár jól tudja, hogy ama kedves fia, mint elsőszülött, Isten jóvoltából, Magyarországon biztosan és kétségtelenül örököse és utódja leend* ;« mivel azonban tapasztalja, hogy ereje mindinkább hanyatlik, atyai érzelmei által indítatva, még életében óhajtaná fiát Magyarország koronájával feldiszipve látni. És miként neki nagy örömet okozna a koronázás, az országra is hasznos volna; mert habár Miksa ekkoráig is buzgón közreműködött a Magyarország fennmaradását és javát illető ügyek előmozdításában: erre a koronázás után még inkább tartaná magát kötelezve.

Fel akarja tehát használni a jelen időpontot, mikor a törökkel fegyverszünet áll fenn, és a keresztény hatalmak között is békesség uralkodik, és a jövő országgyűlésen »az ország rendeinél oda fog hatni, hogy a fenséges csehországi király, az ő tudtokkal és megegyezésökkel, Magyarország királyául elfogadtatván, kijelentetvén, kinyilatkoztatattván, elismertetvén, a szokott szertartásokkal megkoronáztassék; fenntartván magának az ország egész kormányzását, a miben a fenséges király hűséges és engedelmes segéde leend.«

Ennek folytán tanácsot kér: mikép kelljen ezen ügyet a

meghívó levelekben előadni, az országgyűlésen előterjeszteni, és tárgyalni? ¹⁾

A király e szerint az örökösödési elvet mint tényt állítja fel, mely bizonyításra nem szorúl, és minden kétséget kizár. Csak az elv alkalmazásának és érvényesítésének módozatai iránt kéri ki tanácsosainak véleményét; nem pedig magának az elvnek jogi érvénye körül.

Ezen biztos fellépés természetesen nagy hatással volt a tanácsosokra. Midőn három napi tanácskozás után, márczius 14-én, válasz-iratukat a királynak benyújtották, ebben gondosan óvakodtak akár a király által felállított elméletet nyíltan megtámadni, akár a szabad választás mellett határozottan felszólalni. Mintegy ignorálták a király felfogását mintha jelentőségét nem értenék; de viszont ők is a választási jogot mint kétségtelen tényt vették fel.

Emlékeztették a királyt arra, hogy a tanácsosok közül többen már néhány év előtt javaslatba hozták Miksának »Magyarország királyává leendő **megválasztását és koronáztatását.**« Ez akkor volt, a mikor Erdély visszacsatolása és az ország egységének helyreállítása után, a viszonyok ezen ügy keresztülvitelére kedvezőek valának. A király, kétség kívül fontos okok miatt, javaslatukat nem karolta fel. A tanácsosok most is azon véleményben vannak, hogy a csehországi királynak »**megválasztatása és koronázása**« szükséges és hasznos, minélfogva a további halasztás mellőzendő.

Ajánlják, hogy a király mielőbb hirdessen országgyűlést Pozsonyba, nem ugyan szent György napjára, mert ekkoráig a távolabb megyékből nem jöhetnének meg a rendek, hanem áldozó csüttörtököt tűzze ki határnapúl.

Az országgyűlés feladatát a királyi meghívólevelekben elő kell adni. ²⁾ A magyarországi megyékből ez alkalommal a nemesek ősi szokás szerint fejenként jelenjenek meg, a horvát- és tótországi megyékből pedig ünnepélyes követséget küldjenek. Erdélynek, és a János-Zsigmondot uraló magyar-

¹⁾ Az 1561. márczius 11-iki királyi előterjesztés eredeti fogalmazása a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A felterjesztéshez mellékelve volt a meghívólevél mintája. Ez azonban ma ott nem található fel többé.

országi megyéknek rendeit szintén meg kell hívni,¹⁾ nehogy a királyválasztás érvényességét utóbb megtámadhassák; továbbá ama részekben sokan vannak, kik hívek maradtak a királyhoz; végre tekintetbe jó az is, hogy a király az erdélyi rendeket a hűség esküje alól soha fel nem mentette.

Mivel azonban Miksának megválasztatása a szultánnak és János-Zsigmondnak nem lesz kedvére, attól lehet félni, hogy azt megakadályozandók, a békét meg fogják szegni. E veszély elhárítása céljából maga idején meg kell megtenni a szükséges hadi intézkedéseket; annál inkább, mert a török fegyverszünet állandóságában soha sem lehet bízni.

Végre felhívják a király figyelmét arra, hogy Magyar- és Csehország Zsigmond király óta majdnem folytonosan ugyanazon királyt uralták; ennek folytán czélszerű, hogy Ferdinánd Miksát, kit már régebben Csehország királyának címével felruházott, ott is megkoronáztassa.²⁾

Ferdinánd márczius 16-án válaszolt tanácsosainak felterjesztésére. Az ellen, hogy a nemesek fejenként jelenjenek meg, bár a régi szokást ismerte, kifogása volt. Kétségkívül attól tartott, hogy a tömegesen megjelenő nemesség a nemzet szabadságai mellett oly határozottsággal fog fellépni, melynek az udvar nem lesz képes ellenállani. De leiratában azt az okot emelte ki, hogy ha a rendek mindnyájan Pozsonyba sereglenek, a törökök, kizsákmányolva a kedvező pillanatot, meg fogják támadni az elhagyott véghelyeket.

Az erdélyi rendek meghívását, kíváncsnak tartaná ugyan, de a jelen körülmények között veszélyesnek tekinti. Ugyanis ha a szultán és János-Zsigmond, miként a tanácsosok hiszik, Miksának *megkoronáztatását* rossz néven fogják venni, az erdélyi rendek meghívása még inkább felingerelné őket, és abban békeszegést látnának. Erről tehát le kell mondani, annál inkább, mert a meghívóleveleket csak nagy bajjal lehetne az erdélyi rendek kezeihez juttatni.

Hasonlag nem tanácsos a koronázás alkalmából haderőt

¹⁾ Az erdélyi rendekhez szóló meghívólevél mintája a felterjesztéshez szintén mellékelve volt.

²⁾ Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

gyűjteni össze, mert gyanut keltene a törököknél. Mindazáltal azon lesz, hogy Csehország-, Ausztria- és a többi tartományokból az urak és nemesek számos és fényes kísérettel jelenjenek meg a *koronázáson*.

Miksának megkoronáztatása Csehországban, mihelyt kedvező alkalom nyílik, végre fog hajtatni.

Végül a tanácsosoknak véleményét kéri ki az iránt, hogy a magyar országgyűlés kezdetén vagy végén, és mily szertartásokkal történjék a *koronázás*?

A király figyelmét nem kerülte ki az a körülmény, hogy a tanácsosok felterjesztésekben a koronázás mellett választásról is szólnak. És félénk tartózkodásuk által felbátorítva, nyíltan megtámadta ama kifejezést, és a jogot, melyet azzal fenntartani kívántak. Megütözését fejezi ki a felett, hogy »választása ellenére« *»valamiféle választásról«* is beszélnek, mintha a koronázást választásnak kellene megelőzni. Ennek szükségét nem látja át. Miksa ugyanis mind atyái mind anyai ágon a királyi vérből származik, és a törvényesen megkoronázott magyar királynak első szülött fia. Magyarország régi történelme és az állami szerződések semmitsem tudnak arról, hogy a magyar király elsőszülöttjét, kit a trón örökösödési jogon illet, szükséges volna megválasztani. Csehországban sem volt szó választásról. És a keresztény világ leghatalmasabb országai-
ban az elsőszülöttek trónöröklése el van fogadva. Ennek folytán jogos és méltányos, hogy Miksát, mint a királynak törvényes és kétségtelen örökösét, illetően választási újítással ne terheljék.

Mind a tanácsosoknak, mind a rendeknek állhatatos hűségök felől meg van győződve. Jól tudja, hogy Miksát azon esetre sem mellőznék, ha a trón nem illelné meg örökösödési jog alapján, és ők a választás szabadságát csakugyan bírnák. De habár sem a királyra, sem Miksára az ily választásnak nem volnának is hátrányos következményei: kötelessége gondoskodni arról, hogy ily újítás utódainak örökösödését ne veszélyeztesse, zavarokra és viszályokra alkalmat ne szolgáltasson.

Felhívja tehát a tanácsosokat, hogy tartózkodjanak a király elsőszülöttjének és örököseinek jogait megingatni; egy

úttal pedig igyekezzenek a rendeket rábírní, hogy a koronázás »a felesleges és sérelmes választás mellőzésével« történjék meg. Ily eljárást követel hűségök, melyet király császári és királyi kegyelmességgel fog jutalmazni.¹⁾

A *tanácsosok* nyíltan megtámadva látván a régi szokásokat és a nemzet választási jogát, nem maradhattak többé tartózkodó állásukban. Márczius 19-iki, második felterjesztések sorban czáfolta a király által felhozott ellenvetéseket.

Azon aggodalom, hogy ha a nemesség fejenként való megjelenésre hivatik fel, a vég helyek őrség nélkül maradnak, alapot nélkülöz. A nemesek nem fognak azért mindannyian tényleg megjelenni; és a várak őrhadai különben sem hivatnak meg az országgyűlésre. A király tehát ne térjen el az ősi szokástól, nehogy utóbb a választás ellen kifogást lehessen tenni.

A mi Erdélyt illeti, akár meghívottnak az erdélyi rendek akár nem, a szultán és János-Zsigmond azon lesznek, hogy a béke és fegyverszünet daczára, az országgyűlés megtartását akadályozzák, vagy legalább az ország egy részének feldúlásával álljanak boszút. Igaz ugyan, hogy a király Erdélyt János-Zsigmondnak átengedte; de ezzel a magyar korona fennhatóságáról nem mondott le. Az erdélyi rendek csak ideiglenesen vannak külön fejedelem alatt, minélfogva a magyar királyválasztásra meghívandók. Ez által a szultán sem fogja magát sértve érezhetni, főleg ha a meghívólevélben ki lesz mondva, hogy a király, midőn a szultán kedvéért Erdélyt János király fiának átengedte, fennhatósági jogait magának és utódainak fenntartotta. Minthogy továbbá köztudomású dolog, hogy János király halála után Erdély és néhány magyarországi megye János-Zsigmondot törvénytelenül királylyá választották, s ő magát okleveleiben és pénzein választott királynak czímezi; ha most az erdélyi rendek a királyválasztó országgyűlésre meg nem hivatnának, ezt oda lehetne magyarázni, hogy a király Erdélyről véglegesen lemondott, és János-Zsigmondnak királyi címét elismeri; a mely esetben attól lehetne tartani, hogy Erdély, mely minden időben Magyarországnak kiváló

¹⁾ A leirat fogalmazata ugyanott.

alkatrésze volt, örökre elszakad és külön királysággá alakul. E mellett az erdélyi rendek között nem hiányoznak olyanok, kik János-Zsigmondnak csak a király iránti engedelmességből hódoltak meg, és reményteljesen függesztik szemeiket Miksára; ezek, ha most a választásnál mellőztetnének, teljesen elidegenednek, mert könnyen arra a gondolatra jutnának, hogy a király őket megveti. Végre lehetséges az is, hogy ha az erdélyi rendek meg nem hivatnak, ezt a magyarországi rendek közül némelyek ürügyül használnák fel, hogy az országgyűlés illetékességét a királyválasztásra megtámadják.

A tanácsosok ismétlik javaslatukat, hogy a király az országgyűlés idejére sereget gyűjtsön egybe, mely szükség esetén a törököket foglalások- és dúlásoktól visszatartsa, a mire őket a király készületlensége szokta felbátorítani.

A mi koronázást illeti, ajánlják, hogy az országgyűlés kezdetén történjék, nehogy a rendeknek, kik nagyobb számban fognak összegyűlni, soká kelljen várakozni. A koronázás után hazatérhetnek, választott követeket hagyva hátra a többi ügyek tárgyalására. A szertartások, melyek régi időkben és Ferdinánd koronázásakor alkalmazásban voltak, megtartandók. Mivel Székesfehérvár török kézben van, legalkalmasabb hely Pozsony.

Az iránt, kit illet meg a jog, hogy a koronát a király fejére tegye, hosszú vita folyt a tanácsosok között. A nádor maga számára igényelte; azt állította, hogy mindig úgy halotta, hogy a nádorok koronázzák a királyt, és Ferdinándot is Báthory nádor koronázta meg. Ellenben az esztergomi érsek, a többi főpapok által támogatva, az esztergomi egyház régi kiváltságaira és a szokásra, a krónikák elbeszélésére és a pontificale szövegére hivatkozva, kimutatta, hogy a királyt koronázni az ő joga, a melyet nem ingathatná meg az sem, ha Ferdinándnak csakugyan a nádor tette volna fejére a koronát, mert akkor az esztergomi érsekség üresedésben volt, és a nyitrai püspök végezte a szertartásokat. A tanácsosok nem tudták a kérdést eldönteni, és ezt a királyra bízták.

A választás kérdését csak röviden és elég gyengén tárgyalták.

Jól emlékeznek ugyan, hogy korábbi alkalmakkor is,

valahányszor ők királyválasztásról szólottak, a királynak e kifejezés ellen mindig kifogása volt; de mivel őseik mindig *választották* királyaikat, és csak a választottakat koronázták meg, a régi gyakorlattal ellenkező tanácsot ők sem adhatnak. És habár a királyokat, ha figyermekeik voltak, mindig elsőszülötteik követték a trónon, a nemzet ezeket csak a választás és koronázás után fogadta el királyokul.

Ellenvetik, hogy a választásnak csak akkor van helye, ha több egyén közül lehet választani; de ez eset most csak ugyan fennforog, a mennyiben két magyar királynak elsőszülött fia között kell választani : Miksa és János-Zsigmond között.

Ezén ép oly erőtlen mint ildomtalan megjegyzéshez hasonló az, a mit még a választás joga mellett felhoztak; hogy János-Zsigmondot is, bár János királynak egyetlen fia volt, pártja választotta királynak, és ő magát szintén választott királynak czimezi. A tanácsosok, jól tudván, hogy fejtegetéseik a király neheztelését fogják felidézni, zársoraikban hűségöket hangsúlyozták, és a fennforgó kérdések eldöntését reábízták.¹⁾

A *királynak* második válaszirata, mely négy napi tanácskozásoknak volt eredménye, terjedelmes emlékirattá nőtte ki magát, és behatóan tárgyalta a *választás kérdését*.

Határozottan kijelenti, hogy nincs szándékában Magyarország szabadságait, kiváltságait, szabadalmait, jogait, régi és dicséretes szokásait akár a legkisebb részben megcsonkítani vagy eltörölni; sőt inkább gyarapítani és kiterjeszteni óhajtja azokat. De más felől nem engedheti, hogy oly újítások gyökeresedjenek meg, a melyek az ő és utódainak jogaival, az ország ősi szokásaival ellentétben állanak.

Alapos tanulmányozás azon eredményre vezette, hogy szent István királytól kezdve a maga koráig, a királyokat mindig azok követték a trónon, a kik az ő vérökből származtak, első sorban pedig elsőszülött fiaik. Egyetlen esetet sem talált, a mikor a királynak elsőszülött fia *választás* útján jutott a trónra. Választásnak csak két esetben volt helye : mikor a ki-

¹⁾ Egykorú irat ugyanott.

rályi család kihalt, és mikor törvénytelen királyok erőszakkal ragadták volt magokhoz a koronát. A királyi vérből származó uralkodókat a koronázás alkalmával »*királyokul üdvözölték és kinyilatkoztatták*»; és nem hihető, hogy a rendek ilyen és ezekhez hasonló kifejezések alatt a választást értették volna.

Az ország rendeinek megerősítésével ellátott régibb és újabb országos szerződések világosan szabályozzák, mily módon kelljen az országnak bizonyos kijelölt személyekre és azoknak utódaira átszállani; — és ez a választással össze nem fér. Zsigmond császár leányát Erzsébetet, egy számos rendek aláírásával ellátott oklevél »Magyarország örökösének« nevezi, és kimondja, hogy »az ország őt főleg születésénél fogva illeti meg.«¹⁾ Köztudomású, hogy a királyok összes kiváltságseleveleiket és szerződéseiket a magok és örököseik nevében állították ki, a minnek nincs értelme, ha a trón választás útján töltetik be. Továbbá sem a régibb sem az újabb törvényekben választásról nem történik említés; már pedig nem gondolható, hogy a rendek ezen fontos jogot nem ígtatták volna törvénybe.

Ellenben Mátyás király egyik törvénykönyve a nádort a király kiskorú utódjának gyámjává rendeli.²⁾ II. Ulászló alatt pedig törvényben kimondatott, hogy mikor a király magvaszakadtával új király választatik, az országgyűlésre a külhatalmak követei ne bocsáttassanak; ³⁾ a miből következik, hogy királyválasztásnak csak a király magvaszakadtával van helye. A nagyváradi békekötés alkalmával (1538.) kimondatott, hogy a magyarok csak azon esetre, ha mind Ferdinándnak mind János királynak férfiága kihal, választhatnak szabadon királyt, mit az Izabeliával kötött gyulafehérvári egyesség (1551.) megerősített.

Az 1515-ik évi pozsonyi szerződésben azon pont fordul elő, hogy »Ulászló király férfiágának kihalta után az ország Miksa királyra és örököseire száll.« Végre a váradi békekötésben megállapítottatott, hogy »János király halála után Ferdi-

¹⁾ »Quod eam principaliter hoc Regnum jure geniture concernere dignoscitur.«

²⁾ Az 1486-ik évi törvénykönyv.

³⁾ Az 1495-ik évi XL. törvényczikk.

nánd királyra és örökösire, ezeknek kihalta után pedig Károly császár örökösire szálljon.«

A szerződések szabványaival öszhangzásban áll a magyar történeti könyveknek és krónikáknak elbeszélése. Lajos királyról olvasható, hogy atyját a természetes jog alapján követte a trónon. Hogy pedig a trónörökösödés az ország szabadságaira legkevésbé sem sérelmes, igazolja a történeti könyv egy észrevétele, mely szerint a magyar főurak egy ízben a *nemzet szabadságait visszaállítandók*, törekedtek a királyi házat a trónra visszahelyezni.

Ezek után most sincs helye a választásnak, minthogy Miksa az országnak kétségtelen örököse. Annál nagyobb csodálkozással olvasta a király, tanácsosainak felterjesztésében, azt az észrevételt, hogy most két magyar királynak elsőszülöttfia, Miksa és János-Zsigmond között kell választani. Nem kétkedik, hogy a tanácsosok felfogása szerint is II. Lajos király halála óta, ő (Ferdinánd) Magyarországnak egyetlen igaz örököse, míg János király törvénytelenül tolakodott az ország birtokába. Ő ugyan békét kötött ellenfelével, meghagyta neki a királyi címet és az ország egy részét; de csak élethossziglan, és oly feltétel alatt, hogy halála után a korona Ferdinándra, illetőleg az ő és V. Károly örökösire szálljon. Ha tehát a rendeknek joguk is volna most királyt választani: felteszi, hogy János király fiát nem tekintik oly egyénnek, a kit a választásnál tekintetbe lehetne venni.

A tanácsosok megjegyezték, hogy azon esetre, ha Miksa választás nélkül koronáztatnék meg, ez hátrányos következményeket vonhatna maga után. Azonban, minthogy a király nem kíván egyebet, mint a mi az ország jogaival és régi szokásaival öszhangzásban van: eljárása senkinek sem adhat akár panaszra, akár zavarok előidézésére okot.

Azon is megütközött, hogy a tanácsosok János-Zsigmond megválasztását érvül hozzák fel a választási szabadság mellett; semmi kétségük sem lehet az iránt, hogy ama választás teljesen törvénytelennek és érvénytelennek tekintendő.

Azt, hogy a »választás« szónak mi értelme van a *magyar nyelvben*, nem kutatja; mivel azonban a meghívólevelek latin és nem magyar nyelven vannak szerkesztve, mellőzni kell

minden oly kifejezést, melyet félre lehetne magyarázni. Ha egyébkint a dolog iránt egyetértés jó létre, az alkalmas kifejezéseket könnyen megfogják találni.

A király nem kételkedik, hogy a tanácsosok szemei előtt egyedül a király és fiának java lebeg. Kegyelmesen tudomásul veszi, hogy felterjesztések zársoraiban a fennforgó kérdések eldöntését reá bizzák és hűségüket hangsúlyozzák. Azonban e kérdések oly nagy fontosságúak, hogy mielőtt azok tisztába hozatnak, az országgyűlés összehívására alig határozhatja el magát, főleg ha attól kell tartania, hogy azok ott hosszú vitákat idézhetnek fel; szükséges tehát, hogy tanácsosaival egyetértésre jusson. Ha a tanácsosok alapos és világos okokkal ki tudják mutatni, hogy a király, a saját, örökösei és az ország jogainak sérelme nélkül nézeteitől megválhat: ezekhez nem fog makacsul ragaszkodni, és minden engedményre kész. Viszont ő is megvárja, hogy ha az általa felhozott okok a tanácsosokat felfogásának helyességéről meggyőzik, azt magukévá teendik, és a jövő országgyűlésen a rendek által minden vita nélkül el fogják fogadtatni. Ugyanis e tárgyban az országgyűlésen támadható nehézségeket meg kell előzni, mert mind az ország rendei, mind az országgyűlésre egyberegülő idegenek körében a királyi tekintély kisebbedését vonnák maga után.

A többi kérdések csekélyebb fontossággal bírtak.

Abban, hogy a köznemesség az országgyűlésen való személyes megjelenésre hivassék fel, a király megnyugodott. De kérdést tett, nem volna-e tanácsos a meghívólevelekben kimondani, hogy azon esetre, ha némely megyékből, akár az ellenség közelsége, akár más fontos okok miatt, a nemesség nem jelenhetnék meg fejenként, utasítással ellátott követeket küldhessen.

A tanácsosoknak az erdélyi rendek meghívására vonatkozó megjegyzéseiben a magyar korona jogainak fenntartására célzó buzgalmuknak jelét látja. Mindazáltal ragaszkodik azon felfogásához, hogy az erdélyi rendek meghívása veszélylyel jár, mert a szultánt felingerelné, a mitől kevésbé lehetne tartani, ha a király csak azokat hívja meg, kik tényleg az ő jogara alatt vannak. A meghívólevelek kézbesítése is nagy nehézségekkel

volna összekötve; mert azokat titkon és álutakon csempészni be, a királyra és a koronára nézve lealázó volna.

Ha továbbá a tanácsosok, a korona jogainak fenntartása céljából, szükségesnek látják az erdélyi rendek meghívását, ugyanezen szempontból szükséges volna a törökök és más biatorlók kezein levő területekről is meghívni a rendeket. És ha szükséges őket meghívni a jövő országgyűlésre, meg kellett volna ezt tenni az ekkoráig tartott országgyűléseken is, a melyeken szintén közügyek tárgyalattak. Figyelembe kell venni ezen felül, hogy Erdély vagy a többi elszakadt területek visszacsatolására csak két út van nyitva: a fegyver hatalma és békealkudozások. Mindkét esetben pedig nem fog nyomatékkal bírni az, vajjon a rendek a koronázó országgyűlésre meghivattak-e vagy nem. Minden nemzetnél érvényes az a jogelv, hogy ha a fejedelem területének egy részétől megfosztatik, az hogy ott hatóságának gyakorlásában meg van akadályozva, jogait nem gyengítheti.

A tanácsosok javaslata szerint a meghívólevélbe igatandó záradék, hogy midőn a király Erdélyt a szultán iránti tekintetből átengedte, a magyar korona fenhatósági jogait épségben tartotta, — nem sokat használna, mert az 1559-ik évi oklevélben, melyben a király Erdélyről lemondott, ily jogfentartásnak nincs nyoma. Ha ezt most hozná szőnyegre, királyi tekintélyének ártana vele, és a szultánt is felingerelné. Minthogy pedig az utóbbival alkudozások vannak folyamatban kétes kimenetelű kísérletektől óvakodni kell. A király reméli, hogy úgy azok, kik Erdélyben még hozzá ragaszkodnak, miként összes magyarországi hívei is, nem fogják rossz néven venni, hogy oly lépéstől tartózkodik, mely komoly veszélylyel fenyeget, és semmi előnyt nem helyez kilátásba.

A tanácsosoknak újabb figyelmeztetését, hogy haderő összegyűjtése által az országgyűlés zavartalan megtartását biztosítsa, elismeréssel veszi tudomásul; de tekintettel arra, hogy a rendek, kik fejenként hivatnak meg, kétségkívül nagyszámban gyülekezendnek egybe, és a király többi országaiból is sokan jönnek a koronázásra, felesleges külön haderőt állítani ki; ez által felidézve a törököknek féltékenységét, ellen-

séges fellepésekre nyújthatna alkalmat. A véghelyekről azonban gondoskodni fog.

A király elfogadja a tanácsosoknak javaslatát, hogy a koronázás mindjárt az országgyűlés kezdetén és a szokásos szertartások megtartásával történjék. Azon kérdést, kit illet a koronázás joga, hallgatással mellőzve, felhívja a tanácsosokat, hogy, ígéretök szerint, a szertartásokról szóló jelentetéseket mielőbb nyújtsák be.¹⁾

A magyar tanácsosok, kik ez időben Bécsben együtt voltak, nem állottak a helyzet színvonalán. A királyi leirat történeti fejtegetéseit, bármily könnyű lett volna azokat halomra dönteni, nem tudták vagy nem merték bírálat alá venni. Érvek helyett phrasisokat adtak, melyek az udvarra hatást nem gyakorolhattak, főleg azon helytelen és szolgálai észrevételek után, melyeket az általok elfoglalt álláspontról előre bocsátottak.

Mindenekelőtt ugyanis sietnek hangsúlyozni, hogy ők nem akarnak a királylyal feleselni, annál kevésbbé, mert nem az ország nevében jelentek meg itt, hanem mint magán emberek, kiket a király meghívott, hogy neki tanácsot adjanak. Első sorban tehát a király méltóságát, tekintélyét és javát kell szemök előtt tartani. És nem érezhetik magokat feljogosítva Magyarország ősi jogai, szabadságai- és szokásairól bármit határozni. Egyébkint azokat, miként ők nem akarják megsérteni, a király is csorbíttatlanul óhajtja fenntartani.

Ezek után áttérve a kérdés érdemére, kijelentik, hogy az országban általános az a meggyőződés, melyet minden nemes szívében mintegy bevésve visel, hogy habár mindig az elsőszülött követi atyját a trónon, ezt csak úgy foglalhatja el, ha előbb egy e célra külön összehívott országgyűlés királylyá választotta. De a törvényesen megejtett választás mindig az

¹⁾ A királyi leirat eredeti fogalmazata ugyanott. Ugyancsak a bécsi titkos levéltárban találhatók egy német nyelven írt emlékiratnak fogalmazata, melyet a német tanácsosok valamelyike nyújtott be a királynak. Ez szolgált a leirat szerkesztésének alapul. Sőt a leirat túlnyomó részben nem más, mint ama német emlékiratnak szó szerinti fordítása, minek folytán annak közlésétől felmentve érzem magamat.

elsősülöttre esett. És schol sem olvasható, hogy más választott volna meg, mint az elsősülött. A krónikák is, melyeket a király idéz, a tanácsosok felfogása mellett tanúskodnak. És tanúskodik az a kérdés is, melyet a koronázás alkalmával a nádor az egybegyűlt rendekhez három izben intéz: vajjon tesszik-e nekik, hogy N. királyukká koronáztassék?

Tanácsuk tehát oda irányúl: hogy Miksa ideje korán, a rendek megegyezésével, ősi szokás szerint foglalja el a magyar trónt, mielőtt a naponként szaporodó ellenpárt képes volna az ügyet megzavarni. De ha a rendek az elmúlt országgyűléseken sokkal csekélyebb jelentőségű szabadságaik érdekében komoly panaszokkal léptek fel, és nagy »lármat csaptak;« mennyivel inkább következnek ez be, ha legfőbb szabadságukat látnák veszélyeztetve? Ez bizonyára a király gyermekeire nézve hátrányos következményeket vonna maga után.

Ők a magok részéről biztosítják a királyt, hogy szavazataikat Miksára fogják adni, és azon lesznek, hogy az ország rendei velök egy véleményben legyenek, minélfogva barátaik, jóakaróik és híveik körében minden befolyásukat fel fogják használni, hogy ezen ügy szerencsésen vitessék keresztül. Remélik, hogy semmi nehézség sem fog felmerülni, ha a meghívólevelek ősi szokás szerint lesznek szerkesztve, azaz Miksának megválasztatása és koronázása céljából fogja a rendeket egybehívni.

Ezzel kapcsolatban megnyugtatták a királyt az iránt, hogy midőn János-Zsigmondról szólottak, ezt nem úgy értették, mintha őt is jelöltnek tekintenék; csak példa gyanánt hozták fel azt, hogy az ő hívei is szükségesnek látták a választást.

Továbbá a tanácsosok nem ajánlják, hogy a meghívólevélbe azon megjegyzés igtattassék, mely az ellenség közelében levő megyék nemességét a személyes megjelenéstől felmenti. Ugyanis nem tanácsos eltérni a régi szokástól, és nem kell alkalmat szolgáltatni az uraknak és nemeseknek az elmaradásra. E nélkül sem fognak mindnyájan megjelenni.

Az erdélyi rendek meghívását újra ajánlják. A török hódoltság más szempont alá esik, ott nincsenek nemesek, annak lakói kényszerűségből vannak idegen uralom alatt, és oda nem

is lehetne a meghívóleveleket eljuttatni. Ellenben az erdélyi rendek önkényt hódoltak meg János-Zsigmondnak, és könnyen lehet módot találni, hogy a meghívólevelek, habár titkon és némi veszélylyel, az illetőknek kezeikbe jussanak. Egyébkint e kérdés nem lényeges, annak eldöntését a királyra bízták. ¹⁾

Egy időben e felterjesztéssel — márczius 26-án —, külön emlékiratban a koronázási szertartásoknak fővonásait előadták a királynak. ²⁾

Ferdinánd másnap magához hívatta a tanácsosokat, és elő szóval közölte elhatározását.

Előadta, hogy a meghívólevelekben a »választás« kifejezést mellőzve, szándékát a következő kifejezésekbe fogja foglalni: Miksát »királyul elfogadni, kijelenteni, kinyilatkoztatni, elismerni, és az ország rendeinek tudtával, megegyezésével, jóváhagyásával, az ország ősi szokása szerint, a szokásos szertartások mellett megkoronázni.«

Továbbá felhívja a tanácsosokat, adják elő hány és mi-féle zászlókat kelljen a koronázásra készíttetni, és közölgék a koronázási eskü szövegét.

Végül megjegyzi, hogy a többi pontok, névszerint a nemesség fejenként való megjelenése és az erdélyi rendek meghívása tárgyában, többé nehézség nem forog fenn. ³⁾

A tanácsosok válaszának szövegét nem ismerjük. De tudjuk, hogy miután a II. Ulászló király által a koronázó országgyűlésre kibocsátott meghívólevélnek példányait megvizsgálták, és kitűnt, hogy abban a »választás« kifejezés nem fordul elő, — ők is megnyugodtak annak mellőzésében, és elfogadták a király által javaslatba hozott szövegezést. ⁴⁾

¹⁾ Egykorú irat ugyanott.

²⁾ Egykorú irat ugyanott.

³⁾ Eredeti fogalmazat, melynek czíme: »Oretenus per Caesaream Maiestatem agenda cum Consiliariis Hungaris. 27. Martii 1561.« A bécsi titkos levéltárban. *Ferdinánd* egy nappal előbb a kir. városokhoz rendeletet bocsátott, melyben felhívta, hogy levéltárunkból II. Ulászló királynak a koronázó országgyűlésre szóló meghívólevelét hiteles másolatban küldjék meg. (Eredeti fogalmazata ugyanott.)

⁴⁾ *Ferdinánd* 1563. május 26-án a magyar tanácsosokhoz intézett

Egyúttal előterjesztették a koronázási eskü mintáját. E szerint Miksának meg kellett fogadni, hogy »Isten egyházait, a főpapokat, főurakat, nemeseket, királyi városokat és az összes rendeket kiváltságaik-, szabadságaik-, jogaik-, szabadsalmaik- és megerősített régi jó szokásaikban fenntartandja; mindenkinek igazságot szolgáltatand; néhai fenséges András király törvényeit megtartandja; az ország határait, és a mi bármily jogcímen területéhez tartozik, el nem idegenítendi, meg nem csonkítandja, sőt a mennyiben lehetséges, gyarapítandja és kiterjesztendi; végre Magyarország összes rendének javára, tisztességére és gyarapodására minden kitelhetőt megteend.«¹⁾

II.

Ekként a terv minden részletei tisztába voltak hozva. Nem kevésbé meglepő tehát, hogy azt a király épen a valósítás küszöbén, egyszerre elejtette.

Majdnem négy hónap telt el a nélkül, hogy a király a magyar országgyűlést összehívta volna. Időközben Miksa ki-
fejezést adott azon óhajlásának, hogy magyar királylyá koronáztatása mielőbb történjék meg. Ferdinánd, mihelyt erről tudomást nyert, kijelentette, hogy óhajlásának teljesülését

leiratában szól a meghívólevél szövegéről »de qua ante biennium post multas disputationes inter nos et vos . . . concordatum fuit . . . Arbitramur vos meminisse in literis originalibus . . . regis Uladislai . . . nullam plane electionis mentionem factam esse, et quod prolatis iis litteris disputatio illa de hoc vocabulo tunc plane conquieuerit.« (A bécsi titkos levéltárban.) A tanácsosok ezt nem tagadták, de kiemelték, hogy ezt csak azért tették, mert »quum non ut regnicolae sed tanquam Consilarii adessent, Mti V. C. tunc acrius noluisse refragari, sed tandem Eiusdem arbis trio earum litterarum confectionem detulisse.« (Miksának 1563. június-3-án Ferdinándhoz intézett levele ugyanott.)

¹⁾ Forma iuramenti. Egykorú irat ugyanott. — A magyar tanácsosokkal folytatott ezen tárgyalásokról csak egy emlék szól. Ez a spanyol király bécsi követének 1561. márczius 18-iki jelentéséhez csatolt irat (Nuevas de Alemania,) melyben olvassuk: »Que les conseillers de Hongarie se trouvent en grand nombre a la Court de Sa M. Imperiale, et que l'on traitera avecque eux pour l'assemblée que au mois de janvier esté convoquée et depuis différée.« (A spanyol állami levéltárban. Simancas.)

nem fogja késleltetni. Miksa hálával fogadta atyjának elhatározását. Azonban csakhamar az ő részéről merültek fel akadályok. Midőn ugyanis a koronázási szertartásokat tanulmányozta, több oly részletet talált, a melyek ellen a protestantismushoz hajló vallási álláspontjából kifogást emelt; névszerint vonakodott a koronázást megelőző napokon böjtöt tartani, és a szertartás alatt az úr testét egy szín alatt venni magához.

E kérdések iránt, atya és fiú között, a legszorosabb titokban, melybe Ferdinánd csak a spanyol király követét avatta be, élénk eszmecsere folyt. Ferdinánd a régi szokástól semmiben sem akart eltérni. »Ő — így szólott Miksához — minden jót, tisztességet és szolgálatot kész megtenni, amire az atya fia iránt, kit annyira szeret, kötelezve van. Ezt minden alkalommal be fogja bizonyítani. Ha szükséges volna, nem habozna érte vagyonát, vérét és életét kockáztatni. De viszont meg lehet győződve arról is, hogy sem az ő, sem összes gyermekei és unokái kedvéért nem hajlandó bármit elkövetni, a mi becsületével és lelkiismeretével ellenkezik.« Mire visszautasította Miksának azon indítványát is, hogy a pápától engedélyt eszközöljön ki, hogy a koronázás alatt két szín alatt áldozhasson.

Ekkor Miksa arra kérte Ferdinándot, tartsa meg az országgyűlést a szükséges ügyek elintézése végett, és halaszszal el a koronázást, melyet különben is csak az ő kedvéért akart végrehajtani. Időközben vagy a pápához fog folyamodni, vagy másként háríttatnak el az akadályok.¹⁾

¹⁾ Ezen érdekes részletekről Conde de Luna spanyol követnek je lentései tudósítanak. 1561. június 18-án II. Fülöpnek írja : »Abiendose el Emperador resuelto de ir a tener la dieta de Bohemia brevemente, y dalli pensando pasar a tener la del imperio, . . . le a parecido tener antes la de Ungria por la necesidad que ay de proveer las cosas de aquel reyno, deseando de dar este contentamiento al Rey su hijo, abiendo entendido che lo deseaba, quisiera che se coronara en ella, y ansi se lo dixo, y el Rey se lo agradecio mucho, y le besó las manos por ello. Despues venido a ver las ceremonias que se acostumbran a hacer, el Rey hizo algunas dificultades en algunas, de las quales eran el ayunar no sé quantos dias y comulgar publicamente, que el Rey quisiera escusar. Sobre lo qual an andado en algunas demandas y respuestas. Ultimamente el Emperador le hablo muy largo, y a mi paracer muy bien, diciendole en resolucion, que su Magestad le deseaba adelantar y hacer todo el bien, onra y merced, que como pada,

És csakugyan, minthogy Miksa makacsul ragaszkodott álláspontjához, Ferdinánd június 17-én kihirdette a magyar országgyűlést, (augustus 20-ra) oly czélból, hogy a rendekkel »az ország védelmét és javát illető ügyekről tanácskozzék«, a nélkül, hogy a meghívólevelekben a koronázásról említést tenne.¹⁾

Azonban már néhány nap múlva megváltoztatta szándékát. Az országgyűlést »fontos akadályok« miatt elhalasztotta. Ugyanis habár a Miksa által támasztott nehézségeket az atya és fiú között folyt levelezés nem volt képes eloszlatni; mivel azonban az utóbbi gondolkodási időt kért, és általán azt jósolták, hogy a trienti zsinat végzése előtt Miksa meg fog hajolni: Ferdinánd reméllette, hogy rövid idő múlva mégis lehetővé fog válni a koronázó országgyűlés összehívása.²⁾

a hijo, que tanto amaba y queria, como a el era obligado, lo qual mostraria en quanto se ofreciese y el pudiese, y si fuese menester por el pondria sus estados, su sangre, y su vida, syn perdonar a nada; mas que estubiese cierto, que su conciencia ni su onra el no perjudiciaria por el ni por todos juntos los demas hijos ni nietos que tenia. Esta platica a andato muy secreta entre padre y hijo, que nadie lo a sabido, sino yo, que su Magestad me a dado parte dello. El Rey quisiera, quel Emperador tratara con el Papa que dispensara aquello. El Emperador nofa querido, y ansi el Rey le a pedido, que la Dieta se haya por la necesidad que ay al presente, y su Magestad suspenda la coronacion, pues la hacia por hacerle merced, y quel mirara, o de pedirlo a Papa, y como se hara. Y ansi se a concedado. Y el Emperador me a mando, que yo lo tenga en gran secreto.«

¹⁾ A meghívólevélnek Pozsony városához intézett példánya e város levéltárában.

²⁾ Az 1561. július 10-én kelt királyi iratnak egy példánya ugyanott. A Miksa által támasztott nehézségekről a *spanyol követ* 1561. augusztus 20-án uralkodójához intézett jelentésében még egyszer szól. Irja, hogy Ferdinánd »a suspendido la (dieta) de Ungria, por la dificultad que cerca de la comunion el Rey hacia, y algunas otras cosas, las quales el Emperador resolutamente le dijo quel no permitia que se alterase, ni dejase de hacer como se acostumbraba, y en esto sin que otra persona ninguna la entienda, sino padre y hijo, an andato algun tiempo en demandas y respuestas. El Rey quisiera, que se pasara sin comunion, o que si la tubiese, de hacer que fuese sub utraque. El Emperador le ha dicho que no, quel pidia licencia al Papa por esta vez, y que si el se da, quel es contento. El Rey non se determina en pedilla por que dice que como se la nego, se la negara. Agora a pedido tiempo para pensar en ello al Emperador, antes que se parte se resolviera.«

Ezután ismét majdnem egy egész esztendőn át az országgyűlés összehívásának ügye nem jött szőnyegre. Csak az 1562-ik év tavaszán lépett újra előtérbe.

Úgy látszik Miksa nem vonakodott többé a római pontificale igényeinek eleget tenni. A török békealkudozások kedvező folyama és kimenetele is ¹⁾ az országgyűlés megtartására igen előnyös helyzetet teremtett. Csak egy akadály létezett még : a pestis, mely az ország némely részeiben, különösen Pozsonyban számos áldozatokat ragadott el.

Az 1562-ik év közepetáján Ferdinánd Prágából, és Miksa Linczből tudósításokat kértek a magyarországi állapotok felől, és úgy a pozsonyi kamarának, mint a primás és a nádornak véleményét kértek ki az iránt, melyik városban lehetne az országgyűlést legbiztosabban és legkényelmesebben megtartani. ²⁾

A pozsonyi kamara jelentésében előadta, hogy Pozsony városában és vidékén a pestis már szűnő félben van; mivel azonban az országgyűlés alkalmából sok ember fog összegyűlni, és pedig oly vidékekről is, hol a pestis uralkodik, félő, hogy az újra elhatalmasodik. Ennek folytán az országgyűlés színhelyéül Nagyszombatot ajánlotta, melynek egészséges fekvése van, és a hol az érseki palota a királynak és a plébánia épület Miksának befogadására alkalmas ³⁾. A nagyszombati tanács jelentéséből szintén kiderült, hogy e város területén és a közel vidéken a pestisnek nyoma sincs ⁴⁾. Oláh Miklós pedig oly értelemben nyilatkozott, hogy egészségi szempontból az országgyűlés akár Pozsonyban, akár Sopronyban vagy Nagyszombathban tartható meg; de ő — úgy látszik Soprony felé

¹⁾ Ferdinánd 1562. június 1-én elfogadta a porta által követelt békeponctokat.

²⁾ Miksa király 1562. május 26-án : »Casu quo sua Maiestas Caesarea propediem dietam in Regno suo Hungariae indicere velit, volumus ut cognoscatis, quamnam ciuitatem aptam et salubrem fore putetis, ubi eiusmodi Dieta nunc temporis citra periculum contagionis commodissime celebrari queat.« Eredeti fogalmazatok a bécsi titkos levéltárban.

³⁾ A pozsonyi kamarának 1562. május 31-én Ferdinándhoz és június 1-én Miksához intézett levele ugyanott.

⁴⁾ Nagyszombat város tanácsának 1562. május 26-án Ferdinándhoz intézett levele ugyanott.

hajlott, mert Nagyszombatról megjegyezte, hogy ott kevés lakás áll rendelkezésre, és szintűgy mint Pozsonyban, nagy drágaság uralkodik ¹⁾).

Ferdinánd királynak terve az volt, hogy az országgyűlés július 15-ére hirdettessék ki. És hogy a meghívóleveleket mielőbb szét lehessen küldeni, azoknak példányait, be sem várva a fennebbi jelentéseket, június elsején áttette Miksához, oly utasítással, hogy a magyar tanácsosok véleménye alapján, az üresen hagyott helyekre a várost, hová, és a napot, melyre az ország rendei összehívandók, igttattassa be; azon esetre pedig, ha alkalmas helyet találni egyáltalán nem lehetne, vagy más akadályok merülnének fel, azokat egészen tartsa vissza.

Ferdinánd még el sem küldötte a levelet, mely ezen utasítást tartalmazta, midőn tanácsosai oly körülményekre irányozták figyelmét, melyek az országgyűlés összehívásától kedvét elvették.

Minél többet gondolkodunk ezen országgyűlésről, — írja a fennebbi levél utóiratában — annál számosabb és nagyobb nehézségek merülnek fel, mind a hely és idő, mind a jelen viszonyok tekintetében. Nagyszombat városa a pestistől ment ugyan, de mivel az a közel vidéken és az ország több részeiben még mindig dül; attól lehet tartani, hogy ha mindenfelől sok ember gyülekezik egybe, főleg a forró júliusi napokban, a pestis Nagyszombatban is kitör, és vagy eredmény nélkül kell távozni, vagy a legnagyobb veszélynek leszünk kitéve.

Az idő is, mely rendelkezésre áll, oly rövid, hogy azalatt a fenforgó ügyeket alig lehet elvégezni. Minthogy ugyanis a korábbi országgyűlések többnyire hat hetet vettek igénybe, a következő kétségkívül még tovább fog tartani. Több napra van szükség, míg a koronázás módja megállapíttatik; e kérdés hihetőleg hosszú vitát fog támasztani, a rendek mindenfelét fognak szőnyegre hozni, és oly követelésekkel lépnek fel, a melyeket alaposan meg kell fontolni, mert részben bizonyára teljesíthetetlenek lesznek.

¹⁾ Oláh Miklósnak 1562. május 30-án Miksához intézett levele ugyanott.

Továbbá a magyarok buzgó, fáradhatatlan és tolakodó kérelmezők gyanánt ismeretesek; ha tehát látni fogják, hogy a király az országgyűlés befejezését siettetni kénytelen, súlyos és gonosz követelésekkel fognak alkalmatlankodni, a melyeket a királynak, nem csekély kárával, teljesítenie kell, ha maga idején akar ismét Prágában, a csehországi koronázáson megjelenni.

Ehez járul, hogy habár a török béke létrejöttét biztosan lehet remélni, a mennyiben a király a feltételeket elfogadta, kétséges, vajjon a budai basa és János-Zsigmond vissza fogják-e hadaikat vonni, és megtartják-e a fegyverszünetet. Mint-hogy pedig a magyar rendek csak akkor lesznek képesek és hajlandók megjelenni, ha a békesség biztosítottnak tekinthető, az országgyűlést csak akkor lehet kihirdetni, ha kétségtelen lesz, hogy a török és az erdélyi fejedelem a fegyverszünetet meg fogják tartani. Sőt ha ezek erre nézve ígéretet is tesznek, kérdés, hogy ha utóbb a koronázó országgyűlés kihirdetéséről értesülnek, nem fogják-e ígéretöket megszegni, és az országot megtámadni, hogy így az országgyűlésnek vagy létrejöttét akadályozzák meg, vagy feloszlását idézzék elő.

Végre hírek érkeznek Németország éjszaki részeiben készülő belmozgalmakról; ezeket, ha lángra lobbannának, a király Magyarországból nehezen volna képes eloltani.

Egyébkint Miksára bízta annak eldöntését: vajjon a magyar országgyűlés a kitűzött időben (július 15-én) csakugyan megtartandó-e, vagy pedig elhalasztandó. Figyelmeztette, hogy ha az előbbire határozna el magát, a meghívólevelek szétküldését a lehető legnagyobb sietséggel kell eszközölni, nehogy a magyar rendek későn gyűljenek egybe, és a meghívólevelek késedelmes szétküldésével mentsék ki magokat ¹⁾.

Miksa a magyar országgyűlés elhalasztására határozta el magát ²⁾. És az atyja által felhozott nehézségek mellett bi-

¹⁾ Ferdinánd királynak Prágából 1562. június 1-én kelt, és június 3-iki utóíráttal ellátott levele, eredetiben ugyanott. A magyar tanácsosokkal folytatott tárgyalásokról rövid említést találunk *Forgáchnál* is. Lib. XIII. p. 312 l.

²⁾ Miksa válaszirátát nem ismerjük. A spanyol állami levéltár egy

zonyára befolyással volt elhatározására *Nádasdy Tamás* nádornak épen ezen időtájban, június 2-án bekövetkezett halála, mely a jövő országgyűlésnek egy új fontos feladatot tűzött ki: a nádori méltóság betöltését, a mire az udvar mindig nehezen tudta magát elhatározni.

III.

Az 1562-ik év szeptember havában Miksa Prágában *Csehország királyává* koronáztatott, és két hónappal utóbb Frankfurtban római királylyá választatott.

Eszerint csak a magyarországi koronázás volt még hátra, hogy a Habsburgház ausztriai ágának hatalmi állása teljesen biztosítva legyen.

De a koronázás mellett, a pénzügyi viszonyok is sürgetően követelték a magyar országgyűlés összehívását. Négy év óta nem tartatott országgyűlés, és ennek következtében négy év óta Magyarország nem fizetett adót. Mivel pedig a magyarországi vég helyek őrhadainak ellátása nagy költségeket igényelt, ezeket kölcsönökkel fedezték, melyeket a magyar országgyűlés által megszavazandó adóból terveztek törleszteni,

Azonban ekkor új akadály merült fel. A *trienti zsinat* fejleményei 1563. elején Ferdinándot Innsbruckba hívták, és attól lehetett tartani, hogy hosszú időre fogják őt lekötni. Ennek folytán azon gondolattal kezdett foglalkozni, hogy a magyar országgyűlés az ő távollétében tartassék meg.

Ápril 30-án felhívta Miksát, hogy mind maga fontolja meg, mind a magyar tanácsosoknak véleményét kérje ki az iránt: vajjon tanácsos-e és lehetséges-e az ő távollétében a magyar országgyűlést megtartani, a melyen az adó megajánlásán és más közügyek elintézésén kívül, Miksa és neje is megkoronáztatnék? Ha igen, nem szükséges és illő-e, hogy a király maga helyett egyik testvérét, vagy más valakit küldjön

iratában (Copia de avisos mandados de Alemania y Francia al Cardenal Granvela en 18 de Junio de 1562.) olvassuk: »Caesar Comitia Hungarica, postquam et pestis in pluribus illis locis grassatur, et arma nondum plene nosita sunt, ad aliud commodius tempus distulit, idque maxima totius aulae postrae laetitia; videbamus enim, si comitia illa processissent, necessitatem nobis impositam vitam Ambaxiatorum ad aliquot menses vivere.«

az országgyűlésre, a ki az ő nevében a magyarországi rendeket felszólítsa, hogy Miksát »mint első szülött fiát és igaz örökösét« a magyar szent koronával díszítsék fel?« Ha pedig a koronázás csak a király jelenlétében történhetik meg, vajon nem tanácsos-e, hogy egyelőre csak adó megszavazása végett hivassék össze az országgyűlés, mely az ő távollétében, Miksa vezetése mellett tartatnék meg? Végre vajjon az egyik és másik esetben is szükséges lesz-e a nádori méltóságot betölteni? ¹⁾

Miksa ezen levél vétele után, a magyar tanácsosokat Bécsbe hívta. Május tizedike táján a következők gyűltek össze: *Oláh Miklós* primás, *Gregoriancz Pál* győri püspök, *Kecessi András* veszprémi püspök, *Báthori András*, gróf *Zrinyi Miklós*, *Batthyányi Ferencz*, *Tahy Ferencz*, *Bánffy István* és *László*, *Dobó István*, *Merei Mihál* és *Petheő János*.

Ezek több napon át különféle ügyekről, a véghelyek megerősítéséről, a hadak ellátásáról sat. tanácskoztak. E közben — kétségkívül az udvarból érkezett felszólítás folytán — a tanácsosok egyike szőnyegre hozta Miksa királylyá választásának ügyét, vagy is azt az indítványt, hogy a király kérésék fel, engedje meg még életében fiát utódjává választatni. Az értekezlet egyhangú helyesléssel tette ezt magáévá. És határozatát oly módon terjesztette a király elé, mintha a kezdeményezés egészen a tanácsosok köréből indult volna ki.

»Megfontolva — így szólnak — első sorban Felségednek, azután Magyarországnak, a magunk és Felséged egyéb hű alattvalóinak helyzetét; a veszélyt, mely mind a törökök, mind János király fiának részéről fenyeget; végre az eszközöket, a melyek a jövő bajokat és csapásokat elhárítva, az országnak, Felségednek és fenséges gyermekeinek, legkegyelmesebb urainknak, javát és hasznát előmozdíthatják: a hű tanácsosok kötelességét teljesíteni óhajtván, el nem mulaszthattuk Felségednek figyelmét egy nehéz és nagyfontosságú ügyre, a mely nemcsak a közjót, hanem Felségednek és fenséges gyermekeinek magán érdekeit is illeti, alázattal felhívni, és az iránt Felségedhez hódolattal folyamodni.«

¹⁾ Ferdinánd király ápril 30-iki levelének eredetija, elrongyolott állapotban, ugyanott.

Emlékeztetik, mily régóta és mily gyakran tanácsolták és kérelmeikkel is ostromolták, hogy Miksának magyar királylyá megválasztatását és koronáztatását mielőbb eszközölje.¹⁾ Most megújítják ezen kérelmököt, és remélik, hogy »tolakodásukat« megbocsátandja és jó néven fogja venni. A szeretet és hódolat, a melylyel iránta viseltetnek, sugallja javaslataikat.

Ugyanis míg egy részről a török Magyarország tálnyomó részét elfoglalván, fegyver hatalmával védelmezi; más részről pedig János király fia Magyarország királyának címézi magát, és a török barátságra támaszkodva, az egész ország birtoka után vágódik: Magyarország azon kis része, a mely még a királyt uralja, a legnagyobb veszélyben forog. Remélik ugyan, hogy míg a király él, az ellenség nem fogja az ország ezen csekély maradványait magához ragadni, azonban halála esetére a trón betöltése körül különféle nehézségek fognak felmerülhetni, a melyek az országot a legnagyobb veszélybe dönthetik. Mert ha II. Ulászló és II. Lajos uralkodása alatt pártviszályok keletkezhettek, és azokat még ekkoráig sem lehetett lecsendesíteni; attól kell tartani, hogy a király halála még nagyobb zavarokra fog alkalmat szolgáltatni.

E miatt kívánatosnak tartják, hogy Miksa haladék nélkül királylyá választassék és koronáztassék; annál inkább, mert most még életben vannak a tanácsosok között olyanok, a kik koruk, tapasztalásuk és előzményeik által némi tekintélyt vívtak ki, de hosszú életet már nem ígérhetnek magoknak, és a kik helyökbe lépnek, talán nem fognak oly őszintén a királyi házhoz ragaszkodni; hön óhajtják tehát, hogy még haláluk előtt történjék meg a király utódjának megállapítása, és ha ez megtörtént, nyugodtabban fognak meghalni.

Valószínű, hogy a király halála esetére, az ő fiaival szemben, a szultán János király fiát fogja támogatni; ellenben ha Miksát most megválasztja és megkoronáztatja, e zavaroknak elejét veszi. Használja fel tehát a most kínálkozó kedvező alkalmat, a mely talán többé vissza nem tér.

A »választás«-tól nem kell megijedni. Ez ugyanis abban

¹⁾ Úgy látszik oly felterjesztéseikre utalnak, a melyek nem maradtak reánk.

áll, hogy ha a királynak fiai vannak, azok közül egyik és pedig az elsőszülött választandó. Ha ellenben a király elmellőzné a választást, félő, hogy az ország rendeit magától elidegeníti, és új pártoskodásra és zavarokra ad alkalmat.

A mennyire gyenge volt a választásra vonatkozó észrevétel, annyira könnyelműen jártak el a tanácsosok egy másik nehézség tárgyában. Az az aggodalom is felmerült, hogy *nádor nemlétében* a választás és koronázás nem történhetik meg. A tanácsosok nem az ország törvényeit, névszerint a nádori méltóság jogait szabályozó 1486-iki törvényeket tekintették meg, hanem a *krónikákat* nézték át, a melyekben azután, természetesen, semmit sem találtak, a mi amaz aggodalmat igazolta volna.

A választást és koronázást minden további halasztás nélkül javasolták végrehajtatni; az országgyűlés megnyitására augusztus 20-át, »a magyar nemzet apostolának« ünnept, helyül pedig Pozsonyvárosát jelölték ki. Arról, vajjon a királynak a választás és koronázás alkalmával szükséges-e személyesen jelen lenni: tüzetesen nem szólottak; de feltételezésökből kitűnik, hogy azt mellőzhetetlennek tartották.¹⁾

A tanácsosokkal egy véleményben volt Miksa is, úgy a koronázó országgyűlés mielőbbi megtartásának, mint a király személyes jelenlétének szükségessége iránt. Az utóbbit — bár feleslegesnek látta az iránt a tanácsosokhoz kérdést intézni — behatóan indokolta. Kiemeli, hogy Magyarország a király kormánya alatt álló többi országok felett *némi elsőbbségnek* örvend,²⁾ minthogy pedig a király a prágai és frankfurti koronázások alkalmával jelen volt, ha a magyarországi koronázáson biztosok által képviseltetné magát, a magyarok ezt megvetés jeléül tekintének. Továbbá kétségtelen, hogy az országgyűlésen oly ügyek fognak felmerülni, a melyeket a király hozzájárulása nélkül nem lehet elintézni, és távollétében is hozzá kellene átküldeni; az ebből keletkező késedelem a ma-

¹⁾ A magyar tanácsosoknak 1563. május 13-án Bécsből Ferdinándhoz intézett felterjesztésük. Eredetije, mely 12 aláírással és gyűrűpecséttel van ellátva, a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ »Constat enim Regnum Hungariae praec caeteris Mtis V. C. Regnis quadam praceminentia gaudere.«

gyar rendeket bizonyára türelmetlenekké tenné és elidegenítené. Még nagyobb volna a nehézség, ha a király és a rendek között nézetkülönbség merülne fel.

Attól is kell tartani, hogy a király távollétében, a rendek számosabb, súlyosabb és bonyolultabb kívánatokkal fognak fellépni, azon reményben, hogy tőle (Miksától), a ki ügyeikbe nincs eléggé beavatva, könnyebben fognak kedvező választ kieszközölni. Ellenben ha a király személyesen jelen lesz, a rendek készségesebben fognak engedelmeskedni, és a nehézségeket is könnyebben lehet elhárítani.

»A milyen szelleműek ezek az emberek« kettőjüknek is elég dolgot fognak adni, míg őket a méltányosság határai közé vezethetik.

A királynak a trienti zsinat színhelye közelében tartózkodását ez idő szerint nem tartja szükségesnek; a mit fejtegetve, nem mulasztja el a zsinat szervezete, tárgyalási módja és eredményei felett pálcát törni. És minthogy a magyar országgyűlésen tárgyalandó ügyek az egész keresztény világ javát illetik, újra kéri, hogy az országgyűlést mielőbb hívja össze, és azon személyesen jelenjék meg ¹⁾).

Ferdinánd király fiának és tanácsosainak felterjesztéseiből meggyőződött a felől, hogy a magyar országgyűlés megtartása tovább nem halasztható; hogy a koronázásnak is múlhatatlanul meg kell történni; és végre hogy az országgyűlés és koronázás az ő személyes jelenléte nélkül meg nem tartható.

Minthogy pedig a trienti zsinaton is a viszonyok oly alakulást vettek, a mely Insbruckból való eltávozását megengedte; elfogadta azt a javaslatot, hogy az országgyűlés augusztus 20-ára Pozsonyba hívassék össze.

Válasziratában magasztaló kifejezésekkel halmozza el a magyar tanácsosok hűségét, melynek, midőn Miksa megválasztatását sürgették, újabb jelét adták. Örömmel fogadja azt a nyilatkozatot is, hogy a koronázás a nádori méltóság betöltését nem követeli; »ekként — úgy mond — többféle nehéz-

¹⁾ Miksának 1562. május 16-án atyjához intézett levele. Eredetije ugyanott.

ség és viszály háríttatik el; egyébkint is a nádor ellátása nagy költségeket okoz, és kevés hasznot szokott hajtani«¹⁾).

Kifogása a királynak csak egy volt: és pedig az ellen, hogy a tanácsosok ismét szóba hozták a *választást*. Az a magyarázat, melyet ők adtak, nem nyugtatta meg. Kiemelte, hogy a választást mellőzve, semmi újítást nem kíván, sőt inkább a régi gyakorlathoz ragaszkodik, minthogy II. Ulászló király iratában, melylyel az ország rendeit a koronázó országgyűlésre összehívta, a választásról nincsen szó. Figyelmezteti tanácsosait, hogy midőn két év előtt ezen ügy tárgyalatott, ők magok is megnyugodtak a »választás« elhagyásában.

Eunnek folytán felhivta Miksát, hogy az országgyűlési meghívóleveleket azon formában, mely két év előtt állapított meg²⁾), állíttassa ki, és a példányokat aláírás végett mielőbb küldje Innsbruckba³⁾).

A magyar tanácsosok Bécsben bevárták a királyi határozatokat. Midőn ezekről tudomást nyertek, siettek köszönetüket fejezni ki a miatt, hogy a koronázó országgyűlés tárgyában hozzá intézett kérelmeket teljesítette.

Azonban a »választás« kifejezésnek elhagyását nem helyeselték. Nem tagadták ugyan, hogy két év előtt e tekintetben engedményt tettek, de csak azért, mert mint tanácsosok nem tartották illendőnek a királyi kívánattal szemben élesebb ellenállást fejtetni ki, minél fogva a meghívólevél szerkesztését a királyra hagyták.

Újra hangsúlyozták, hogy Magyarországon mindig választás útján történt a trón betöltése, habár a választás egyedül a király fiaira, és első sorban az első szülöttre vonatkozott. Az Ulászló-féle meghívólevélben a választásról nincs ugyan említés téve, de bevezető soraiból kitűnik, hogy e meghívólevél közrebocsátását megelőzték a rendekkel folytatott tárgya-

¹⁾ Ezt Miksához intézett levelében mondja, míg a tanácsosokhoz intézett leiratában csak röviden említi, hogy nyilatkozatuk a fenforgó ügy sikerét nagy mértékben előmozdítja.

²⁾ L. 384 lapon.

³⁾ *Ferdinánd* királynak Innsbruckból 1563. május 25-én Miksához és a magyar tanácsosokhoz intézett leiratai, ugyanott.

lások, a melyek a választás kérdésére is kiterjedtek. Kivánják tehát, hogy a meghívólevélben a király által két év előtt megállapított kifejezések közé a *választás* is igtattassék be ¹⁾.

Midőn ezen kíváнатukat a királynak előterjesztették ²⁾ egyúttal megjelentek Miksa előtt, és ünnepélyesen kinyilatkoztatták, hogy azon esetre, ha a »választás« elhagyásából a jövő országgyűlésen nehézség vagy vita támadna, ezért magoktól a felelősséget elhárítják.

Miksa azon véleményben volt ugyan, hogy miután a király a meghívólevélben kérte kimondani, hogy a koronázás »az ország rendinek közmegegyezésével, tudtával és jóváhagyásával« fog történni, a mi a választással egyértelmű, tulajdonképen csak a kifejezések körül forog fenn nézetkülönbség; mivel azonban a magyarok kétségkívül fontos okok miatt ragaszkodnak a *választás* kifejezéshez, és annak elfogadásából jövőre sérelmes következtetéseket vonhatnának le: azt javasolta atyjának, hogy ne engedjen, és a meghívóleveleket a két év előtt megállapított formában küldje szét ³⁾.

Ferdinánd csakugyan nem engedett. Midőn határozatáról magyar tanácsosait értesítette, biztosította őket, hogy hű ragaszkodásukban legkevésebbé sem kételkedik, és kifejezést adott azon reményének, hogy miként ő maga semmi újítást nem akar behozni, viszont ők is mind magok meg fognak nyugodni elhatározásában, mind pedig a többi rendekre is hatni fognak, hogy semmi olyas újítást ne akarjanak behozni, a miből fiaira és udódaira, Magyarország jövődöbéli királyaira sérelem származhatnék ⁴⁾.

¹⁾ A király által megállapított szövegezés így hangzott: »Maximilianum . . . in legitimum post nos Hungariae Regem recipiendum, pronuntiandum, declarandum, recognoscendum, et accedente communi consensu, scitu et approbatione Ordinum et Statuum Regni . . . coronandum decreuimus.« A tanácsosok a »recognoscendum« után az »*eligendum*« szót kívánták beigtattatni.

²⁾ A magyar tanácsosok felterjesztését nem ismerjük. Tartalmát megismerteti Miksának június 3-án atyjához intézett levele, és Ferdinándnak június 8-án a magyar tanácsosokhoz intézett leirata.

³⁾ *Miksa-nak*: 1563. június 3-án Ferdinándhoz intézett irata ugyanott.

⁴⁾ A királynak 1563. június 8-án a magyar tanácsosokhoz intézett leirata. Eredeti fogalmazata ugyanott.

IV.

Ferdinánd király 1563. június 6-án irta alá Innsbruckban a *meghívóleveleket*, melyekkel a magyar országgyűlést augusztus 20-ára Pozsonyba kihirdette. »A mely gyűlésen — úgy mond — az ország védelmét és javát illető ügyeket szokás szerint tárgyalatni kívánjuk. Továbbá, mivel Magyarország karai és rendei több országgyűlésből folyamodtak hozzánk, hogy valahányszor az országból eltávozzunk, a fenséges fejedelem Miksa római és csehországi király legkedvesebb fiunk közöttük maradjon, és az országnak gondját viselje; meggondolva azt is, hogy miután Isten kegyelméből a császári méltóság magaslatára emeltettünk, nemcsak Magyarország, hanem az egész keresztény világ kormányzásának gondja nehezedett reánk, minél fogva gyakran és hosszabb időre kell, épen ezen ország javára, távol lennünk: e miatt az említett fenséges fejedelmet . . . az ő fensége iránt viseltető atyai szeretetünk által indítatva, és összes híveink javát tartva szem előtt, utódunkká, Magyarország törvényes királyává elfogadtatni, kijelentetni, kinyilatkoztattatni, elismertetni, és az ország rendjeinek közmegegyezésével, tudtával és jóváhagyásával, és az előttünk uralkodó magyar királyok elsőszülötteinél követett régi szokás szerint, a kellő ünnepélyességgel megkoronáztatni határoztuk. Nem kételkedünk, hogy nevezett fenséges fiunk, miként eddig az ország hasznát, üdvét és javát illető ügyek előmozdítása körül semmit sem mulasztott el, jövőben még nagyobb buzgalommal, erélyvel és gondossággal fogja az ország érdekeit felkarolni« ¹⁾).

A meghívólevelek szétküldése után megindultak a tanácskozások az országgyűlésen teendő *királyi előterjesztések* tárgyában.

A koronázás mellett az országgyűlés főfeladata az *ad* megszavazása volt; és pedig a király nemcsak a jövő évre, hanem a lefolyt négy évre is, a melynek tartama alatt országgyűlés nem

¹⁾ A Pozsony városához intézett példány, mely június 17-én érkezett oda, a város levéltárában.

tartatott, kívánt megajánlatni. És mivel 1559-ben meggyőződött arról, hogy a rendeket nem lehet rábírní, hogy az adót több esztendőre előre ajánlják meg ; felmerült az a gondolat, hogy a kamarai nyereség, vagyis a 20 dénárnyi adó, mely régi időkben minden jobbágytelek után évenként behajtatott, ezentúl ismét az országgyűlési ajánlatoktól függetlenül hajtassék be. A király már 1561-ben, országgyűlésen kívül be akarta hajtani a kamarai nyereségét. A magyar kamara abban a véleményben volt, hogy arra joga van. De a magyar tanácsosok határozottan ellenezték ; minélfogva abban maradt. ¹⁾

A király tehát most a pozsonyi kamara véleményét kérte ki az iránt, mikép kelljen ezen ügyet az országgyűlésen előadni, és mily egyéb pénzügyi törvények alkotását szorgalmazni.

A *kamara* természetesnek találta, hogy az országgyűlést adó megszavazására kell felhívni. Azonban figyelmeztetett arra, hogy habár most nagyobb adót lehetne követelni, mert négy éven át semmitsem fizettek, óvakodnia kell túlságos követelesek által a rendeket felingerelni, és Miksától elidegeníteni ; annál inkább, mert a rendek hangsúlyozták, hogy habár a négy év alatt nem fizettek adót, a királyi hadak nagy pusztítást okoztak, sok helyen a jobbágyokat kifosztották, úgy szólván kiirtották ; továbbá a megyék nagy összegeket előlegeztek a hadaknak, katonákat állítottak, élelmi- és hadiszereket szolgáltattak és fuvaroztak. Ha ezen körülmények nem forognának fenn a rendeket arra is fel kellene szólítani, hogy mindenki tehetsége szerint járuljon a közszükségek fedezéséhez. Most azonban annál inkább ellenszegülnének, mivel arra hivatkozhatnak, hogy a fegyverszünet tartama alatt háború veszélye nem forog fenn. Elég lesz tehát, ha a rendek minden jobbágytelek után két részletben fizetendő három forintot szavaznak meg.

Helyes, hogy a kamarai nyereség behajtása körül a régi gyakorlat visszaállíttassék. Azt mindenkor királyi jövedelemnek tekintették, melyből az udvar költségei fedeztettek ; országgyűlés nélkül is behajtották, és pedig fejenként minden jobbágy után. Ennek következtében a 20 dénár kamarai nyereség nagyobb értéket képvisel, mint egy forintnyi adó.

¹⁾ Ezt a pozsonyi kamara 1563. augusztus 18-iki felterjesztésében említi.

Továbbá a kamara javasolja, hogy a király az országgyűlésen a porták összeszámitásánál előforduló gyakori visszaéléseket adja elő. Nem ritka az az eset, hogy 40—60 porta helyett csak 6—10 után fizetnek adót. Ugyanis a földesurak pressiót gyakorolnak a bírákra, kik annyi portát vállanak be, a mennyit amazok akarnak. Sok földesúr azután az eltagadott porták után maga számára hajtja be az adót. Minthogy pedig ez inkább az országra, mint a királyra hátrányos: oly módozatot kell megállapítani, a mely a visszaéléseknek elejét vegye. A kamara nézete, szerint mindenek előtt az adószedőknek nem szabad megelégedni a bírának esküjével, minthogy azok egészen a földesuraktól függenek, mintegy rabszolgáik. Azt kell tehát megállapítani, hogy minden jobbágy, ki földesurának censust fizet és hat forint értéket meghaladó vagyonnal bír, tartozék adót fizetni; minden megyében egy esküvel lekötött tekintélyes nemes járja be az adószedővel a falvakat, az utóbbinak pedig a megadóztatott porták számával arányban álló jutalom biztosíttassék; ha kétség merül fel, vajjon valamely jobbágy adóköteles-e, szomszédaitól kell eskü alatt vallomást kérni. A kézművesek adómentessége megszüntetendő. Az adóhátralékok minden módon behajtandók.

A *vámokra* is fel kell hívni az országgyűlés figyelmét. Mivel ugyanis a kereskedőket több helyen túlságosan terhelik, meg kell állapítani a vámdíjakat. Továbbá minthogy a vámok folyvást szaporodnak, a II. Lajos halála óta felállított vámoknak birtokosait fel kell szólítani, mutassák elő a királyi leveleket; a mennyiben ilyenekkel nem bírnak, a váموkat meg kell szüntetni, valamint azokat is, a melyek a vizsgálat alkalmával feleslegeseknek bizonyúlnak, a melyekhez a száraz váموk kivétel nélkül tartoznak.

A *harminczadok* tekintetében, törvénybe kell igdatni, hogy a nemesek az üzleti célból szállított áruk után a ^{nem}nemes-ségre nem tarthatnak igényt. »Ugyanis a főurak és nemesek, a nyereségvágy által indítatva, annyira belebocsátkoztak az üzérkedésbe, hogy e térről az alsóbbrendűeket majdnem egészen leszorították.« Minthogy gyakran megtörténik, hogy a harminczadoknál alkalmazott tisztviselőket bántalmazták, megsebesítik és megölik; habár a király a szolgálai ellen elkö-

vetett sérelmeket maga is megtorolhatná, az országgyűlés szabja meg a büntetést.

A nemeseknek magvaszakadtával a koronára szállott jószágok tárgyában, a régi törvényes eljárás, a korona hátrányára és gyalázatára egészen megváltozott; sőt a bírák rendszerint szándékosan késleltetik az ily ügyek felvételét és letárgyalását; minélfogva azok, kik ily jószágokat királyi adományul nyernek, gyakran éveken át nem léphetnek azok birtokába. Vissza kell állítani a régi eljárást, a mely szerint az ily ügyeket soron kívül is fel kellett venni és egy év alatt letárgyalni.

Végre panaszt emel a kamara a miatt is, hogy a földesurak jobbágyaikat eltiltják a kamara által bérlett tizedeknek a véghelyekre szállításától; minélfogva ezek már díjért sem hajlandók szállítani, és így a bor és gabona megromlik. De ez ügyben jobb az urakkal magán úton tárgyalni, és a kamara érdekeit biztosítani ¹⁾.

A *király* ezen javaslatokat az *udvari kamarához* tette át, véleményadás végett.

A német tanácsosok azon nézetnek adtak kifejezést, hogy az országgyűlést jelentékeny segélynek megajánlására kell birni, mert különben nem lehet várni, hogy más országok Magyarország védelmére áldozatokat hozzanak.

Mindazáltal ők is abban a véleményben voltak, hogy a király csak *három forintnyi* adó megszavazását kívánja, de legalább 3 vagy 4 egymásután következő évre.

A kamarai nyereség behajtása a korona jogaihoz tartozik, mindig a királyt illette, bár az utóbbi esztendőben kiment a szokásból. Komolyan kell visszaállítására működni. A király ne engedje magát elutasíttatni. Ne *kérje* annak megajánlását; egyszerűen *jelentse ki* a rendeknek, hogy azt ezen túl a régi szokás szerint fogja behajtani. És hogy annál könnyebben érthessen czélt, a főurakat és némely megyék alispánait előlegesen magán úton rá kell bírni, hogy a királyi nyilatkozatban nyugodjanak meg.

¹⁾ A pozsonyi kamara 1563. július 31-én kelt felterjesztésének eredetije a bécsi udvari kamara levéltárában.

Mivel a múlt esztendőben némely megyék adót fizettek, némelyek pedig, bár az ellenségtől semmit sem szenvedtek, nem adóztak; ajánlják, hogy az utóbbiakra külön terhet kell kivetni, minden esztendő után, melyben nem adóztak, egy forintot, vagy legalább a kamarai nyereséget kell velök megfizettetni. Ha ez nem történik, a megyék, a melyek adóztak, követelni fogják, hogy az általok fizetett összeg a jövő adóból számíttassék le.

Az adó behajtása tárgyában az 1559-iki országgyűlésen előterjesztett, de el nem fogadott, módoszatnak újólag való előterjesztését ajánlják.

Mivel a király többi országaiban a rendek fogyasztási adókat hoztak be, felvetik a kérdést, nem kellene-e azt Magyarországban is, például a borra, legalább a városokban behozni ¹⁾.

A vámok, a koronára szállott jószágok és bérlett tizedek tárgyában helyeselik ugyan a kamara javaslatait; de feleslegesnek tartják új törvények alkotását; csak a korábbi törvényeket kell végrehajtani. Felhívják a király figyelmét a megkoronázandó király részére megajánlatni szokott tiszteletdíjra. Végre megemlítik, hogy szőnyegre kellene hozni az országgyűlésen a pénzverés ügyét is, de mivel e tekintetben alig van sikerre kilátás, azt hiszik, hogy be kell várni, míg magok a magyar rendek teszik a kezdeményezést.

A király — augusztus 13-án Ebersdorffban — az udvari kamara javaslatait, a fogyasztási adók behozatalára vonatkozó egy pontnak kivételével, magáévá tette ²⁾, és oda utasította a pozsonyi kamarát, hogy azok tekintetbevételével az országgyűlési propositiónak pénzügyi részét készítse el.

Azonban a pozsonyi kamarának ama javaslat több pontja ellen kifogásai voltak. Mindenek előtt mellőzendőnek tartotta

¹⁾ Úgy hiszem, hogy a »Weingelt« alatt fogyasztási adót kell érteni.

²⁾ A bécsi udvari kamara levéltárában megvan az udvari kamara felterjesztésének kivonata, melynek egyes pontjai alatt ott állanak a megjegyzések »Placet,« — »Placet Caesari,« — »Intermittatur« (a közvetett adókra nézve), — »Inquiratur« (a koronázási tiszteletdíjra nézve); és az irat végén »Decretum in Eberstorff 13 augusti.«

azt a kívánatot, hogy a rendek az elmúlt négy esztendőre egy-egy forintnyi adót utólag ajánljanak meg; mert előrelátták, hogy az nagy ingerültséget szülne. Hasonlag azon nézetben volt, hogy a múlt években némely megyékben történt adó-megajánlásról is hallgatni kell. Ellenben helyeseli, hogy a király a kamarai nyereségnek rendes behajtására ne *kérjen* felhatalmazást; csak jelentse ki, hogy elhatározta azt ezentúl minden esztendőben behajtani, és ezt igttattassa törvénybe.

Habár a király a régibb törvények megújítását nem tartja szükségesnek, a kamara ajánlja, hogy a koronára szállott jószágok ügyét terjeszsze elő, ha nem is mindjárt az országgyűlés megnyitásakor, legalább később a tárgyalások folyamában, és újíttassa meg a Mátyás király idejében hozott törvényeket. Ugyanezt javasolják a vámokra nézve is, mert ezek tárgyában sok törvény alkottatott ugyan, de még végre nem hajtattott.

A bérlett tizedek szállításáról soha sem intézkedtek az országgyűlések. A jobbágyok nem kötelesek oly távol helyekre szállítani a tizedeket. Ennek folytán kívánatos e kérdést is törvény által intézni el. Ha ez nem történhetik meg, akkor legalább magán úton kell az urakkal tárgyalni.

A király kérdést tett, vajjon Bakics Pál ügyét, ki a holiczi harminczados szolgáját fegyverrel kézzel fogságba hurcolta, az országgyűlés elé kell-e terjesztetni. A kamara ezt nem tartja szükségesnek; az országgyűlés befejezése után a királyi ügyigazgató indítsa meg ellene a rendes eljárást ¹⁾.

Azon kérdések között, melyek iránt magyar és az udvari kamarák között nézetkülönbség forgott fenn, csak egynek volt nagyobb fontossága. És ez az volt: vajjon a király kívánjon-e az elmúlt négy esztendőre is utólag adót megszavaztatni?

A király oda utasította német kamarai tanácsosait, hogy ezen kérdést a pozsonyi kamarával tárgyalják. Ez megtörtént. Az eredmény az volt, hogy az udvari kamara meggyőződött a magyar kamara álláspontjának helyessége felől. Azt ajánlotta a királynak, hogy a múltra nézve mondjon le igényeiről; mert

¹⁾ A pozsonyi kamarának 1563. augusztus 18-án kelt felterjesztése Eredetije ugyanott.

ha ezt nem teszi, a legfőbb érvtől fosztja meg magát, a melynek alapján a jövő évekre nagyobb adó megajánlását sürgetheti. Mindazáltal azt javasolta, hogy az adó megszavazása után igyekezzék az egyes megyéket és városokat rábírni, hogy az általok előlegezett összegeket ne kívánják a jövő adóból leszámíttatni; remélték, hogy ez sikerülni fog.

A király megnyugodott, és kívánatáról lemondott ¹⁾.

Ugyanakkor az *udvari hadi tanács* is, a király felhívására, előadta azokat a hadügyi vonatkozású pontokat, melyeket a proposíciókba felvételni szükségesnek velt.

Első sorban a véghelyeknek élelmi szerekkel való ellátására irányozta a király figyelmét. Mivel ugyanis az a visszaélés kezdett meghonosulni, hogy némely üzérek olcsó áron összevásárolták az élelmi szereket és azután drágán bocsátották áruba; javasolták, hogy a kapitányok legyenek felhatalmazva ily üzéreknek készleteit lefoglalni és azt az árt fizetni, melyet a rendek által választandó biztosok és a kapitányok képviselői együttesen fognak megállapítani. Az országgyűlés általán intézkedjék az élelmiszerek árának szabályozásáról azoknak és a hadiszereknek szállításáról.

Továbbá némely urak és nemesek gyakran fordultak a királyhoz kérelmekkel, hogy az általok birt erősségeket őrséggel és egyéb szükségeseikkel lássa el, ő pedig e kérelmeknek elintézését a jövő országgyűlésre halasztotta.

Azonban minthogy oly nagyszámú erősségeknek ellátására nem képes, és ezeknek egy része annyira el van hagyatva, hogy többé védelmi állapotba nem is helyezhető: az országgyűlésen ki kell jelölni a véghelyeket, melyeknek fenntartása az ország érdekében áll, s ezeket a király el fogja a szükségességekkel látni; a többieket le kell rontatni, vagy pedig a birtokosok kötelezzék magokat azoknak kellő ellátására.

A fenntartandó véghelyeknek megerősítésére a rendek ingyen munkákat ajánljanak meg.

Végre a hajdúk garázdálkodásainak megszüntetéséről is intézkedni kell. ²⁾

¹⁾ Az udvari kamara felterjesztésének kivonata, mely alatt áll »Placet Caesari. 7. sept. 1563.« ugyanott.

²⁾ Az udvari haditanács dátum nélküli felterjesztése a bécsi titkos levéltárban.

A király mindezen pontoknak a proposíciókba való felvételét haladéktalanul elrendelte. ¹⁾

V.

Mialatt az udvart a királyi proposíciók szerkesztése foglalkoztatta, ugyanakkor megtörténtek az előkészületek, hogy a koronázás a lehető legnagyobb fényvel hajtassék végre. A csehországi és ausztriai urakhoz, úgy szintén a német birodalom több fejedelmeihez felhívás intéztetett, hogy számos és fényesen felszerelt fegyveres néppel gyülekezzenek Bécsbe, Miksát Pozsonyba kísérendők. ²⁾

Hasonló felszólítás ment *Oláh Miklós* primás részéről a magyar urakhoz. ³⁾

És ezek, valamint a megyei és városi követek csakugyan szokatlanul nagy számban sereglettek egybe, úgy hogy a rendeknek és kíséretöknek befogadására a város nem volt elég-séges. Számosan a falakon kívül sátrak alatt táboroztak. ⁴⁾

A *főrendek* soraiból megjelentek: *Oláh Miklós* primás, *Verancsics Antal* egri, *Bornemissza Pál* nyitrai, *Gregoriancz Pál* győri, *Forgách Ferencz* nagyvárad, *Dudics András* csanádi, *Kewessi András* veszprémi, *Ujlaky János* váci püspökök; *Báthory András* országbíró, *Erdődy Péter* horvátországi bán, *Zrinyi Miklós* tárnokmester, *Dobó István*, *Bánffy László* és *István*, *Batthyányi Ferencz* és *Kristóf*, *Tahy Ferencz*, *Petrényi Gábor*, *Báthory Miklós*, *Zay Ferencz*, *Frangepán István*, *enyingeri Török Ferencz*, *Dersffy István*, *Balassa János* sat., és számos főrangú ifjú. ⁵⁾

¹⁾ A bécsi titkos levéltárban megvan a hadi tanács, által előterjesztett pontoknak latin fordítása, ily czímmel »Translatio articulorum bellicorum in Conventu Posoniensi proponendorum.«

²⁾ Tilesch Lénárd körmöczi követnek 1563. augusztus 10-én Bécsből kelt jelentése.

³⁾ Június 10-én Bécsből felhívja Ungnád Ádámot, hogy 100 fényesen ruházott lovassal jelenjék meg. Ugyanazon napon Dobo Domonkost felszólítja, hogy 32 lovas kíséretében, sátrakkal ellátva, legalább öt nappal a kitűzött határidő előtt jelenjék meg Pozsonyban. (A budai kamrai levéltárban.)

⁴⁾ A körmöczi követnek fennebb idézett és a bártfai követeknek augusztus 23-iki jelentéseik.

⁵⁾ Közli a névsort *Kováchich Scriptores minores*. II. 146 — 149. ll.

A köznemesség Horvát- és Tótországából, Baranya, Tolna, Zala, Vas, Soprony, Mosony, Győr, Veszprém, Komárom, Pozsony, Nyitra, Esztergom, Bars, Hont, Nógrád, Borsod, Heves, Pest, Gömör, Külső- és Belső-Szolnok, Trencsin, Túróc, Liptó, Árva, Zólyom, Szepes, Sáros, Abaúj, Torna, Zemplén, Ung, Bereg, Ugocsa, Szatmár, Szabolcs, Kraszna, Marmaros, Bihar, Békés, Csongrád, Zaránd és Csanád megyékből gyűlt össze. Ezek mellett az alsó táblánál megjelentek kilencz káptalannak követei, több prépost és apát, végre 12 királyi és 9 bányavárosnak követei. ¹⁾

Az ország rendei ez alkalommal, miként szokatlanul nagy számban, úgy szokatlanul korán jelentek meg. Augusztus 21-én legnagyobb részben már együtt voltak. E napon tartotta az alsó tábla a szent-Ferencz-rendűek kolostorában első értekezletét, a nélkül azonban, hogy valamit határozott volna. ²⁾

A két nappal utóbb megtartott második értekezleten megjelent az alsó tábla elnöke : a *királyi személynök*. E tisztre a király pókateleki *Somori János* királyi ügyigazgatót nevezte volt ki (1562.) Mérei Mihály helyébe, a ki nádori helytartóvá neveztetett ki. Ezen utóbbi kinevezés a magyar rendek körében visszatetszést szült, minthogy annak jeléül tartották, hogy a király a nádori méltóságot üresedésben akarja hagyni. Az új személynök nem számíthatott emiatt kedvező fogadtatásra. És midőn magát a rendeknek bemutatta, azokat szolgálatkészségéről biztosította : kiemelte, hogy a király őt akarja ellen helyezte hivatalába. ³⁾ A köznemesség kineveztetése ellen nem tett ugyan kifogást, de sürgette, hogy Mérei az alsó táblánál foglaljon ülést, a mit azonban a főrendek nem engedtek meg. ⁴⁾

¹⁾ A bártfai követeknek augusztus 30-iki jelentése.

²⁾ A *bártfai követek* idézett jelentése : »Am 21. ist die gemeine Landschafft zusammen gangen in Kloster, und doch nur nichts andrs den wust Geschrey gewesen wie in yhren Schtulen Gewonheytt.«

³⁾ *Ugyanott* : »Am 23. Tag ist wyder ein Fersamlungh gewesen der Landschafft, do sich der Her Somori Jánosch Personalis praesentia außs neue der Landschafft erboten hott zu dienen, nach all seynen Fermugen, weyl yn ire Maiestat myt Gewalt in das Ampt gedrungen.«

⁴⁾ *Ugyanott* : Den Hern Merei Mihál hat die gemeine Landtschafft begeret gehabt zwischen sich zu kumen, das er auch willens, Sundern die

Az értekezleten felmerült az indítvány, hogy a főrendeket meg kell keresni, miszerint a köznemességgel karöltve tegyenek lépéseket az ország szabadságainak megoltalmazására. Azonban találkoztak, a kik a rendeket figyelmeztették, hogy a királyi proposíciók bemutatása előtt érdemleges tárgyalásokba nem bocsátkozhatnak. ¹⁾

E közben a köznemességnél élénk elégtétlenséget keltett az a hír, hogy Ferdinánd csak később fog Pozsonyba jönni, és az országgyűlés megnyitására Miksát küldi előre, a kit úgy kívánna a rendek által fogadtatni, mint a magyar trón jogos örökösét; a mitől a főrendek túlnyomó része nem idegenkedett.

A két király fogadtatásának módja, augusztus 24-én mindkét táblánál beható tanácskozásoknak és üzenet-váltásoknak tárgyát képezte. Végre sikerült a köznemességnek a főrendeket a is maga részére vonni. Mire egyértelműleg abban állapodtak meg, hogy küldöttséget bocsátanak Ferdinándhoz, a mely a következő üzenetet vigye át: az ország rendei nem szándékoznak megszabni hogy egyedül, vagy fiainak kíséretében tartsa-e bevonulását; felkérlik, hogy mint koronás királyuk mielőbb jöjön körükbe, és tudósítsa őket határozatáról ha Miksát magával hozza ez ellen nincs kifogásuk, de csak mint római és csehországi királyt, nem pedig mint magyar királyt fogják fogadni. Ellenben megválasztatása után újra ünnepélyesen fogadják, felajánlják neki a koronát, és tárgyalni fognak vele, úgy az általa teendő eskü, mint az ország egyéb szükségei iránt. Mert Magyarország nem örökös királyság,

grose Herschaft hatt es im nicht wollen fergunnen, sagend: wyr haben dir die hoch Ampt nycht befohlen, sunder Ihre Majestet, drumb kun wyr dir auch nicht bewilligen das du unter den gemainen Adel gehest, sunder her, bisz Ihre Majestat kumpt; wyl sie dyr es fergunnen, so seint wyr sz auch zufrieden.«

¹⁾ *Ugyanott*: »Den Tag yst das yhr Furschlag gewesen das der gemeyne Adel die Prelaten, Byschoff und Landtherrn darzu anlangen wolten, damytt sie tangleych mit inen umb die gemeine Freyheyten bey Iluren Majestaten anhalten wolten; doch weil sie von Ihrer Majestat noch kein Furtrag hetten, kunten sie von nichts handln.«

melyben a korona örökösödés útján száll át, hanem a szabad királyválasztás jogával bír. ¹⁾

A küldöttség tagjaivá megválasztattak : a főrendek részéről, *Verancsics Antal* egri püspök, *Dudics András* csanádi püspök, *Zrinyi Miklós* és *Perényi Gábor* ; az alsó tábla részéről: *Máté ítélőmester*, *Ormándi Demeter*, egy apát és *Kassa város bírāja* ²⁾.

Másnap, augusztus 25-én, az alsó tábla átküldött a fő-

¹⁾ *Ugyanott* : »Umb 8 Uhr des Tages hatten sich die grossen Hern beyrn Erzbyschoff, und die gemeine Landschafft ins Kloster fersamleth, do sie durch erwelete Personen eynander zu endpoten haben von Ihrer Kays. Maiestet furbringen. Und hat sich gleych den Tag angefangen was gruntliche czu handeln. . . Und yst der Beschlus und die Abfertygungh die : Die Landtschafft sol und kan Ihrer Maiestat nycht furschreyben ob er alein oder myt seynen Sönen kumen sol ; sunder sy beger Ihre Kays Maiestat als yhren gekronten ungryschen Königh myt Gnaden zu sich zu kumen, und das er in anzeygt was Ihrer Maiestat Wyllen sey ; alsden wolle die Landschafft rotschlagen und eine Andtworth geben. Kunt Maximilianus mytt, guth ; sie wollen yhn empfangen als einen Romischen und Behemischen Königh, nycht eynen Ungryschen. Sundern wen er erwelet wyrth werden zum Ungryschen Königh, wollen sie in darnach empfangen, das furtragen und anbyten, darnach handln von Ihrer Majestat neuen Eyd, und andern Notturften des Landes furtragen. Den das Ungerland wer nycht ein Erbland, das nach der Succession gink, sonder hat ein freies Wal.« Ezen tárgyalásokról szól *Giovanni Micheli* is, a velencei köztársaság bécsi követe, 1563. szeptember 21-iki jelentésében : »Le contentioni nati fra le Ungheri inanzi la venuta dell' una et l'altera Maestà in questa terra di Possonio, per quello si e poi inteso, sono state principalmente sopra l'incontrare et modo di riceuere il Serenissimo Re ; havendo l'ordine di nobili fatta grande instantia, che douesse prima entrar l'Imperatore, per incontrar et riceuer Sua Maesta Cesarea come loro Re, nel modo si conveniva ; et seguitasse poi il Serenissimo Re, per riceuerle come Re de Romani et figliolo de Imperatore, ma non come loro Re. Essendo sopra questo prevalso l'ordine di essi nobili con la pluralità de voti a quello delli Signori et delli Prelati del Regno, quali cosi voleuano riceuere indifferentemente come lor Re il Serenissimo Re de Romani come l'Imperatore. La qual resolutione fecero intendere a Sua Maestà.« . . . (Velencez bécsi követeinek jelentései — Dispaczi — a bécsi titkos levéltárban.)

²⁾ A bártfai követek idézett jelentése, a kik megemlítik, hogy mivel ama értekezleten a városi követek közül egyedül ők voltak jelen, ők az összes királyi városok nevében adták szavazatukat.

rendekhez, és felkérte ezeket, közölnék a beszéd szövegét, mely a király fogadtatása alkalmával az országgyűlés nevében fog tartatni. Ezek azt válaszolták, hogy nem tartják tanácsosnak a beszéd szövegét másolatban közölni ¹⁾, hanem két küldött által fogják az alsó táblának tudomására hozni.

Es csakhamar megjelent a csanádi püspök, Mérei Mihálylyal, a kik felolvasták úgy a Ferdinándhoz és ifjabb fiaihoz, mint Miksához intézendő beszédeknek latin szövegét, melyet azután magyar nyelven is megmagyaráztak. Mivel azonban az alsó táblánál az ily ügyek tárgyalása rendszerint nagy lármával szokott történni, a két beszéd megbírlására egy nagy bizottságot küldöttek ki, melyben minden megyének egy követe, a királyi és a bányavárosok egy-egy követe vett részt. Itt mindkét beszédben változtatásokat tettek. A Ferdinándhoz intézendő beszédből kitörölték azt a pontot, a mely őt a vallási tévelyek kiirtására hívja fel. A Miksához intézendő beszédre vonatkozólag pedig kívánták, hogy megválasztatása előtt ne címeztessék választott királynak.

Augusztus 26-án, míg az országgyűlési küldöttség Bécsbe utazott, a főrendek kíséretökkel együtt a Duna partjain elterülő síkságon díszgyakorlatot tartottak. Mintegy 2000-re ment a fényes ruházatban és fegyverzetben tündöklő lovasoknak száma.

A küldöttség augusztus 28-án ismét Pozsonyban volt, és meghozta a királynak írásba foglalt elhatározását. Ebben értesőkre adja, hogy mivel gyengélkedő állapotánál fogva, egészségének komoly veszélyeztetése nélkül, nem teheti ki magát azon fáradalmaknak, a melyekkel az ünnepélyes fogadtatás össze van kötve, maga helyett Miksát fogja küldeni, a ki a Németországból, Csehországból és más tartományokból összesereglett uraknak és nemeseknek kíséretében, augusztus 30-án tartandja bevonulását; míg ő maga szeptember elsején hajón fog megérkezni. Felhívja tehát a rendeket, hogy Miksát ugyan-

¹⁾ »Es wer nycht ganz sicher solche Abschryften auszutheilen den zubesorgen sie möchten in der Wyderparthei Hend kummen. (A lártfai követek jelentése,)

azon ünnepélyességgel fogadják, melylyel őt magát fogadták volna, és ha nem is tekinthetik őt királyuknak, tekintsék legalább úgy, mint *kijelölt és jövődöbeli királyukat*.

Ebben mind a főrendek, mind a köznemesség megnyugodtak, a mit a királynak újabb küldöttség által haladéktalanul tudomására hoztak ¹⁾.

Miksa augusztus 30-án, hétfői napon, indult meg Bécsből. Vele voltak fiai Rudolf és Erneszt, testvérei Károly és Ferdinánd. Több német fejedelem, a salzburgi érsek, hat sziléziai herceg és a boroszlói püspök csatlakoztak hozzájuk. Az egész menet mintegy három ezer lovasból állott. Kocsin követte a királyné, két leányával és udvarhölgyeivel. Mátyás óta az ország nem látott ily számos és fényes külföldi vendégsereget. Ezzel a kifejtett pompában versenyeztek a magyar rendek, kik augusztus utolsó napján, mintegy félmértöldnyire lovagoltak ki, és bevárták Miksát ²⁾.

Ott *Oláh Miklós* üdvözölte latin beszéddel, a melyet változtatlanul — nem véve tekintetbe az országos bizottság által kívánt kihagyásokat — mondott el.

Azzal kezdette, hogy talán csodálkozni fognak azon, hogy a magyarok csekély számban jelentek meg; de a lovasok és fegyveresek nagyobb része az ország határainál és végheleiben örködik. Tekintsék inkább őszinte és örömtől eltelt lelkeket, mint számukat. Örömük annál nagyobb, minél régebben vágytak Miksát körükben láthatni, és mert neje, gyermekei, testvérei által kísérve jelent meg. Ők azért gyülekeztek egybe, hogy az ő és örökösének tekintélyét, méltóságát és hatalmát erejükhöz képest emeljék. Nem kételkedik, hogy őseinek és atyjának minden erényeit örökölte. Szerencsét kíván neki, és Isten áldását esdi le reá, családjára és fejedelmi kísérvőire.

¹⁾ A bártfai követeknek és a velencei követnek idézett jelentéseik. Úgy szintén *Liszt* leírása Bélnél. Apparatus. 303. l.

²⁾ Miksa ünnepélyes bevonulásának részletes leírását találjuk a velencei követ idézett jelentésében, melyből kiemeljük, hogy szerinte a magyarok »*intutto al turchescho*« voltak öltözve; továbbá a körmőczi követek augusztus 31-iki, a bártfai követek szeptember 12-iki jelentésökben.

Vége a jelen- és távollevő rendeket kegyelmébe, az országot szabadságai- és kiváltságaival, pártfogásába ajánlja ¹⁾).

Miksa, ki mint csehországi király fogadta a magyar rendek tisztelkedését, a *boroszlói püspököt* bízta meg a válaszadással. Ez röviden szóllott. Biztosította a magyar rendeket hogy a király kegyesen fogadja üdvözlőket és hódolatukat s hogy kész Magyarország javát kitelhetőleg előmozdítani, azt szabadságai- és kiváltságaiban megtartani.

Miként a primás beszéde, úgy a boroszlói püspök válasza is élénk elégtétlenséget keltett azon nemesek sorai-
ban, kik a szónokokhoz közel állván, a beszédekert hallani képesek voltak ²⁾).

Erre Miksa folytatta utját a város felé, hol az esztergomi érsek palotájában szállott meg.

Másnap délután érkezett meg hajón Ferdinánd, kit úgy

¹⁾ Közli e beszédet egész terjedelmében *Liszt János* i. h. A velenzei követ idézett jelentésében e beszédéről írja: »L' Arcivescovo parlo in lingua latina, et secondo mi e poi stato detto da persona che lo sá, parlo in altra forma di quella che doveva, perche non muto punto di quello che haveva scritto et fatto vedere inanzi; lasciando, o fusse per oblivione come gia molto vecchio, o che lo facesse come molti vogliono studiosamente, tutta quella parte dell'oratione sua, che per decreto publico la mattina inanzi da alcuni deputati a cio era stata corretta e riformata, che era di haver levar tutte quelle parole che nell offerire e raccomandare il regno a sua Maestá dinotauano che ella ne fusse Re et essi suoi sudditi. Nondimeno, quel causa si fusse, l' Arcivescovo disse quello volse lui, et non lascio di pregare sua Maestá per la conservazione et mantenimento delli loro privilegi et giurisdizioni, come usano fare in simili occasioni li vassali verso il Principe.«

²⁾ A *velencei követ* írja: »Sua Maestá all' incontro facendoli responder similmente in latin per il Vescovo di Vratislavia, fece a questa parte della conseruatione delli suoi privilegi dirli, che lo farebbe, come si gia si assumesse l' autoritá et il dominio del Regno. Del quel modo di parlare fatto da sua Maestá, ma piu dell' Arcivescovo, si sdegnarono in modo tutti quelli nobili che erano la intorno, et con piu propingui haveano potuto udire, che da alcuni principali in poi al numero di cinque o sei delli altri alcuni (contra l' uso loro) non volsero andar a bacciar le mani di sua Maestá. Impero la cosa non e passata piu oltre.« A választ rövid kivonatban ismerteti a körmöczi jelentés is.

Miksa egész kíséretével, mint a magyar rendek is, a Duna partján várták, és a várakba kísérték ¹⁾).

Szeptember 2-án reggeli 9-órakor az ország rendei a várakba hívtak meg. Midőn együtt voltak, megjelent köriükben Ferdinánd, fiai által környezve. Nevében Seld György birodalmi alcancellár köszönetet mondott nekik, hogy meghívására oly nagy számban jöttek össze. Az országgyűlés összehívásának célját megértették ugyan a meghívólevelekből; bővebben kifejtve írásban fogja velök közölni kívánatait, a melyeket nyugodtan és késedelem nélkül vegyenek tárgyalás alá, és Miksának koronázására vonatkozó kívánatát készséggel teljesítsék ²⁾).

A királyi *propositió* csak a következő napon mutattatott be. Előbb a főrendeknél olvastatott fel, innen Mérei Mihál hozta át az alsó táblához, ki előbb az eredeti latin szöveget olvasta fel, és azután magyar nyelven is tolmácsolta.

A király előadja, mily buzgalommal és áldozatokkal igyekezett Magyarország állapotát jobbra fordítani, lakóinak békét és nyugalmat biztosítani. Igyekezeteivel fel nem hagyott, bár azokat ekkoráig siker nem koronázta, — a mi-ben Istennek »vétkeink« által kiérdemelt büntetését látja. Oly gyakran, a mint a körülmények engedték, összehívta a magyar országgyűlést is, a melynek azonban megtartását mintegy három év óta, a meghívólevelében kifejtett okok nem engedték meg. Most a végből hívta össze a rendeket, hogy velök az ország javát és védelmét illető ügyekről tanácskozzék, főleg pedig hogy elsőszülött fiát Miksát Magyarország királyává elfogadtassa, kijelentesse, és az ország rendeinek közmegegyezésével megkoronáztassa; egyrészről azért, mert előhaladott korában erőit hanyatlani érezi; másrészről pedig, mert az ország rendei ismételve kérték fel, hogy az ő távollétében Miksa az ország határai között tartózkodjék, és kifejezték azt az óhajtásukat, hogy mint elsőszülöttjét őt kívánják halála után uralkodójuknak birni.

¹⁾ Miksa és Ferdinánd bevonulásának leírását a fennebb idézett jelentésekben és *Lisztinél* olvashatni.

²⁾ A lőcsei követeknek szeptember 12-iki jelentése, és *Liszt* i. h.

Most tehát mielőbb vegyék tárgyalás alá Miksa »koronázásának« ügyét; olyanoknak mutassák magokat, a mint ezt Miksa érdekében tett gyakori folyamodásaik után várni lehet; mint hű alattvalók, teljesítsék uralkodójuknak kívánatát; és pedig úgy, hogy ezen ügy tárgyalása kelleténél hosszabb időt ne vegyen igénybe, mivel mind ők magok, kik nagy számban vannak együtt, mind azon idegen fejedelmek és urak, kik Miksát kísérték, a nagy költségek miatt, hosszú ideig nem várakozhatnak.

A koronázás után kész velők egyéb országos ügyekről és sérelmeikről tárgyalni.¹⁾

A királyi előterjesztés, egy részről azért, mert az ország szabadságainak visszaállításáról hallgatott, egyedül Miksa megkoronáztatásáról szólott, és e tekintetben is a választás mellőzése által a nemzet leglényegesebb jogát megtámadta: a köznemesség soraiban nagy felháborodást idézett elő, mely éles kifakadásokban nyilatkozott. Találkoztak, a kik merész nyilatkozatokat hallattak. »Most itt az ideje — mondák — hogy visszaállítsuk szabadságunkat. Egyik országgyűléstől a másikig ígéretekkel tartottak minket.« Sőt az arany bulla ellenállási czikkére is történt hivatkozás.²⁾

A főrendek ellenben el voltak határozva teljesíteni a király kíváнатát, és ez irányban szerkesztett válasz-feliratukat már szeptember 4-én, Mérei által, átküldötték az alsó táblához.

¹⁾ A lőcsei követek szeptember 12-iki jelentéséből tudjuk, hogy az előterjesztésnek ez volt lényeges tartalma, és több pontra nem terjeszkedett ki. A bécsi titkos levéltárban meg van ugyan a koronázás előtti propositiónak egy példánya, Ferdinánd sajátkezű javításaival. Ez azonban az adó megajánlásának ügyét, a vallási kérdést is, sat. tartalmazza. Kétségtelen, hogy később történt az a megállapodás, hogy az országgyűlésnek két propositió mutattassék be.

²⁾ A lőcsei követek írják: »Nach solcher Forlesung haben sie grosz Geschrey gehabt von des Landes Freyheyten, Ihrer Majestät ausz des Andree andern Königs den man den Jerosolimitanum nent decreto, 21. Artikl, die doch Ihrer Maiestät kaum angenehm und leydligh werden.« És a kassai követeknek (sajnos, elrongyolott) szeptember 4-iki jelentésükben: »Nach verlesung . . . propositcion hat der Mathe mester . . . offentlich gelesen, genomen aus den alten o . . . , yn welchen begriffen si die Freiheit des . . . worden der Khönig verpflicht und verbunden sein.« És Forgách i. h.

Azonban a köznemesség szónokai kijelentették, hogy mindenek előtt az ország szabadságain ejtett sérelmeket akarják előterjesztetni, és a nádori méltóságot betölteni; csak ha a király megígéri, hogy szabadságaikat fenn fogja tartani és a sérelmeket megszüntetendi, járulnak ők is Miksa megkoronáztatásához.

Az alsótábla határozatát átküldötte a főrendekhez, oly felhívással, hogy azt haladéknélkül a királynak tudomására hozzák.¹⁾

A főrendek, az udvar óhajta szerint, azt adták válaszul, hogy ők a nádori méltóság betöltését a koronázás előtt nem tartják feltétlenül szükségesnek; hogy a régi krónikák tanúsága szerint a királyok koronázása idejében a nádori méltóság ritkán volt betöltve; és nádorra csak akkor van szükség, midőn a király magvaszakadtával idegen fejedelem választatik királylyá.²⁾

A köznemesség állhatatosan ragaszkodott követeléséhez, és a főrendek ellenszegülése miatt úgy állott boszút, hogy a nádor választásának szükségességét azzal is indokolta, miszerint csak az képes a szegény nemeseket a hatalmaskodó főurak ellen megoltalmazni. Szeptember 6-ika, az egész nap, eredménytelen tanácskozások- és üzenetváltásokban telt el. Másnap az alsó tábla folyamodást szerkesztett Miksához, kit közbenjáróul kért fel. Ez nem utasította vissza e kérelmet, de a válasz, melyet Ferdinánd neki adott épen nem volt kielégítő. »A rendek — így szólott az agg király — ismerik előterjesztésünket, tudják mit kívánunk általuk tárgyaltatni: t. i. a koronázást, ha ez majd megtörtént, készek vagyunk min-

¹⁾ *A löcsei követek:* »Am 4. Tag Sept. Frue haben die Landherrn durch Herrn Merei yhre Antwort schriftlich dem gemeynen Adel ins Kloster geschickt, welches sie doch haben heysen endern; nemlich Ihrer Kais. M. zuvor ihre Freyheitt des Ungerlandes und Beshwerden fürzulegen, und wo Ihre M. sie bey solchen erhalten wollte, und bemühen mit Gottes Hülf solche Beshwer abzuwenden, so wyllgen sie alle das man Maximilianum krönen soll; doch das zuvor eyn Groszgraff gewelt werde nach des Landes Gewonheytt und Freyheytt. Und solches sol man den Landherrn um 3 noch myttag fürtragen, das sie es Ihrer Kais. M. auff eheste fürbringen.« És a *kassai* követek szeptember 4-iki jelentésök.

²⁾ *Lisztinél* i. h.

den egyéb szükséges dolgokat tárgyalni. Mivel tehát a koronázáshoz már megegyezéseket adták, ennek végrehajtását ne késleltessék.«¹⁾

E választ Miksának biztosai vitték meg a rendek körébe, kiket sikerült megnyugtattaniok, kilátásba helyezvén, hogy a koronázás után a király nem fogja ellenezni a nádorválasztást, és hogy Miksa támogatni fogja minden kívánataikat.²⁾

A köznemesség ezek után felhagyott a további ellenállással. Mire Miksa másnap, szeptember 8-án, neje pedig egy nappal utóbb, szent Márton egyházában, ünnepélyesen *megkoronáztatott*.³⁾

E szerint az udvar teljes diadalt aratott. A koronázás végrehajtatott, a nélkül, hogy azt a választás ténye és a nádori méltóság betöltése megelőzte volna.

Nagy mértékben feltűnő, hogy az ország rendei királyválasztási joguk megóvására komoly kísérletet nem tettek; és Miksának megkoronáztatásáról a törvénykönyvben említés sem fordul elő.

VI.

Szeptember 10-én az ország rendei ismét meghívtak a királyhoz, kinek nevében a birodalmi alcancellár köszönetet mondott készségükért, melylyel Miksát és nejét megkoronázták; egyúttal értesítette őket, hogy a többi ügyeket, melyek iránt velök tárgyalni óhajt, külön írásba foglalva fogja velök közölni.⁴⁾

Ezen *második királyi propositió* más nap olvastatott föl.

Ebben ismételve előadja mit és mennyit tett Magyarország védelmére. Többször hatalmas seregekkel kísérlette meg

¹⁾ A *Lőcsei követek* idézett jelentésében közlik a királyi választ. Ezen kifejezés »weyl aber die Krönung nun bewilliget« valószínűleg az alsó tábla azon nyilatkozatában találja megfajtését, hogy ha követeléseit teljesítettnek, kész Miksa koronázásához beleegyezését adni.

²⁾ A körömczi követek zárjelentése.

³⁾ A koronázási szertartást és az azzal kapcsolatos ünnepélyek leírását egy egykorú röpirat: »Kurtze und warhaffte Beschreybung.« Augsburg. Továbbá *Listi* i. h., és egy névtelen *Kovachichnál* Scriptores minores. I. 128—144. ll.

⁴⁾ A *Lőcsei követeknek* szeptember 12-iki jelentésök.

a hadiszerencsét. Most is Dalmátiától Erdély határáig a maga költségén tartja fenn és oltalmazza a véghelyeket. Eroppant költségekhez, melyek a királyi kincstárt már kimerítették, a rendeknek is hozzá kell járulniok. A király tekintettel van a rendek súlyos körülményeire is, és nem kíván többet, mint minden porta után három forintot megszavaztatni, habár a fenforgó szükség nagyobb áldozatokat igényelne. De mivel országgyűléseket nem lehet minden esztendőben összehívni, és azoknak megtartása nagy költséggel jár, a véghelyek őrsegeit pedig folytonosan és rendszeren kell fizetni: a három forintnyi adót négy egymásután következő esztendőre szavazzák meg.

A király értesült, hogy a múlt években megajánlott adókból befolyó összeg, némelyeknek lelkiismeretlensége következtében, igen mecsökkent; nehogy ebből az országra vesztély háramoljék, találjanak a rendek módot, hogy a porták lelkiismeretesen számíttassanak össze, és az adó behajtása pontosan történjék. Erre nézve legczélszerűbbnek látszik az 1546-ik évi országgyűlésen megállapított módozat, a mely szerint a kamara minden megyébe egy adószedőt küldjön ki, s ez a megye közönsége által választandó biztosnak kíséretében, az illető szolgabíró vezetése mellett járja be a helységeket, írja össze a jobbágyokat, a kik uraiknak censust fizetnek és 6 forintnál több értékű vagyonnal bírnak, a mennyiben pedig valamely jobbágyra nézve kétség merül fel, két szomszédját eskü alatt hallgassák ki. A szolgabíró, ki jobbágytelkeket eltitkol, fővesztéssel bűnhődjék.

A kézművesek, az oláhok, ráczok, ruthenek ép úgy tartozzanak adót fizetni, mint egyéb országlakosok. A kik az adó behajtását akadályozzák, az 1550-iki országgyűlésen megszabott módon bűnhődjenek.

És mivel köztudomású, hogy a *kamarai nyereség* a korona jövedelméhez tartozik, melyet rendszeren be szoktak hajtani, akár szavaztak meg külön adót, akár nem; a király kijelenti és rendeli, hogy az jövőben is évenként rendszeren behajtandó.

A rendek gondoskodjanak azon visszaélés megszüntetéséről, mely szerint némely üzérek az élelmiszereket összevásárolják, és azután drágán árulják a hadaknak; a királyi főka-

pitányok bírjanak hatalommal, hogy az ily üzereknek készleteit lefoglalhassák, és vegyes bizottság által megállapítandó áron megtarthassák. Továbbá rendelkezzenek az élelmiszerek árának szabályozásáról és azok szállításáról, nehogy a katonáknak alkalom adassék a szükséges czikkek beszerzése végett a falvakba kivonulni, és ott a szegény jobbágyokon zsarolásokat követni el. Hasonlag bizonyos rendszabályokat kell megállapítani a lövegek és hadiszerek szállítása tárgyában.

A király nem lévén képes a nagyszámú véghelyeket fenntartani, kijelölendők azok, a melyeknek fenntartása az ország védelmére szükséges; a többiek pedig lerombolandók. Ez már több ízben elhatározott, de Horvát- és Tótország rendei mindig elleneztek a várak lerombolását, a nélkül, hogy ellátásukról gondoskodtak volna. Most tehát a rendek vagy mutassák ki, mily módon tarthatók fenn a király terhelteése nélkül, vagy pedig adják megegyezésüket lerontásukhoz.

Ajánljanak meg a fontosabb véghelyek (a Dunántúl: Győr, Babocsa, Pápa sat.; a Dunán innen: Léva, Korpona, Szent-Endre sat.) megerősítésére ingyen munkákat. Az 1559-iki országgyűlésen megajánlott ingyen munkákat, a melyeket némely megyék nem teljesítettek, utólag kell teljesíteni.

A hajdúk garázdálkodásainak megszüntetése végett, rendeljék el, hogy azok a véghelyekből eltávolíttassanak, és mind ők mind a többi őrhadak, a kik a fegyverszünet megsértésével török területre törnek, a megfelelő büntetést el ne kerüljék.

Rendelkezzenek az igazság kiszolgáltatásáról, és arról is, hogy a gyilkosokat és más nyilvános gonosztevőket, a törvényszékek tartásának idején kívül is, haladéktalanul lehessen büntetni.

Minthogy a király biztosan értesült, hogy Magyarországon ez időtájt »az igaz hittől idegen felekezetek és tévtanok terjedtek el, melyek nagyrészt istentelenek és esztelenek«; és találkoznak, a kik azokat és a hamis tanokat hirdető törvénytelen papokat pártfogásuk alá veszik: inti a rendeket, hogy »a vallás dolgában egységet és egyetértést tartsanak; óvakodjanak a kath. egyháztól elszakadni, mert azon kívül nincs üdvösség; ne térjenek el a kath. hittől, melyet az apostolok, vértanúk és szent atyák szállítottak reánk, és századokon át a

kereszténység egyértelműleg megtartott;» mert »Isten csak úgy fogja letenni haragját, mely most méltán nehezedik reánk, a mi és a nép vétkeiért, főleg pedig az egyháza iránt tartozó engedelmesség és tisztelet megtagadásaért, a hamis tanok elterjedéseért.«

A mennyiben a rendek a közjót illető más ügyekről akarnának tanácskozni: békésen, zaj nélkül tegyék ezt; csak így, kerülve a haszontalan veszekedéseket, hozhatnak üdvös határozatokat.

A rendek által előterjesztendő magán ügyeket, az országgyűlés befejezése után, tanácsosaival meg fogja vizsgálni, és a mennyire lehet, mielőbb kegyelmesen elintézni ¹⁾.

Az alsó tábla a királyi propositiót nem vette mindjárt tárgyalás alá. A köznemesség lemondott volt ugyan arról a követelésről, hogy a nádori méltóság a koronázás előtt töltesse be; de annál határozottabban sürgette, hogy az most törnjék meg.

Szeptember 18-ikáig folytonosan ezen ügy foglalkoztatta őket. A megyei követek ismételve kijelentették, hogy meggyőződésök szerint nádor nélkül sem szabadságaik fenntartását nem remélhetik, sem a hatalmas főurak önkénye ellen oltalmat nem találhatnak. Ellenben a király, a nélkül, hogy a kérdés érdemleges megvitatásába bocsátkoznék, határozottan kijelentette, hogy míg a propositiójában foglalt ügyek el nem intéztetnek, a rendek egyéb kívánatainak tárgyalását nem engedheti meg ²⁾.

Végre a rendek ismét Miksának közbenjárását vették igénybe, a kinek előterjesztésére Ferdinánd az ország rendeihez intézett leiratban válaszolt.

A rendeknek a nádori méltóság betöltésére vonatkozó

¹⁾ Egykorú irat a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A kassai követek szeptember 17-én jelentik: »Die Kayserlich Maiestät dem Land hat anzeigen lassen, das kein Supplication kan für-genomen oder erlediget werden, allein nach dem Beschlus der Artiel, so ire Maiestät . . . hett fürgetragen . . . Die Landtschafft will den Palatinum haben das man den erstlich welen. Der Kayser will aber nicht, Also hengen alle Sachen ym Zweifel.«

óhajtását kegyelmesen tudomásul veszi; nem kételkedik, hogy az a király és az ország iránt viseltető hűségökből és ragaszkodásukból keletkezik, és hogy azt fontos okok támogatják. Ismeretes előtte az is, hogy legrégibb időktől fogva szokás volt nádort választani.

Azonban emlékezteti őket arra, hogy Nádasdy Tamás előtt sok éven át a nádori méltóság üresedésben volt, és ezen idő alatt az ország ügyeit királyi helytartó vezette, míg a katonai ügyek élén főkapitány állott, az igazság szolgáltatás pedig nádori helytartó kezei között volt, a kik tisztóket helyesen és hasznosan töltötték be. Ennek folytán Nádasdy halála után célszerűnek látta amaz igazgatási rendszert visszaállítani: királyi helytartót, nádori helytartót és országos főkapitányt nevezett. Ezen igazgatási mód megváltoztatását semmi ok sem követeli, a mint hogy királyi helytartó és egyéb országos tisztviselők ellen semmiféle panaszok nem jutottak a királyhoz. Ellenkezőleg fontos okok tanácsolják a nádor választásnak elhalasztását. Egyik az ország elpusztult állapota, a mely most egészen különböző attól, mint akkor volt, midőn a királyoknak a nádor szolgálata sem felesleges sem alkalmatlan nem volt. Továbbá az országgyűlési meghívólevelekben a nádorválasztásról nem történt említés. Végre a nádor hatásköréhez tartozó teendőkkel részint már megbízattak, részint megfognak bizatni alkalmas férfiak.

A mennyiben az ország rendei, *különösen pedig a nemesek*, a nádor választást főleg a végett sürgetik, hogy legyen valaki, a kihez az egymásnak okozott, vagy némely hatalmasoktól szenvedett sérelmeik orvoslásaért folyamodhassanak: ez nem elégséges ok; panaszaikkal ugyanis közvetlenül a királyhoz fordulhatnak, a ki maga, vagy távollétében Miksa, majdnem szüntelenül Bécsben tartózkodik, a mi annyi, mintha az ország területén volnának.

Ezek után felhívja a rendeket, elégedjenek meg azzal az igazgatási móddal, a melyet ő a mostani viszonyokkal összhangzólag megállapítani jónak látott; hagyjanak fel a nádorválasztás sürgetésével, a mi ez idő szerint kevésbbé mutatkozik szükségesnek; lássanak hozzá az előterjesztett, az ország javát közeli érdeklő ügyeknek tárgyalásához és elintézéséhez.

Ha pedig akár a helytartó ellen, akár az igazságszolgáltatás tekintetében panaszaiuk vannak, közöljék vele vagy fiával; mihielyt értésére jönnek, azonnal meg fogja tenni mindazt, a mit igazságosnak, és a sérelmek ismétlődésének megakadályozására alkalmasnak fog ítélni ¹⁾.

Az alsó táblát megnyugtatta ezen nyilatkozat, és másnap (szeptember 20-án) a királyi propositió tárgyalását tűzte ki napi rendre ²⁾.

És mivel az összes követek részvétele a tanácskozásokban ezeknek csendes és zavartalan lefolyását veszélyeztetni látszott, abban történt megállapodás, hogy egyelőre minden megye, káptalan és convent részéről csak egy, hasonlólag a városok részéről is egy vagy két egyén bocsáttassék a tanácskozási terembe ³⁾.

Azonban ennek daczára a tanácskozások, — melyek túlnyomólag *magyar nyelven* folytak, hahár a városi követek kö-

¹⁾ Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ Ezen részleteket a *bártfai* követeknek szeptember 14-iki, a *őcséieknek* szeptember 23-iki és a *körmöczieknek* szeptember 24-iki jelentéseiből vettem. A vita befejezéséről a *körmöcziek* írják: »Die Ungrischen Landtherrn haben noch stets biss her umb einen Groszgraffen beim Kayser angehalten. Aber Ir M. hat inen den . . . 19 Septembris dasselb glatt abgeschlagen und sie auf den andern Landtag der nechst nach dem gehalten wirt werden betaget. Haben also den Montag hernach zu den Sachen gegrieffen.« A *őcséiek* jelentésében pedig olvassuk: »Am 20. hat man nun die Sach von Grossgraffen fallen lassen, weil Ihre Kais. M. nyecht hott wolt dreyn bewyllygen, und Ihrer M. Fürschlag und proposition angenommen, nemlich das es inen ein Locumtenenten geben wyl, und 2 Capitan, eynen jenseyt der Donau, eynen dieshalben, die sollen solche Macht haben sie bei yhrer Fraythum und Gerechtikeyt erhalten, und ungehorsamen gewaltigen überziehen, als wen ein Groszgroff wer. Von dieser Capitanen Eygenschaft het man auch viel gehandelt.«

³⁾ *Tilesch körmöczi követ* idézett jelentésében: »Erstlich einen Ausschlus zwischen der Landtschaft gemacht, das von ieder Spanschaft, aus iedem Capittl und Conuent nicht mer denn eine Person, desgleichn aus den Stättin nicht mer denn eine oder auff's meist zwo Personen hinein in die Landstneben da man rattschlaget gelassen werden, . . . damit ist des Geschreies welches sonst gross gewesen weniger worden, und kan von den Artickln besser gehandelt und tractiert werden.«

zül többen magyarul nem értettek — zajosak és hosszadalmasak voltak ¹⁾).

Szeptember 21-én *Merei* megjelent az alsó táblánál, és a királyi proposíció egyes pontjait fejtegetvén, azoknak a főrendek kívánataival összhangzó elintézését igyekezett előkészíteni ²⁾).

Ekkor megindultak a két táblánál az érdemleges tanácskozások. Ezeknek folyamát többször megszakították a Ferdinánd és Miksa részéről megjelenő magyar urak, kik némely idegen főurakat honfúsíthatni kértek; úgy mint gróf *Salm* Eck főkapitányt és két testvérét, gróf *Archo* Scipió császári főkamarás-mestert, gróf *Harrach* Lénárdot Miksa főkamarás mesterét és két fiát, báró *Ugnád* Ádám császári tanácsost és *Pruszkowski* Györgyöt, Miksa kamarását. ³⁾

A köznemesség nem szívesen engedett a kívánatnak, ⁴⁾ és felkérte a királyt, hogy a mennyire lehet jövőben ily honfúsításokkal a rendeket »ne terhelje;« ha pedig netán találkoznának magyarok, a kik magokat a király más országaiban honfúsíttatni óhajtják, ezt tegye meg. ⁵⁾

A honfúsított idegeneknek esküt kellett tenni, hogy az ország törvényeit, jogait és kiváltságait tiszteletben tartandják. Azok, kik az országgyűlésen jelen voltak, az esküt mindjárt a főrendek előtt letették. ⁶⁾

¹⁾ *Ugyanaz*: »Herr Johans von Buckantz und ich sind dieweil allhie blieben, und in der Landstueben eingeschrieben wordn, hören auch zu was gehandelt wirt, verstehen aber wenig weil das meiste Teil in ungrischer Sprach proponirt wirt.« *A bártfai követek* október 14-én megjegyzik: »Es hett dieser Zank und das Geschrei bis auf die Ostern gewehret . . .«

²⁾ *A löcsei* jelentése: »Am 21 hott die gemeine Landschafft von frue an bysz auf ein firtl (*sic*) gehandelt, welches doch nochmals durch den Hern *Merei* alles anders fürgeben und besser angestellt wardt.«

³⁾ Szeptember 16-án történt a *Salm* grófok honfúsítása. Szeptember 27-én *Verancesics* és *Zrinyi* Ferdinánd részéről, *Tasy*, *Zay* és *Keletényi* Miksa részéről jelentek meg az alsó táblánál *Harrach* és *Archo* grófok honfúsítását kérve. (*A löcsei követek* szeptember 23. és 28-iki jelentéseik.)

⁴⁾ *A löcsei követek* szeptember 28-án *Harrach* honfúsítására vonatkozólag megjegyzik: »Welches doch die Landtschafft nicht gern that.«

⁵⁾ Ez a LXXVII. törvénycikkben van kimondva.

⁶⁾ *A löcsei követek* szeptember 23-iki jelentésük.

Ez alatt a két tábla többszöri üzenetváltás után, szeptember végén több pont iránt egyetértésre jutott ugyan; ¹⁾ azonban más pontok körül a tárgyalások oly hosszúra nyúltak, hogy végre a király szükségesnek hatta közbelépni. Október 9-én magához hívatta a rendeket. Nevében *Seld* alcancellár szólott. Soha — úgy mond — az országgyűlés nem tartott oly soká, mint most. Pedig ő tizennégy napnál tovább nem maradhat Pozsonyban, mert egyéb országaiban is kell gyűléseket tartania, a melyeknek, úgy szintén a lengyel királylyal tervezett találkozásnak határnapja már közeledik. Felhívja tehát a rendeket, hogy az országgyűlés befejezését lehetőleg siettessék.

Az esztergomi érsek hosszú beszédben válaszolt. Menetgette a rendeket, és ígérte, hogy igyekezni fognak a király kívánságát teljesíteni. ²⁾

És csakugyan mihelyt a várból üléstermekbe lejöttek, mindkét táblánál nagy buzgalommal és kitartással fogtak hozzá az elintézetlen kérdések tárgyalásához. Ez más nap befejeztetett. És minthogy több lényeges pont körül az eltérő nézeteket nem volt lehetséges kiegyenlíteni, abban történt megállapodás, hogy mindegyik tábla külön terjeszsze fel végzéseit, az eldöntést a királyra hagyván; bár ezen eljárás a korábbi gyakorlattal teljesen ellenkezett. ³⁾

¹⁾ A *lőcsői követek* szeptember 23-án írják: »Die Landschaft beschleuzt nun czimlich von den Artikln.« *Ugyanazok* szeptember végén: »Den 24-ten Tag die gemeine Landschaft vor Essens ettliche Artikl beschlossn . . . Den 27-ten hott man im Kloster die Artikl so die grossen Landherrn und gemeyne Landschaft beschlossn habn, alle überlesen.« A *kassai követek* október 4-én: »In der Landschaft Handlung des maiestails volendet ist mit groser Mühe und Arbeit. Doch soll mans vor die Landherrn füren und conferiren, alsdan vor yre Maiestät bringen.«

²⁾ A *kőrömczi követek* október 10-iki és a *bártfai követek* október 14-iki jelentésök.

³⁾ A *kőrömczi követek* október 10-iki jelentésökben írják, hogy a rendek »mit Ernst zu den Artikln vollend gegriffen und dieselbe als heute frue bis um seigers zehen beratschlaget und beschlossn, wiewol zwischen der grossen und kleinen Landschafft noch etwas im Zwispalt ist, dieselb aber wirt durch die Kaiserliche Maiestät entschieden werden.« A *bártfai követek* október 14-én: »Dann wie vormals nie geschehen die Prälati und Barones haben in Sonderhait etwa zehen bogen papyrus vol Artikl geschriben, und seiner Maiestät überantwortet, dergleichen hat

Az adó megajánlása tárgyában a főrendek és a közne-
mesek egyértelembe voltak az iránt, hogy három forintot
négy esztendőre — mint a király kívánta, — megszavazni,
annyit tennie, mint elviselhetetlen terhet róni a jobbágyokra.
Ennek folytán csak két forintot két esztendőre (1564, 1565.)
szavaztak meg, (úgy azonban, hogy a második esztendőben új
összeírás alapján történjék a behajtás) és ezen felül egy forin-
tot koronázási tiszteletdíjúl. A porták összeszámítása és az
adó behajtása körül sem fogadták el a király javaslatait, és az
1557-iki országgyűlésen megállapított eljárást kívánták meg-
tartatni. A ruthének és oláhok, kiknek házaik nincsenek és
kunyhókban laknak ugyan, de nagyszámú nyájukat táplálják,
az adó felét fizessék, szintűgy azok is, kik a töröknek, az er-
délyi fejedelemlennek vagy más valakinek adót fizetnek. Ellen-
ben a földesurak szolgálatában álló molnárok és kézművesek
rendesen fizessék az adót; csak azok legyenek felmentve, a
kiknek házuk elégett, és a kik elpusztult helységekben teleped-
vén meg, ott új házakat építettek.

Az utolsó országgyűlés óta fennmaradt adóhátralékok
elengedését kérték. Azon összegeket pedig, melyeket némely
megyék a király szükségeire előlegeztek, a most kivetett adó-
megajánból visszafizettetni kívánták.

A *kamarai nyereség* kérdésében a rendek elismerték
ugyan, hogy az a magyar király rendes jövedelmeihez tarto-
zik; de mivel számos évek óta az az eljárás jött szokásba,
hogy az országgyűlések által megajánlott adóba a kamarai
nyereség befoglaltatott, és külön soha sem hajtattott be : ezen
gyakorlattól eltérni nem akartak. A királyt felkérték, engedje
meg, hogy jövőben is a kamarai nyereség az országgyűlésen
landó adóba befoglaltassék.

A rendek készek gondoskodni arról, hogy jobbágyaik, a
lehetőséghez képest, elegendő mennyiségű élelmi szereket szál-

der Orzagh oder gemeine Landschaft auch gethan, und sonderlich inen
zu gut Artikl gestellet eben so viel, und Khais. Maiestät überantwortet,
ein Mittel darinnen zu finden, mit einer beigelegten Supplication damit
sie bei den Artikln bleiben mögen. Es sind wie ich sie habe hören lesen
24 Stück und wichtig, darin die gemein Landtschaft dissentiret von den
grossen Herrn. »

lítsanak a véghelyekre, és illő áron bocsássák áruba. Azonban felteszik, hogy a főbb várakban a király élelmezési tisztei készletben fognak tartani élelmi szerezet, ostrom vagy más nagyobb szükség esetére. A kapitányok utasítandók, hogy katonáiknak a jobbágyok által szállított élelmiszerek elrablását ne engedjék meg. Figyelmeztették a királyt, hogy Horvát- és Tótország rendei az elmúlt években jelentékeny mennyiségű gabonát ajánlottak, a mely nagy részben a királyi tisztviselők hanyagsága folytán megromlott és kárba veszett; a király vonja őket számadás alá és büntesse meg.

Azokra nézve, kik az élelmiszereket üzérkedés czéljából összevásárolják, a király javaslata elfogadtatik; a kapitányok felhatalmaztatnak, hogy azoknak készleteit lefoglalhassák; hozzá adva, hogy ha a kapitányok volnának az üzérek, tisztjüket és zsoldjukat veszítsék el. Mindazáltal a földesuraknak szabadságukban áll saját használatukra gabonát összevásárolni, vagy pedig a jobbágyoknak kölcsönözött készpénz fejében gabonát fogadni el.

Az élelmiszerek árát az országgyűlésen szabályozni nem tartják czélszerűnek, minthogy az attól függ, vajjon bő volt-e a termés vagy nem. A véghelyek kapitányai, az alispánok és szolgabírák hozzájárulásával, állapítsák meg az árakat.

A lövegeknek, élelmi- és hadiszereknek szállítására azon országrésznek, melyen a sereg átvonul, jobbágyai kötelesek. Az 1557-ik évi országgyűlés által megállapított fuvardíjak megtartandók. Mivel pedig régi szokás szerint az ágyúk és más lövegek szállítása a királyi városokat illeti, a király szabja meg, mindegyik város hány kocsit és lovat tartozzék kiállítani. És mivel már a korábbi országgyűlések sürgették, hogy az Ausztriának elzálogosított magyarországi váraknak jobbágyai a közterheket ép úgy viseljék, mint a többi jobbágyok, de ez irányban ekkoráig semmi sem történt: kérelmeket most megújítják.

Az országos főkapitányok, a király által kirendelendő biztosokkal, járják be a véghelyeket. Ezeket, a mennyiben elégséges jövedelmeik vannak, a földesurak tartoznak őrsggel és minden szükségesekkel ellátni, a kik kötelességök teljesítésére minden módon szoríttassanak. A mennyiben a várak-

nak elégséges jövedelmeik nincsenek, de az ország védelmére szükségesek, ellátásukról a király gondoskodik. Végre azokat, a melyeknek fenntartása nem szükséges, sőt ha az ellenség kezeibe jutnak, veszélyessé válhatnak, a főkapitányok rontassák le.

A köznemesség, ezen vizsgálatot megelőzőleg, Füged és Kovaszó várakat rögtön le akarta romboltatni, mivel azoknak őrsege gyakori rabló kitörések által félelmissé tette magát; ellenben a főrendek ezt akkorra óhajtották halasztatni, a mikor a többi várak szemléje be lesz fejezve.

Mivel számos végvárnak birtokosa nem képes az őrseget saját költségén eltartani: a főrendek indítványozták, hogy, a korábbi országgyűlések végzései értelmében, az egyházi és világi urak, a nemesek és egyéb birtokosok, minden 100 jobbágytelek után 3 lovast állandón tartsanak, a kiket a főkapitány belátása szerint oszszon fel a véghelyek között.

A köznemesség vonakodott ezen indítványt elfogadni. Arra utalt, hogy számos egyházi és világi birtokosok vannak — kiket névszerint felsorolt — a kiknek az ország oly részeiben, a melyek a török támadásnak nincsenek kitéve, váraik, tizedeik és jószágai vannak; ezeket kell arra szorítani, hogy a törvények értelmében, tartsanak hadakat a véghelyekben, és a király állapítsa meg e hadaknak számát.

A véghelyek megerősítésére, két esztendőn át, a rendek — a köznemesség kívánata szerint, — jobbágyaiknak *hat napi ingyen munkáját* ajánlották fel, hasonlólag az erődítményekhez szükséges épületfát a körülfekvő erdőkből. A köznemességnek még az volt külön kívánata, hogy a földesurakat a kik jobbágyaikat visszatartják, három márka birsággal, és ne jószágvesztéssel büntessék; továbbá hogy a kapitányok és más tisztviselők, kik a jobbágyokat a hat nap letelte után elbocsátani vonakodnak, hivatalvesztéssel bünhődjenek.

A *szabad hajdúkra* nézve határozottatott, hogy azokat csak a véghelyekben lehessen tartani, és itt a kapitányok tartásák őket féken, ne engedjék sem a jobbágyokat zsarolni, sem a török fegyverszünet feltételei ellen cselekedni. Ha valaki a véghelyeken kívül rablás céljából ily hajdúkat tartana, azt 1557-iki országgyűlésen megszabott büntetés érje.

Az igazság kiszolgáltatása tárgyában a következő megállapodások történtek:

A következő országgyűlésig minden esztendőben két ízben tartassék a nyolczadi törvényszék, az egyik Eperjesen szent György, a másik Pozsonyban szent Mihály nyolczadában, és az összes perek kivétel nélkül tárgyalassanak. A törvényszék ülnökei tekintetében az utolsó országgyűlés végzései megújíttatnak.

A helytartói törvényszék, a Pozsonyhoz közelfekvő megyék részére, vízkereszt ünnepén kezdje meg, és a nagybőjtig folytassa működését. Ez ítéljen a nagyobb hatalmaskodási bűntények, a várak elfoglalása miatt indított, továbbá a vármegyék által fellebbezett perek, végre mindazon ügyek felett, melyek régi időktől fogva a helytartó birói hatásköréhez tartoznak. A báni törvényszék a jövő év február 20-án üljön össze. A *köznemesség* felterjesztette a Gyula vára közelében fekvő megyéknek kérését, hogy az ő peres ügyeik Kasán tárgyalassanak.

Az egyházi törvényszékek a kánoni jog szabványai szerint járjanak el. A nyilvános gonosztevőkkel a korábbi országgyűlések törvényei értelmében kell elbánni. Az ítéleteket a főkapitányok és a horvátországi bán, hivatalvesztés terhe alatt, részrehajlatlanul tartoznak végrehajtani, és a mennyiben elégséges erővel nem rendelkeznek, a királyhoz vagy távollétében a helytartóhoz fordulni.

Az ország törvényeinek és jogainak újból átvizsgálására minden megye, káptalan és királyi város a magyar jogban jártas férfiakat küldjön ki, a király is csatoljon hozzájuk alkalmas egyéneket; ezek a jövő év augusztus elsején, a helytartó elnöklete alatt, kezdjék meg a kiküldött jogtudósok munkálátának megvizsgálását, és tegyenek jelentést a királynak, a ki ezt a jövő országgyűlés elé terjesztendi.

A *vallás-ügyi* törvények, melyek az 1548-, 1552- és 1554-ik évi országgyűléseken alkottattak, megújíttatnak; oly hozzáadással, hogy a kapitányok, egyéb katonai tisztviselők és közkatonák, kik az elűzött eretnek prédikátorokat a királyi várak- és jószágokba befogadják, szigorúan fenyíttessenek meg.

Ezzel a királyi propositió összes pontjai ki voltak merítve.

Azonban, a király felhívására, az országgyűlés kezdeményezési jogával élve, más ügyeket is tárgyalt.

A rendek mindenek előtt megújították panaszait az idegen tisztek és katonák önkényes és erőszakos tettei miatt. Azon kérelemmel fordultak a királyhoz, hogy »mivel nincs a világon nemzet, mely országának méltóságait és hivatalait idegenekre engedné ruháztatni,« távolítsa el Magyarországból az idegen parancsnokokat és tiszteket, a kiknek helyébe érdemes és alkalmas magyarokat nevezzen, a milyeneket hívei között könnyen találhat; továbbá a magyar ügyeket magyar tanácsosainak közbenjöttével intézze el, és a német cancelláriából ne bocsásson Magyarországba rendeleteket.

Mínhogy a királyi hadaknak féktelenségek már annyira megy, hogy azt a nemesekkel is éreztetik, és a falvakban megszállván, majdnem úgy dúlnak mint a törökök: a főkapitányok felhatalmaztatnak, hogy az ily katonákat az urak és nemesek birtokairól állomásaikra visszaűzhessék; ha pedig a főkapitány távol van, vagy pedig épen ő ezen féktelenségek okozója, a fő- és alispánok hívják fegyverre a megye közönségét, és szabaddítsák meg a megyét a kicsapongó katonáktól. Az általok okozott károkat zsoldjukból kell pótolni.

Továbbá a háború idejében külföldről behivott hadak is gyakran úgy viselik magokat, mintha ellenség földjén tábo-roznának. A király felkéretik: gondoskodjék arról, hogy azok minden kártételtől tartózkodjanak és az okozott károk pótoltassanak.

A gyilkosok ellen és a statútióknál követendő törvényes eljárás körül több új rendszabály állapítottatott meg ¹⁾. És mivel az utóbbi években a káromkodás is nagy mértékben elterjedett, a rendek meg lévén győződve, hogy az Isten haragját idézi fel az országra: abban állapodtak meg, hogy mindazok a kik »Istent, a szentségeket és saját lelkeket« káromolják, illetékes bíráik előtt bevádoltatván, az első és második ízben, nyilvánosan megverettessenek, harmadik ízben pedig mint a gyilkosok úgy bűnhődjenek; azokra pedig kik a káromkodókat fel nem jelentik, három márka birságot róttak.

¹⁾ L. ezeket a törvénykönyv XXXVIII. — XLI. és XLV. XLVI. LIII. czikkeiben.

Az erőszakosan elfoglalt jószágok visszabocsátása iránt megújittatnak az 1542-ik évi besztercebányai országgyűlés végzései. Egy Somogy megye által előterjesztett ügyben külön végzés alkottatott, a mely a főkapitányt utasítja, hogy Magyar Bálint által Fonyód és Szigliget várakat a Lengyel családnak adassa vissza.

Azokra nézve, a kik álnok uton királyi adományleveleket eszközöltek ki magoknak, és nem törődve a jogos birtokosok ellenmondásával, helyezkedtek a jószágokba, megállapítatott, hogy az ily jószágokat a következő karácsonyig bocsásák vissza, és ha ezt elmulasztják, a főkapitány helyezze vissza a jogos birtokosokat.

Ezzel kapcsolatban a király felkérte, hogy hűtlenség címén tett jószágadományozásokat, a mennyiben azok, kiknek ószágait adományozta el, időközben hűségére visszatértek, semmisítse meg.

Mivel a megyei törvényszékeken tárgyalt ügyek száma nagyon megsaporodott, minél fogva azokat egy nap alatt le-tárgyalni nem lehet: határozatott, hogy a törvényszék több napon át tarthasson üléseket, és az első napon a szegények ügyeit tárgyalja. A királyi törvényszék pénteken és szombaton szokta a szegények ügyeit tárgyalni; mivel azonban az ügyvédek gyakran vitatkoztak a felett, kit kelljen szegénynek tekinteni, kimondatott, hogy a kik ezentúl e kedvezményre igényt tartanak, az alispán és a szolgabíró által kiállított szegénységi bizonyítványt tartoznak előmutatni.

A rendek szükségesnek látták az ügyvédek haszontalan vitatkozásainak és a perek befejezését késleltető fogásaiknak megakadályozásáról gondoskodni; de az erre vonatkozó intézkedések megállapítását az új jogkönyv kidolgozásának idejére halasztották; addig is az ország rendes bíráit felkérték, hogy a bajon legjobb belátásuk szerint segítsenek.

Az egi püspök és a szalavári apát utasítottak, hogy a hiteles helyi teendők végzésére amaz két kanonokot küldjön Gyulára, ez pedig egy vagy két áldozárt Szigetvárra.

A nemesek harminczad-mentességére, az illetéktelenül felállított és a száraz vámoknak megszüntetésére, a törökök által birtokaikból kiűzött nemeseknek a királyi városokban

való megtelepedésére, az arany és ezüst kivitelének megakadályozására vonatkozó korábbi törvények megújítottak.

A Magyarország és a szomszéd tartományok között fennforgó határpercek elintézésére országos bizottságok választottak meg.

A király felkérte, hogy az elzálogosított 13 szepesi várost váltsa vissza, vagy pedig engedje meg magyarországi alattvalóinak, hogy azokat akár együtt, akár egyenként visszaválthassák.

Mivel a király a múlt években gyakran hosszabb ideig távol volt Magyarországból, és ilyenkor az országos ügyek vezetését Miksára szokta bízni, kimondatott, hogy az utóbbi által kellő módon kiállított oklevelek és rendeletek érvényeseknek tekintendők.

A várak és véghelyek kapitányai, kik az országgyűlésen jelen voltak, felhivattak, hogy azonnal a király előtt, a távollevők pedig mielőbb a megye közönsége előtt tegyék le a hűségi esküt.

Azokra, kik a törököknek fegyvereket vagy egyéb hadiszereket bocsátanak áruba, halálbüntetést szabtak. A foglyoknak váltságdíjuk lefizetését csak készpénzben, vagy oly cikkekben, melyek hadi czélokra fel nem használhatók, engedték meg.

A tizedek behajtását és bérlését szabályozó korábbi törvények megújítván, kimondatott, hogy a nemesek szülleik után, melyeket saját területükön bírnak, tizedet nem fizetnek; de igen azok után, a melyek mások birtokain fekszenek. A nemesi curiákhoz tartozó szántóföldek mentek a tized fizetésétől. A törökök által birtokaikból elűzött és más urak birtokain megtelepedett nemesek a királynak és az egyházi uraknak nagylelkűségükbe ajánlottak, hogy őket a tizedek és adó fizetésére ne kényszerítsék.

Az *éreczpénz* tárgyában határozatott, hogy az országgyűlés és a király által összeállítandó bizottság tervet dolgozzék ki, miként lehessen a magyar pénzt a német birodalomban behozott új pénz ércztartalma szerint átalakítani.

Mérei Mihálynak nádori helytartóvá történt kinevezésében megnyugodnak és az általa kibocsátott okleveleknek

ogerejét elismerik. A királyi helytartóra és a főkapitányokra nézve a rendek azt kívánták, hogy esküvel kötelezzék magokat kötelességeiknek pontos teljesítésére; és a főkapitányok a kezeik között létező idegen jószágokat azonnal adják át jogos birtokosaiknak.

Az urakra és nemesekre, kik bárkit azért, mert tőlök szenvedett sérelmeit az országgyűlésen elpanaszolta, megsebesíteni vagy megölni merészelnének, fő- és jószágvesztést szabtak.

Mivel a király rendeleteitől az engedelmességet gyakran megtagadják, a királyi rendeletek három osztályáról külön intézkedések állapítottak meg. Az első osztályba tartoznak a bírákhoz intézett rendeletek, a kik ha ezeknek nem engedelmeskednek, a király színe elé idéztetvén, itt 200 forint bírságban és hivatalvesztésben marasztaltatnak el. A második osztályba tartoznak a király által a kapitányokhoz és más tisztviselőkhez intézett rendeletek; ha azok az engedelmességet megtagadják, velök mint szolgálival tetszése szerint bánhatik el. A harmadik osztályba tartoznak a rendeletek, melyeket a király magánosok panasza alapján magánosokhoz intéz; az utóbbiak fel vannak jogosítva, a mennyiben a panasz alaptalan volna, a panaszló ellen az illetékes bíróság előtt vádat emelni. Végre azokra, a kik a király, vagy az ország rendes bírái felhívására mint tanuk vallomást tenni vonakodnak, 16 márká bírság határoztatott.¹⁾

¹⁾ Sajnos, hogy a bécsi titkos levéltár, mely több korábbi és későbbi országgyűlésnek irományait hiány nélkül őrizte meg, ezen országgyűlés irományait nem tartotta fenn, a melyek annál fontosabbak, mert (mint említettük) a két tábla külön feliratokban terjesztette fel végzéseit. Ezekből csak töredékek léteznek. Az egyik, melynek czíme »Extractus responsi ordinum ac statuum regni Hungariae« — úgy látszik — azokat a czikkeket tartalmazza, melyek mindkét feliratban egyformán voltak fogalmazva. A másik kettő »Extractus responsi Praelatorum,« és »Extractus additionum seu annotationum nobilium Hungarorum« az eltérő végzések egy részét tartalmazza. Egyébkint a feliratok tartalmára, illetőleg a felterjesztett végzésekre a pozsonyi kamara és a haditanács javaslatai és a törvénykönyv szövege is sok tekintetben világot vetnek.

VII.

A király a két tábla végzései tárgyában a *pozsonyi kamara* és a *bécsi hadi tanács* javaslatait kérte ki.

Az előbbi az adó behajtása körül ragaszkodik a királyi propositio illető pontjához, mely az 1546-iki országgyűlés által megállapított eljárás elfogadását kívánja. Kiemeli, hogy az adószedők mellé választott nemeseknek csatolása a rendeknek érdekében van, a mennyiben ekként az adószedők önkénye korlátoztatik. Hasonlag szükséges, ha kétségek merülnek fel, a szomszéd jobbágyságok megesketése, bár ez nincs az 1546-ik évi végzésben; de ha a rendek azt elfogadni nem akarják, maradjanak az 1546-iki megállapodásoknál.

Az adóhátralékokat a király el nem engedheti, a kincstár állapota és a rossz példa miatt. Mert ha a király a rendek kívánatait teljesítené, a többi országokban is ugyanazon kívánnattal lépnének fel; és jövőre még inkább felszaporodnának az adóhátralékok, azon reményben, hogy el fognak engedtetni. Mindazáltal a királynak nem lehet szándéka, hogy bárki másodszor fizesse meg adóját; e miatt ha valaki állítja, hogy azt már megfizette, szoros vizsgálatot kell elrendelni az iránt, vajjon azt nem az adószedő tartotta-e vissza.

Hogy a török hódoltságban lakó jobbágyság az adónak csak felét fizessék, méltányos; ellenben nem volna indokolható, ha ugyanazon előnyben részesülnének azok, kik lázadó urak területén laknak.

Az, hogy az 1565-re ¹⁾ megajánlott adó behajtása előtt új összeírás történjék, felesleges és költséges is volna.

Abban, hogy a kamarai nyereség a 3 forintnyi adóba befigyeltnek tekintessék, a király megnyugodhatik; azonban jövőre a régi szokás szerint minden esztendőben külön kell azt behajtani, főleg oly esetekben, midőn országgyűlés nem tartatik.

A János király jószágai körül támadott perek tárgyalásának elhalasztását újra kívánni kell. Kassán külön tör-

¹⁾ Különös, hogy az emlékirat 1566-ra megszavazott adóról is szól; pedig az ország rendei csak két évre szavaztak meg adót.

vényszéket a Gyula körül fekvő megyék részére felállítani nem lehet.

Az elidegenített jószágok visszaadása helyes; de azok a melyek jelenleg végvárok fenntartására fordítatnak, békésebb időkig úgy maradjanak.

A tizedek tárgyában alkotott régibb törvények czélszerűek, és különösen ki kell mondani, hogy a király a véghelyek avára bérlett tizedeket az 1555-ik évi törvények értelmében szedhesse be.¹⁾

A *haditanács* főleg a *katonai élelmezés* ügyével foglalkozott. Veszélyesnek tartotta a rendek azon kijelentését, hogy mivel a királynak a főbb várakban élelmezési biztosai vannak, azok lássák el ostrom esetére élelmi szerekekkel; ugyanis idők folytán a magyarok a véghelyeket mind »ily főbb váraknak« fogják tekinteni, a mint Sziget- és Eger várával már megtörtént. A király tehát jelentse ki, hogy csak a Duna melléki várakba, Győrré és Komáromba szállíttathat a külföldről élelmi szereket; a többi, távolabb eső várakról a rendek közreműködése nélkül nem gondoskodhatik.

A haditanács szintén kíváncsnak tartja, hogy a katonák pontosan kapják meg zsoldjukat; de nem látja át, miképen legyen a király képes oly nagyszámú véghelyek ellátásáról gondoskodni.

A földesuraknak a rendek megengedik, hogy jobbágyaiktól kölcsön adott pénz fejében gabonát fogadhassanak el; de azok gyakran egy forintért három-négy forint értékű gabonát vesznek, a melyet azután nagy nyereséggel bocsátanak áruba.

Az élelmiszerekkel üzérkedő kapitányok elleni szigort a haditanács helyeseli.

A Horvát- és Tótország rendei által megajánlott gabonára vonatkozólag megjegyzi, hogy abból nem sok romlott meg, és a kárnak okai nagy részben a városok, melyek fuvarozni vonakodtak; egyébkint a kezelő tiszteket számadásra fogják vonni, és esetleg megbüntetni.

¹⁾ A pozsonyi kamara emlékiratának töredéke a bécsi titkos levéltárban.

Helyes, hogy a királyi városok az ágyúk szállítására köteleztessenek; de szükséges ezen kötelezettséget szabályozni és azokra, kik nem teljesítik, büntetést szabni.

A felesleges várak lerombolása czélszerű; de ezeknek megállapítását nem lehet a főkapitányokra és királyi biztosokra hagyni; hanem javaslataik alapján a királyra kell bízni. Füged és Kovászó tekintetében a főrendek javaslatát kell elfogadni.

Kivánatos, hogy a rendek 100 jobbágytelek után 3 lovast állandón felfegyverezve tartsanak. Rá kell venni a köznemességet, hogy a főrendek ajánlatához járuljon hozzá.

A hat napi ingyen munka nem elegendő. Legjobb volna általánosságban kimondani, hogy minden várnál az illető megyék jobbágysai addig dolgozzanak, míg azt teljesen jókarba helyezték. Ha ezt el nem lehet érni, legalább 12—14 nap, ingyen munka megajánlását kell kieszközölni. És pedig jószágvesztés terhe alatt tartozzanak a földesurak jobbágyaikat kirendelni. Az 1559-ik évi szabályzatban Győr váráról nincs szó; minthogy a király az erődítési munkálatok nagy költségeit nem képes viselni, a rendek ama várra is ajánljának ingyen munkákat.

A szabad hajdúkra vonatkozó végzés nem fogadható el. Azokat a véghelyekben sem lehet meghagyni, minthogy úgy a török fegyverszünetet veszélyeztetik, mint a királyi alattvalóit is zsarolják, és bántalmakkal illetik; el kell tehát őket a szolgálatból bocsátani.

Annak meggátlására, hogy Bécsben és egyebütt a törökök és a király egyéb ellenségei részére fegyvereket vagy más hadi szereket vásároljanak; a haditanács azt a rendszabályt javasolja, hogy a ki a magyarországi várak számára kíván vásárlásokat tenni, tartozzék, az illető kapitány rendelete alapján, a haditanácstól engedélyt eszközölni ki ¹⁾).

A király ezen javaslatok felhasználásával szerkesztette az országgyűléshez intézett válasziratát. Ebben a rendeknek szabadságaikban szenvedett sérelmeik miatt és a külföldi tisztviselők és katonák zsarnoki önkényc ellen emelt panaszaikra,

¹⁾ Eredeti fogalmazata ugyanott.

éles hangon válaszolt, visszautasítván azt a feltevést, mintha ama bajoknak ő volna oka, és kijelentvén, hogy a bajok orvoslására vonatkozó kívánatokat nem teljesítheti ¹⁾).

Ekként újlag élénk viták keletkeztek az országgyűlésen. A két tábla egymás között és a királylyal több üzenetet, fel- és leiratokat váltott ²⁾).

Főleg az ország szabadságainak helyreállítása és az idegen tisztviselőknek eltávolítása komoly küzdelmeket idézett fel.

A rendek egyik feliratukban a királyt koronázási esküjére emlékeztették, és kívánataik megtagadását a király környezetében levő külföldi tanácsosoknak tulajdonítván, ezek ellen is felszóloltak.

A király erre szokatlan erélylyel válaszolt.

Nem titkolhatja el — úgy mond — hogy a rendek felterjesztésének végső pontjában foglalt kívánatok kellemetlenül lepték meg. Tekintetbe véve azt a kegyességet, melylyel a hű rendeket összesen és egyenként felkarolja, nem lehet el, hogy a rendek egyhangúlag határozták volna el ama kívánatoknak oly éles hangon, mintegy szemrehányásként való felterjesztését. Ehez hasonló eset trónralépte óta nem érte őt egyéb országai részéről. Úgy véli, hogy arra okot nem szolgáltatott híveinek, kik iránt mindig atyai kegyességet bizonyított; nem kímélve magát és fiait, hogy az ország javát előmozdíthassa. Folytonosan azon fáradozott, hogy a német birodalom és saját országai rendjeinek segítségét eszközöljön ki. Hogy igyekezetei mennyire voltak sikeresek, arról a tények szólnak. Egyik elődje, sőt talán összes elődjei alatt sem folytak be a külföldről oly jelentékeny segélypén-

¹⁾ Sajnos, a királyi válasziratot nem bírjuk. Annak tartalmára a törvénykönyv egyes helyei, és az alább ismertetendő királyi leirat vetnek világot.

²⁾ Ezek, sajnos, szintén nem maradtak fenn. A *selmeczi követek* november 2-iki jelentésökből tudjuk, hogy a király november 2-ig négy »replicát« intézett az országgyűlés felterjesztéseire. November 1-én magához hivatván a rendeket, midőn az általa módosított törvényezikket átadta, nevében a cancellár így szólt: »Caesarea Maiestas confidit Status et Ordines Regni hac postrema resolutione fore contentos, et petit clementissime ut in ea acquiescant.«

zek, mint az ő uralkodása idejében. A király úgy vélekedik, hogy ekként az országnak több hasznót okozott mint kárt, és hogy az ország csekély maradványait ő mentette meg. E mellett oda is irányozta gondjait, hogy az ország rendeit jogaik, kiváltságaik- és szabadságaikban megtartsa; harmincz év előtt tett koronázási esküjéről soha sem feledkezett meg, a mire tehát felesleges volt őt emlékeztetni.

Ha az országot csapások érték, azokért nem őt kell okozni, hanem inkább a rendek között dúló belviszályokat, sokaknak elpártolását és lázadását. Ha a rendek mindig összetartanak és hozzá ragaszkodnak, bizonyára sok bajtól megkímélték volna hazájukat.

A mi pedig válasziratának azon pontjait illeti, melyekről a rendek állítják, hogy trónralépte óta ennél lesújtóbb választ tőle nem nyertek; a rendeknek azt nem szabad rosz néven venniök. Nem hiszi ugyanis, hogy az által kegyelmességének és atyai jóindulatának határain túllépett. És ha a rendek szabadon előterjesztettek mindent, a mit akartak, még inkább szabadságában áll a királynak mindazt előadni, amit az ő és az ország érdeke követel. Ha a rendek körében egyetértés uralkodik, az országgyűlési tárgyalások könnyebben folytak volna le.

Mínthogy tehát nem illő, hogy őt alattvalói ily keserű válaszok- és vádakkal sértsék; kívánja, hogy a rendek ezentúl a szerénység és tisztelet határai között tartsák magokat; mire viszont ő is szokott kegyelmességében fogja őket részesíteni, és annál készségesebben fog mindent megtenni, a mi az ország javára és dicsére szolgál.

És mivel a rendek felhozott sérelmeikkel kapcsolatban azt is kívánják, hogy a király az országgyűlési tárgyalásokban néhány magyar tanácsost használjon; a király kijelenti, hogy mind az országgyűlési ügyekben, mind az ország jogairól, szabadságairól tartott más tanácskozmányokban szívesen igénybe vette volna némely magyar tanácsosait, ha nem gondolta volna, hogy mint az ország rendjeinek az országgyűlésen van helyük. Egyébként jövőre úgy fog eljárni, a mint tiszte és a viszonyok természete követeli.

Mindezeket szükséges volt a rendek felterjesztésének

függelékére válaszolni. De a rendek ne gondolják, hogy az ne tán haragból származik. Hasznosnak látta a rendekre nézve, ha véleményét nyíltan előadja. Vegyék azt jó néven, és most miután a vitás pontokra nézve kegyelmes választ nyertek, ne hátráltasszák többé az országgyűlés befejezését. ¹⁾

Ezen tárgyalások több hetet vettek igénybe ²⁾, és csak november közepe táján sikerült, kölcsönös engedékenység által a nehézségeket elhárítani.

A király meglegedett a felajánlott adóval. A rendek pedig a megye közönség által kiküldendő biztosok és az adószedők esküje tárgyában elfogadták a király javaslatait; megnyugodtak abban, hogy a féladó fizetésének kedvezménye csak a török hódoltságban levő jobbágyokra szorítkozzék, hogy 1565-ben új összeírás ne rendeltessék el, és hogy az adóhát-rálékok is behajtassanak. Az utóbbiakra nézve határozták hogy ha a jobbágyok állítanak, hogy az adót megfizették, de az adószedők által kiállított nyugtatványokat elvesztették, az adószedők kötelesek legyenek a helység bírójának esküvel erősített vallomását elfogadni; jövőre azonban csak a nyugtatványok fognak igazolványoknak tekintetni.

A kamarai nyereség kérdésében a király elfogadta a rendek kívánságát, hogy az az országgyűlés által megajánlandó adóba mindig befoglaltassék; oly hozzáadással azonban, hogy azon esetre, ha valamely esztendőben adó nem ajánlatná meg, akkor a kamarai nyereséget külön be lehessen hajtani.

Az élelmiszerek ügyében a király feladta a haditanács javaslatait; viszont a rendek kihagyták végzéseikből a horvát- és tótországi rendek által megajánlott gabonára vonatkozó panaszukat, megnyugtatta a királyi nyilatkozat által.

¹⁾ Eredeti fogalmazata a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A tárgyalásokról, melyek október közepétől november 13-ig folytak, csak egy jelentést birunk, Tilesch Lénárd *körmöczy* követnek október 22-iki levelét, melyben írja: »Die Ungern wolln kurtzumb ire Artikel unwandelbar haben; die Kayserliche und Königlische Maiestät aber verändern und emendiren darinnen viel, damit werden der resolution und replication so viel, das man nicht wissen kann, was zulezt daraus werden wirt.«

Az iránt, hogy az ágyuk szállítása a királyi városok kötelességeihez tartozik, a király és a rendek között nem forgott fenn nézetkülönbség; mindazáltal az erről szóló végzéshez a király odacsatolta azt a nyilatkozatot, hogy mivel a városok száma megfogyott, és egyedül ama teher viselésére, főleg nagy hadjárat alkalmával, nem képesek, a király úgy fog eljárni, a mint igazságosnak, méltányosnak és szükségesnek fogja látni.

Az Ausztriának elzálogosított várak jobbágynak a közterhekben való részvételére vonatkozó kívánatot is csak hasonló hozzáadással engedte törvénybe iktatni, kijelentvén, hogy ama kívánatot az ausztriai rendek közelebb tartandó gyűlésén elő fogja terjeszteni, és az elzálogosításról szóló oklevél tartalma szerint fog eljárni.

A felesleges várak lerontására vonatkozó czikkbe a rendek beigtatták a haditanács által javasolt pontot, hogy a kiküldendő biztosok a királynak jelentést tenni és elhatározását bevárni tartoznak. Füged és Kovászó várak lerontása iránt a köznemesség lemondott azon követeléséről, hogy az haladéktalanul történjék meg.

A köznemesség hasonlóan megnyugodott a minden 100 jobbágy után 3 lovas kiállítását elrendelő határozatban.

Ellenben az ingyen munkákra nézve a főrendek és a király megelégedtek a köznemesség ajánlataival. Győr megerősítésére külön ajánlat nem tétetett.

A rendek megegyeztek a János király jószágai körül támadt perek újabb elhalasztásában. A Kassán tartandó törvényszékről a törvénykönyvben nincs említés.

A rendeknek panasza a külföldi tisztviselők ellen és ezeknek elmozdítása érdekében tett kérelmek, úgy a mint a feliratban előadatott, változatlanul felvétellett a törvénykönyvbe, oly hozzáadással, hogy »habár a király ez idő szerint ama kérelmet nem tartotta teljesíthetőnek,« azt mindaddig ismételni fogják, míg végre teljesíteni fogja; addig is, a király helybenhagyásával, határoztatott, hogy a várakban alkalmazott idegen parancsnokok és tisztviselők az ország törvényeinek és a király magyar rendeleteinek engedelmeskedni; az általok elkövetendő károk, erőszakos tettek és sérelmek

miatt törvényt állani tartozzanak, az ellenök hozott ítéletek az országos jog értelmében fogván végrehajtani; végre a király ígérte, hogy az ekkoráig okozott károk, erőszakos tettek és sérelmek miatt igazságot fog szolgáltatni, úgy hogy senki-nek sem lesz további panaszra oka.

Továbbá törvénybe iktattatott a király ígérete, hogy magyarországi ügyekben a magyar tanácsosok tanácsával fog lni, és a magyar cancelláriából bocsátandja ki rendeleteit; végre hogy az idegen katonák garázdálkodásainak megszüntetése céljából hozott végzéseket végre fogja hajtani.

A hűtlenség címén tett jószág-adományozások visszavonására a király nem volt hajlandó. A rendek megnyugodtak; de a király megegyezésével határozottatott, hogy ha eladományozott birtokok urai csakugyan a királynak állandó hívei maradtak, és a beigtatás alkalmával az adományozás ellen óvást emeltek, az ügy a rendes perfolyamra bocsáttassék.

A magyar rendeknek harminczad-mentességéről szóló czikkét a király elfogadta, oly hozzáadással, hogy a visszaélések megszüntetése végett alkotott 1559-iki végzések épségben fenntartassanak.

A rendeknek a tizenhárom szepesi város visszaváltására vonatkozó kérelme tárgyában, a király kinyilatkoztatta, hogy elzálogosításról szóló oklevelet megfogja vizsgálni és az ügyet fontolóra veendi.

A rendek kérésére a király megígérte, hogy a szándékos gyilkosoknak nem fog megkegyelmezni.

A szabad hajdúk elbocsátása iránt hozott végzésben a király megnyugodott.

A haditanács által javaslatba hozott rendszabályt, mely annak meggátlására czélozott, hogy a törökök részére a király területén fegyvereket és más hadiszereket vásároljanak, a rendek elfogadták.

A tizedek bérléséről szóló cikkbe, a király kívánatára, a pozsonyi kamara javaslata alapján, beigtattatott az a pont mely a királyt felhatalmazza, hogy az 1555-iki végzések értelmében a véghelyek részére tizedeket bérellhessen.

Az ekként megállapított végzések összeállítatván, a király november 13-án megerősítette a törvénykönyvet ¹⁾.

E napon történt az országgyűlés bezárása.

A rendek a király előtt megjelenvén, nevökben *Oláh Miklós* tartott beszédet. Előadta, hogy a rendek a király felhívására három hónap előtt készséggel gyűltek egybe, jelen voltak fiának koronázásán, és a közügyekről tanácskoztak. Ezen tanácskozások kelleténél hosszabb időre nyúltak ki, főleg a rendek által előterjesztett panaszok miatt. Kérik, hogy a mennyiben hibát követtek el, bocsásson meg nekik; az egyik főkapitányt utasítsa, hogy az ország rendei előtt tegye le a tiszti esküt, a másikat mielőbb nevezze ki, végre a rendek magánkéréseiket mielőbb intézze el, hogy megnyugtathatva haza térhessenek.

A király válaszában kijelentette, hogy kegyelmesen fogadja, hogy az országgyűlésen megjelentek és fiának koronáztatását hűségesen előmozdították s megtisztelték. Az országgyűlés hosszú tartama inkább a rendekre, mint a királyra nézve hátrányos, a mennyiben nagy költségeket okozott nekik. Most elbocsátja őket, és csak tanácsosait, az országos tisztviselőkkel és bírákkal tartja vissza, a kiknek közreműködésével fogja a magánosok ügyeit elintézni ²⁾.

A király e czélból még jó ideig Pozsonyban tartózkodott és csak november 21-én utazott el.

¹⁾ A törvénykönyv egykorú példánya a bécsi titkos levéltárban.

²⁾ A két beszéd kivonata a bécsi titkos levéltár ily című iratában: »Conclusio Conuentus Posoniensis facta oretenus. die 13. Novembris. 1563.«

Horvát- és tótországi gyűlések. 1557—1563.

I.

Gróf Zrinyi Miklós horvát- és tótországi bán az 1556-ik év végén lemondott tisztéről. Ferdinánd király gróf *Erdődy Pétert* nevezte utódjává, kinek ünnepélyes beigtatása véget a horvát- és tótországi rendek 1557. január 15-re Zág-rábba hivattak össze.¹⁾ E határnap később márczius 7-re halasztatott.²⁾

A király *Tahi Ferencz* főlovászmestert és *Pethő Jánost* küldötte biztosokul, a kik a bánt hivatalába beigtatták. Azonban némi nehézségek merültek fel, minthogy a biztosok a rendes eskü mellett, a régi szokás ellenére, térítvény kiállítását követelték, melyet a bán megtagadott. A rendek is támogatták őt, és felkérték a királyt, hogy az esküvel elégedjék meg. Továbbá azon kérelemmel fordultak hozzá, hogy a bánt rendesen fizesse, hadait szaporítsa, és jogosítsa fel tizenkét jobbágytelket meg nem haladó birtokok adományozására.

A királyi propositió a rendeket adó megajánlására és a várak megerősítésére hívta fel.

Ezek Tótország területére minden jobbágytelek után egy forintot szavaztak meg, mely két részletben, augusztus 15-én és november 11-én volt fizetendő. Az adószedő kinevezését a királyra bízták.

A várak megerősítésére a jobbágyok ingyen munkáját ajánltak fel, és pedig úgy Slavonia mint Horvátország terü-

¹⁾ *Miklós*nak 1556. deczember 19-én Batthyányi Kristófhhoz intézett meghívólevele, a hg. Batthyányi család körmendi levéltárában.

²⁾ *Miklós*nak 1557. február 1-én ugyanahoz intézett meghívólevele ugyanott.

letén; ³⁾ részletes szabályzatban megállapították, hogy mind-egyik vár megerősítésére mely földesurak tartoznak jobbágyságukat küldeni és fuvar szolgáltatni; egyúttal büntetést szabtak azokra, a kik kötelességöknek meg nem felelnek. Az erődítményekre szükséges fát bárhol szabadon engedték vágatni, a földesúrnak történt előleges bejelentés mellett. A királyt pedig felkérték, hogy Zágráb megerősítéséről ő gondoskodjék.

A bán felhatalmazták, hogy szükség esetében részleges- vagy közfelkelést hirdethessen. A királyt felkérték, rendelkezék arról, hogy a szomszéd tartományok — Stiria, Krajna és Karinthia — a bán felhívására hadaikat segítségül küldjék.

A báni törvényszék üléseinek megnyitására május elsejét, tartamára 32 napot tűztek ki.

A jobbágyságok költözködése tárgyában elfogadták az 1556-ik évi pozsonyi országgyűlés végzéseit.

Végül a királyt felkérték, hogy Varasd megyébe nevezzen főispánt; Varasd városának régi kiváltságait állítsa vissza. ¹⁾

II.

Ugyanazon 1557-iki évben egy második tartományi gyűlés is tartatott, május 27-én *Zágrábban*, hol a pozsonyi országgyűlésre küldendő követeket választották meg, költségeikre nyolcz dénár füstpénzt szavaztak meg, melynek behajtását Lukács kanonokra bízták. ²⁾

¹⁾ A *végzések* másolata *Pray* kéziratgyűjteményének XV. kötetében, a budapesti egyetemi könyvtárban. Ezek között nem fordul elő a 12 dénár megszavazásáról szóló végzésmelyet a következő egykorú feljegyzés említ: »Anno D. 1557. . . . Zagrabiae in Conventu Dominorum et Nobilium Regnorum Croaciae et Sclavoniae pro Dominica Invocavit celebrato, impositae pecuniae fumaes Regni per denarios duodecim. Exactor Reuerendissimus dominus Lucas lector et vicarius ac canonicus Ecclesiae Zagrabiensis.« (Közel-egykorú jegyzet a zágrábi tartományi levéltár »Protocollum Regni Congregatorium« című kéziratában.)

²⁾ »Item anno eiusdem 1557. in Conventu praescriptorum Dominorum et Nobilium in Ciuitate Regia Montisgraecensis Zagrabiensis pro festo Ascensionis Domini celebrato, ad solutionem oratorum Posonium desingulis fumis impositi denarii fumaes Regni octo. Exactor annotatus noddam dominus Lucas lector.« (A zágrábi kéziratban.)

III.

Ugyanazon év őszén Ferdinánd meghagyta a bánnak hogy a horvát- és tótországi rendeket november 11-ikére *Varasdra* hívja egybe. Biztosaivá *Batthyányi Kristóf* kir. főpohárnokot és ormosdi báró *Zekel Lukácsot*, majd mivel az utóbbi e tisztben eljárni akadályozva volt, helyébe *Ujlaki János* kninini püspököt rendelte.¹⁾ Kétséggkívül fontosak voltak az ügyek, a melyeknek előterjesztése végett külön biztosokat nevezett, és a rendeket egy év alatt harmadízben hívta össze. Azonban, sajnos, ezen gyűlés feladatát nem ismerjük, és azt sem tudjuk, vajjon az valósággal megtartatott-e?

IV.

1558-ban a szeptember 1-én tartott *zágrábi* gyűlésen a király hadai számára élelmi szerek ajánltattak, és Grácza — mily célból, nem tudjuk, — követek küldettek, a kiknek ellátására nyolcz dénár füstpénz szavaztatott meg. Adószedővé Gregorianczy Ambrus neveztetett.²⁾

V.

Miksa cseh király 1559. márczius havában utasította a bánt, hogy tartományi gyűlést hirdessen ki. Biztosaivá *Tahy Ferenczet* és *Zekel Lukácsot*, midőn pedig az utóbbi ismét el nem fogadta e megbízást, *Batthyányi Kristóft* rendelte.³⁾

¹⁾ *Ferdinándnak* 1557. október 12-én és 28-án *Batthyányi Kristóf*-hoz intézett rendeletei a körmendi levéltárban.

²⁾ »Item anno Domini 1558. in Conuentu generali dictorum Dominorum et Nobilium pro . . . 1. die Septembris Zagrabiae celebrato, ad solutionem oratorum ad Gracz impositi sunt pecuniae fumales Regni de singulis fumis per denarios octo. Exactor dominus Ambrosius Gregorianczy.« (A zágrábi kéziratban.) Kétséggkívül ezen gyűlésre vonatkozik az, a mit az 1562. július 15-iki gyűlés végzéseiben olvasunk »quod 1556. quando Status victualia ad exercitum devehenda ordinaverunt, pluri rimi coloni verberati . . . fuerint.«

³⁾ *Miksának* 1559. márczius 29-én *Batthyányi Kristófh*oz intézett rendelete a körmendi levéltárban.

A gyűlés május 21-én Zágrábban tartatott meg, és többi között a várak megerősítéséről intézkedett.¹⁾

VI.

Az 1559-ik évi augusztus elsején tartott zágrábi gyűlés füstpénzt vetett ki, és pedig Varasdmegye területére tíz, Zágráb- és Kőrös-megyék területére tizenkét dénárt.²⁾

VII.

Ferdinánd 1560. márczius 4-ére Zágrábba összehívta a horvát- és tótországi rendeket. Biztosaivá *Tahi Ferencz* főlovászmestert, *Alamberg Jakab* laibachi kapitányt, *Zay Ferenchezet* a komáromi sajkások főkapitányát, *Lukács* zágrábi olvasókanonokot, továbbá *Geyler Zsigmondot*, *Greytemek Jakabot* és *Gleyach Andrást* nevezte ki, a kik mindnyájan személyesen megjelentek a rendek között.

A királyi utasítás értelmében felhívták a rendeket, hogy a várak megerősítéséről gondoskodjanak és pedig »buzgóbban mint ekkoráig;« e célra az ingyen munkákat három esztendőre szavazzák meg; a királyi hadak élelmezésére gabonát ajánljanak fel; továbbá rendelkezzenek néhány erősség lerombolásáról, a hidakról és révekről; végre értesítették őket, hogy a király a gabonának kivitelét a »tengerentúli részekbe« szigorúan tiltja.

A rendek végzéseikben kijelentették, hogy ekkoráig erejükhöz képest gondoskodtak a területökön létező várakról, és gondoskodni fognak jövőre is. Habár a múlt évi termés oly szűk volt, hogy alig képesek magokat családjukkal fenntartani: Tótországban minden füst, Horvátországban minden öt füst után egy mérő buzát és egy mérő kölest ajánlanak fel.

A várak megerősítésére minden füst után három 12 ölnyi hosszúságú szállát, és három napi ingyen munkát sza-

¹⁾ Ezt említi az 1560. márczius 9-iki gyűlés egyik végzése.

²⁾ »Item 1559. pro die Dominico proximo ante festum ad vincula beati Petri apostoli Zagrabiae celebrato, impositae sunt pecuniae fumales Regni, de singulis fumis in Comitatu Warasdiensi per denarios decem . . . in Comitatu vero Zagrabieni . . . per denarios duodecim, . . . in Comitatu Crisiensi aequé per denarios duodecim.« (A zágrábi kéziratban.)

vaznak meg, az utóbbira az egytelkes nemeseket is kötelezve. Azonban kijelentik, hogy ezen ingyen munkákat több évre nem képesek előre elhatározni.

Sziszek megerősítésére a király hozzájárulását is kéri. Minthogy pedig a király a zágrábi püskököt felhívta, hogy hraztoviczai két erődjét vagy tartsa jó állapotban, vagy egyiket adja át a főkapitány kezeihez; a püspök a gyűlésen kinyilatkoztatta, hogy ő mindent megtesz a mi hatalmában áll, de a király segítsége nélkül feladatának megfelelni nem képes.

A rendek tüzetesen intézkednek a hidakról, révekről és gázlőhelyekről; valamint a törökök szemmel tartása végett bizonyos pontokra őrköt rendelnek. És néhány török fogságban levő horvát nemes váltságdíjára minden füst után 5 denár adót szavaznak meg.

Ezek után több kérelemmel fordulnak a királyhoz: szüntesse meg a gabona és bor kivitelének tilalmát; ne engedje, hogy a harminczadi tisztek a nemeseket zaklassák; a bán hadait fizesse rendesen, és a báni törvényszék ülnökei részére is rendeljen fizetést.

A rendek márczius 8-án nyújtották át végzéseiket a királyi biztosoknak. Ezek azonban nem voltak megelégedve. Majdnem minden pont ellen volt kifogásuk. Leginkább azt sürgették, hogy a rendek a gabonát és az ingyen munkákat három esztendőre ajánlják meg. E mellett két új kívánattal léptek elő: hogy a rendek a megajánlott gabonát jobbágyaik által vitessék azokra a helyekre, melyeket a kapitányok ki fognak jelezni; és hogy a lovasság számára zabot is ajánljanak fel.

A rendek ragaszkodtak végzéseikhez. De utóbb mégis ráállottak arra az egy engedményre, hogy a gabonát jobbágyaik által fogják szállíttatni; mindazáltal kikötötték, hogy a kapitányok minden mérő után mértföldenként három denárnyi fuvarbért fizessenek. ¹⁾

¹⁾ A rendek végzéseit, a biztosok észrevételeit és a rendek válaszát tartalmazó egykorú irat a magyar királyi országos levéltárban.

VIII.

Ugyanazon év végén, december 19-én, újabb gyűlés tartatott, a mikor a rendek az 1561-ik év szent György napjára kihirdetett pozsonyi országgyűlésre küldendő követeket választották meg, és költségeik fedezésére öt dénárnyi füstpénzt vetettek ki.¹⁾

IX.

1561-ben szintén tartatott gyűlés, mely a várak ellátására és a határokon örök tartására adót szavazott meg.²⁾ Egyebet e gyűlésről nem tudunk.

X.

Az 1562-ik év ápríl havában a bécsi udvarnál beható tanácskozások folytak a közelebb egybehivandó horvát- és tótországi gyűlésen teendő királyi előterjesztések tárgyában.³⁾

A gyűlés május 15-én Zágrábban tartatott meg.

Ferdinánd biztosokat küldött ide. Ezeknek előterjesztése alapján a következő végzések alkottattak.

A végvárak megerősítésére minden füst után 10 napi gyalog munkást, két tölgyszálfát 12 öl hosszaságban, és min-

¹⁾ Item anno 1560. in Congregatione generali Dominorum et Nobilium . . . in Ciuitate Regia Montisgraecensis Zagrabiensis pro feria quarta proxima ante festum s. Thomae Apostoli celebrata, ad solutionem oratorum in dietam Posoniensem missorum, impositae sunt pecuniae fumales Regni, de singulis fumis cunctorum Comitatum Regni denarii decem.« (A zágrábi kéziratban.)

²⁾ Az 1562. május 15-iki végzésekben olvassuk: »Respondent Satus impositam superiori anno pro lectura (?) arcium finitimarum pecuniam . . . prae manibus Vice Bani haberi . . .« És alább »Ex pecuniis priore anno pro excubiis impositis.«

³⁾ Miksa 1562. ápríl 4-én írja Ferdinándnak: »Dann hab ich auf Euer Kaiserlich Maiestät Obersten an der crabatischen und windischen Gränzen Hansen Lenkowitschen jüngst überschickten Bericht, und gestellte Artiel was ungeferlich auf khünftigen Landtag in Crabaten und winndisch Lande möchte gehandelt und fürgetragen werden, zu verner Beratschlagung derselben, Euer Kaiserlich Maiestät alhie verordneten hungrischen auch Kriegsz und Hof-Camer Räten umb ir rätlichs Bedengken zugestellt.« (A bécsi titkos levéltárban.)

den négy füst után egy kócsi vesszőt ajánlottak meg. A Kulpán túli részekre nézve, a hol egyébkint az adót nem szokták behajtani, minden földesúrra külön kivetették a munkások és kocsik számát. Az egytelkes nemesek szintén tartoznak az ingyen munkát végezni, de a tölgyfák és vesszők szállításától fel vannak mentve. Az 1561-ben a várak megerősítésére felajánlott adóból fennmaradt pénz és a be nem hajtott hátrálékok ugyan e célra fordítandók.

A királyi biztosok előadták, hogy találkoznak, a kik a gabonát előre összevásárolják, és azután drágábban bocsátják áruba; a minek meggátlása végett szükséges, hogy a jobbágyok közvetlenül szállítsák gabonájukat a hadsereghez. Azonban a rendek e javaslatot nem fogadhatták el. Kiemelték, hogy a jobbágyok gyakran még az aratás előtt kénytelenek termésöket eladni; továbbá, hogy 1558-ban a táborban megjelenő jobbágyokat bántalmazták, és gabonájukat fizetés nélkül vették el; végre, hogy a heti vásárokon a katonák méltányos áron elegendő gabonát vásárolhatnak.

Készek azonban a rendek, nagyobb hadjárat esetére, az élelmiszerek árát szabályozni, és azok szállításáról rendelkezni. Ezzel kapcsolatban előterjesztették a nemesek és jobbágyok panaszát a katonák kihágásai miatt, kiknek megfélemezésére kérték fel a királyt.

Habár a múlt években felajánlott gabonát, hír szerint, az élelmezési tisztek elrothadni engedték, mindamellett minden füst után egy zágrábi mérő búzát ajánlottak fel; a Kulpán túli részeken lakó birtokosokra nézve egyenkint meghatározták, hány füst után tartozik mind egyik adózni, minden füstre félmérő búza és félmérő köles számíttatván.

A király minden füst után másfél forintnyi adót kívánt. A rendek kijelentették, hogy habár Tótország régi kiváltságai értelmében a magyarországi adónak csak felét tartozik fizetni, mégis minden füst után egy forintot szavaznak meg; úgy azonban, hogy az, ha közelebb a magyar országgyűlés adót fog kivetni, ezen adóba beszámíttassék.

Kőrös megye, mely úgy szólván egészen elpusztult, az adófizetéstől felmentetett.

Az ország több határszéli pontjaira örök rendeltettek, kik török támadás esetére annak hírért szétvinni tartoztak.

A báni törvényszék megtartására határnapul február 28-át tűzték ki.

Vége tárgyalatott Czerkovicz Istvánnak panasza Castellany Péter ellen, ki amazt menedéklevele daczára bántalmakkal illette; mivel az utóbbi állította, hogy Czerkovicz az ő jobbágya, ez felhívatott, hogy a jövő gyűlésen nemesi származását bizonyítsa ba. ¹⁾

XI.

Ferdinánd király 1563. december 13-ra Zágrábba gyűlést hirdetvén, *Batthyányi Kristóf*ot és *Kerecheny János* óbudai prépostot rendelte biztosaivá. ¹⁾ Egyebet e gyűlésről nem tudunk.

¹⁾ A gyűlés végzései a Magyar Nemzeti Múzeum ily című kéziratában: *Extractus articulorum Statuum et Ordinum Croatiae et Slavoniae ac Dalmatiae . . . ab anno 1562—1756. tatorum.*

¹⁾ *Ferdinándnak* 1563. december 1-én Batthyányihoz intézett rendelete a körmendi levéltárban.

